

RAN

4/1989

RADOŠŤ A NÁDEJ

Kresťanská revue - roč. 3

č. 4/1989

SLOVO NA ROZLÚČKU

Vážení čitateľa! Tri roky sa k Vám - precúdeným na bezpečnostnej riečici - prihovárame, povzbudzujeme, nerádzame a poučame. Vďaka vám za vašu opatrnosť - ani raz "po nás bezpečnosť nepátrala." Trocha sme sa "všakovo pomrvili a striestli obavou", keď sme sa dozvedeli od očitých svedkov, že toho roku niekto nás dopravil do Ríma a sme "vycépení" verejnosti v Ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Jedno nám to nebolo, ale čo spravíte, keď horlivosť ktoréhohosi kresťana nepoznala "hraníc." No, čo bolo, bolo - a je po všetkom!

Priateľia, spadol z nás strech: spere a dusnote sa už vyparile. Veríme, že nová federálna vláda normami upevní základnosť a odstráni postupne neprávosť. Otázka znie: ČO TERAZ? AKO ĽALEJ? ČO NÁS ČAKÁ? A ČO DOKÁŽEME?

Než toto budete pred Vianocami čítať, iste už budú niektoré plány realizované. Jesto aktivistov aj preto, že je to bez rizika. Vždy to tak bolo po skončení prenasledovania. Ale k veci: plány sú hotové už k 4. decembru, keď v tichosti boli predložené metropolitovi v Trnave. Predovšetkým modlite sa a postite sa, aby rozbeh v novom roku bol bohatý a neprestajne dŕžel. Ide o postupnosť:

1. KATOLÍCKE NOVINY - získať papier /narastie počet odberateľov/
 - zväčšiť počet strán a špecifikovať ich na osobitné skupiny veriacich
2. MESAČNÍK - /pre nekňazov/ s prílohou pre začínajúcich autorov /ako bol kedysi PLAMEŇ/

3. RADOSTĚ A NÁDEJ - štvrtročnica /alebo dvojmesačník/
s náplňou kresťanských revui
4. Knižné vydavateľstvo /knihy, štúdie, zborníky/. Radi
by sme boli, keby sa realizoval sen
našich predchodcov /Andreja Radlinského/
a volal sa CYRIL A METOD. MÔže sa z Ríme
presťahovať* na kolégium pre študujúcich
v Ríme /včítane postgraduálu/ a iné akti-
vity pre potreby Slovákov.
5. Obnova bohosloveckej fakulty: v novom školskom roku 1990
by mali učiť noví profesori, najmä z exilu.
Bol by to obrovský kvalitatívny skok.
6. Noví sídelní biskupi a pomocní i svätiaci
 - zriadenie nemetropolitného biskupstva
v Košiciach pre rímsky obrad
 - zriadenie metropólie pre grécky obrad
v Košiciach a biskupstvami v Prešove
a Michalovciach a s vikariátom pre Ukra-
jincov vo Svidníku

Takto obohatené Slovensko by po zrušení vojensko-politických blokov mohlo smelo vkročiť do EURÓPSKEHO DOMU.

Toto číslo je v katakombách vytlačené ako posledné.
Pracovníci sa dávajú k dispozícii metropólii.

Ďakujeme Vám za spoluprácu.

Redakcia

* príj. lýsa zmenil

Janko Silen

Ó d a n a m ú d r o s t

Mne škoda, nie som svätý, bohužial,
ja by som tebe ináč zaspieval.
Ja papulnatý, ja hubatý,
ja hrbatý, ja slepý,
že mám byť rozumný
a nespáliť sa, nepiť,
hockto mi takto posielala ten apel.
No rozum môže byť aj konzumný
a má aj iný rapel.

Čo ma dnes potom;
nebudem zalievať sa potom,
keď budem vystretý.
Jak ľahko potom
môj strážny anjel odletí - viem.
No ja dnes chcem, ako to slnko Jozueho
ešte stáť a hrať sa s nehou,
nie sedieť ako pohonič mi prial.
Preto rád, ach jak rád,
veľmi rád by som zaspieval
odičku, odu na múdrosť.

Ó, mne si viac než rozum ľudský,
mne si cnosť.
Najlepšie chrániš pred špatnými kúsky,
keď učíš pripraviť sa na radosť,
keď učíš, čo je pôst,
keď učíš, čo je pokánie.
Ó, zažil som ja, ó, zažili sme,
už všakovaké drganie kananejských a Amalekýtov
a Babylončanov ba i tých Skýtov
jak čítame to v Svätom písme.

No tak som myslel, mysleli sme,
prv než sme uzreli aj Filištíncov,
že nad nás nieto pánov,
cisárov ani kráľov, ani princov,
že vôbec nieto pánov,
že ani Boha niet,
a že nám hneď uveria všade,
a že nás chrániť bude tela zlaté.
Ale to naša vina.
Ničto ju nespomína,
keď trepe plate cez deviate... Jak?
Ita, ita, nám počarila naivita.

Ó, Bože, jak sme hlúpi,
hoc čelo máme ako nebo jasné,
tak je to vlastne:
nik sám sa nevykúpi z väzenia;
to znamená:
na také veci bola založená rehoľa.
A či vari nebola?
My sme ich všetky zrušili
a máme už len rušičky
a malé malilinké dušičky.
Kdeže by tie i túžili
a kdeže v dušičke i múdrosť, taká bohynä?
Tá iba pohýna, tak túži po priestore
až skoro omdlela, kým tichla v rozhovore,
už iné vlastne nechcela, len výšavy a dialavy.
Lúbit a večne Lúbit -
a to sa predsa nedá,
nás uspokojí veda.

Ó úsvit modravý,
akí sme hlúpi hlúpostou bez brehov.
Ó múdrosť Konštantína svätého,
že my ťa nemáme
len naša vina.
Kiež aspoň vzdycháme, kým ešte dýcháme,
kiež aspoň plápoláme, kým trošku láska máme.
Príď k nám, buď s nami.
Ó, múdrosť, daj nám trošku ochrany,
čas bláznivý je, deptá nás,
no ticho tichúčko znej hlas,
na zajace sa predsa nejde s bubnami.
To je už iné, jak chytiť nás.

Jak rýchlo plynie čas...
Ale ty, múdrosť, ty si tá istá,
vždy jasná, nikdy tienistá,
vždy krásna, tak krásna,
jak nie ja som i keď som krásne hľadel.

Filozof Cyril Konštantín aj cez jedenásť storočí,
ja ťi chcem hľadiť rovno do očí,
od teba chcem sa učiť jak tvoj syn,
ktorý na smrť tú časnú čaká.
Daj nech je taká, jak život môj,
sladká;
ako boj.
Potom nech prídem tam, kde ty už si,
nech prídu tam aj tí mnisi,
ktorých reč azda bola kľamná.
Oroduj za nich, za mňa.
Keď trpel si aj pre nich, pre mňa,
len slovko utrús, slovko jediné
a bolesť prestane byť temná
a bude jasno v celej našej otčine.

MIESTNA CIRKEV

*Spas ľud svoj Bože
a požehnaj dedičstvo
svoje*

Pane, pošli robotníkov do ťatvy, aby všetky
národy oslavovali Troje meno.

Daj, aby knazi slovom a príkladom boli
soľou zeme a svetlom sveta.

Príď na pomoc tým, ktorí ťe prenasledujú
pre Troje meno,

Poslal si učeníkov hlásať svetu evanje-
lium - podpieraj tých ktorí hlásajú
Troj výčarný kríž.

Hospomení sa na tých, čo sa dali do služieb
svojich bratov a sestier, aby ani neúspech
a ani nepochopenie ich nezabavovali
odvahy, a daj, keď budú pri poklade
na ich dobré skutky Teba oslavujú.

KONKRÉTNÁ SITUÁCIA CIRKVI V ČESKOSLOVENSKU

Náboženská situácia Cirkvi v ČSSR je veľmi zložitá. Iná je v Čechách, iná na Morave, iná na Slovensku. Iná je na dedinách, iná v mestách. Záleží to od predchádzajúcej náboženskej úrovne, tradície, kultúry; od vernosti a horlivosti kňazov. Aj ateistický tlak je v náboženských obciach sústredený viac na sociálne a kultúrne problémy, lebo tam mnohí úradníci a niekedy aj samotní komunisti sú bývalí, alebo tajne praktizujúci kresťania. V oblastiach, kde náboženstvo už dožíva, ako je to napr. v pohraničí, zdá sa, že protináboženský tlak je najmenší. Je to ako gesto milosti a tu byť veriacim - je to tvrdá voľba a hrdinstvo.

vo svojich pozorovaniach sa sústreďujem hlavne na Slovenské pomery. Aj tu sú tiež značné rozdiely. Sú obce a kraje, kde je viera živá a prostredníctvom kňazov a laikov má vplyv na verejný život. A zas sú obce, kde ostali z kresťanstva len kostoly a cintoríny. Protináboženská činnosť sa sústreďuje hlavne na Bratislavu a väčšie mestá. Predovšetkým na školu, kultúru a verejný život. Školy vo veľkých mestách medzi sebou súťažia o titul: ateistická škola, t.j. také, kam kňaz už nevkročí a učí sa len "mafia"/materialistická filozofia/ ako si to žiaci zaužívali. Všetky vyučovacie predmety musia byť prednášané v duchu tejto vedy. Kde sa náboženstvo učí, riaditeľ má za úlohu znížiť ročne o niekoľko percent počet prihlásených, čo každoročne hlási na okres a podľa toho je hodnotený. V kultúre sa vylučuje alebo obmedzuje na minimum akýkoľvek náboženský motív alebo predmet. Klasickou ukážkou sú napr. západné filmy. Kupujú ich preto, aby kiná mali tržbu, lebo po celé roky diváci bojkotujú sovietske filmy. Film s náboženskou témou nikdy nekúpi. Ak sú v iných filmoch kladné náboženské scény, podľa možnosti ich v kópiach vystrihajú. Nemravné scény ponechajú. Okresy a mestá medzi sebou súťažia, kto má viac

"občianskych" krstov, sobášov, pohrebov.

Náboženské slávnosti nesmú byť mimo múrov kostola. Keď sú napr. primície v malej obci, kde je malý kostolík, celá oslava môže byť len v kostole. Pôvodne bolo zakázané aj vonkajšie ozvučenie, teda reproduktor v okne kostola a žltobiela výzdoba brány kostola.

/Farby mocnosti, nášmu štátu nepriateľskej/ Ľudia, čo sa zídu stoja mlčky okolo kostola. Novokňaz nesmie ísť z domu v sprievide a ak je v obci kultúrny dom, kňaz nikdy nedostal povolenie, aby tam urobil hostinu. V tomto bode teraz nastáva "perestrojka." Hostinu si niekde možno v miestnej reštaurácii objednať.

Na veľké sviatky - ako sú Vianoce a Veľká noc - bývali v rozhlase a v televízii najnudnejšie programy. Gastronómie a folklór bez náboženských prvkov. V poslednom čase už zaznie aspoň dejaká koleda a meno: dieťaťko. Vo verejných komunikačných prostriedkoch je najprísnejšia cenzúra. Prejde tak akákoľvek nepravda, rúhanie, alebo gíč, len náboženské slovo je TABU. Citliví ľudia tomu hovoria, "ako diablom posednutí." Za protináboženské články v dennej tlači sa platí dvojnásobná taxa. Aj tak ich je tam len poskromne.

Nikde nedávajú taký pozor na kádrový profil a pozadie, ako pri prijímaní študentov na pedagogiku a žurnalistiku. Je to úplná výnimka akoby zázrak, že napriek tak prísny opatreniam sa nájdu novinári a učitelia, ktorým pravda života je viac ako marxistické dogma. Nelegálna tlač, ktorá sa usiluje suplovať to manko, trpí nedostatkom odborníkov, nemožnosťou vytvoriť sieť informácií, spolupracovníkov a distribúcie, zato, je tam veľké nadšenie. Všetko vychádza v obmedzenom náklade a konšpiratívne sa distribuje.

Prijímanie do seminára

Semineristi sú v paradoxnej situácii. Do seminára prijímajú len maturationta z gymnázia, nie z iných stredných škôl. O gymnázium bol veľký záujem a dostal sa sem len ten, čo

v škole nechodil na vyučovanie náboženstva. Synovec mi bol v seminári na pohovore. /Neprijali ho, lebo má strýka, čo bol pre vieru vo väzení/. Prijímajúci kňaz oslovil tam čakajúcich chlapčov, že keď chcú ísť za kňazov, aby sa neučili aspoň Verím v Boha. Dostanú sa tam kandidáti, ktorým učiteľ, alebo riaditeľ školy náboženstvo v kádrových materiáloch neuviedol, gymnazisti, čo sa učili náboženstvo v rodine. Niektorých celé roky učili rehoľníci, rehoľnice, alebo angažovaní kresťania. Nájdu sa i kandidáti, ktorých tam pošle strana. Väčšie šance na prijatie má kandidát, ktorý má príbuzného komunistu, vlasteneckého kňaza, alebo farára ako "patrona", ktorý je v Pacem in Terris.

Hovoril sa u nás taký žart: Družstevníci sa pýtajú kolegu: "Prečo si ty, t ký katolík, vatúpil do KSS?" "Aby mi prijali syna na teológiu."

Výchova v seminári je prísna ako na vojne. Systém strachu. Sú tam len štátom schválení vychovávateľa a profesori. Kto to vydrží, v lete má viac ako sto dní prázdnin. Je tam ponechaný sám na seba a ak má záujem, tak na miestneho kňaza. Nedostatok teologickej literatúry je obrovský. Študojú predkoncilových autorov a hlavne skriptá, ktoré urobí a vydá skoro každý profesor. Boli doby, keď mali zakázané počúvať vatikánske vysielanie a čítať knihy vytlačené v Ríme, lebo sú nepovolené, k nám ilegálne privezené. Teraz je to už voľnejšie. Ale za 40 rokov nevyšla u nás jediná teologická knižka.

Teologické myslenie je skromné. Predkoncilové. Strach zo západných teológov. /Ako keby jestvovali dajakí "východní!"/ Ťažisko viery a jej hlásanie je v kazuistickej morálke a v Písme. Sväté Písmo sa rozjíma, študuje, modlí, čo vedie k fundamentalistickej teológii. Tieto postoje ovplyvňujú aj občasnú kontakty /oficiálne nedovolené/ s odlúčenými bratmi, ktorým zbory rastú, lebo každého člena posielajú

posielajú do sveta ako evanjelistu alebo svedka. Dlhé roky bol v seminári "numerus clausus". Prijali len minimálny počet a štátne orgány mohli osievať koľko chceli. Zázraky sa dejú, že aj z tých tak prísne presievaných sa stali často dobrí kňazi. Na ich formáciu majú veľký vplyv rehoľníci, žijúci vo svete a kňazi bez štátneho súhlasu, žijúci mimo pastorácie. Preto aj špiritualita diecéznych kňazov nesie veľa rehoľných prvkov. Zdôrazňuje rehoľné čnosti, poslušnosť, pokoru, pracovitosť, nemiešať sa do politiky a tieto vlastnosti sa odovzdávajú národu, ako kresťanské priority.

Na Slovensku si mimoriadne ctíme Pannu Máriu aj Sv. Otca. To je na svetovej úrovni. Avšak teológia a z nej vyplývajúca pastorácia je prevažne kostolová, individualistická, odtrhnutá od života. Stojíme pred ťažkou úlohou: Robiť pravé pokánie, porozumieť svetu, prekonať strach a solidarizovať sa s neslobodným a chudobným národom.

Zapojiť sa tak, aby sme nestratili svoju identitu, ale aj tak, aby sme nestratili svoju tvár. Príklad máme v ostatných socialistických štátoch. Máme sa stať svedomím národa, tlmočníkom jeho požiadaviek a darom služby, aby bolo jasné, že nám nejde o moc a prestíž. Na túto hodinu nie sme pripravení. 40 rokov strachu a demobilizácie zanechalo trvalé dôsledky, podobné invalidite.

Kňazi a sloboda

Slovo "sloboda" je v našom slovníku skoro neznáme. Mnohí kňazi sa ež pohoršujú: "Čo chceš? Nikto ti nebráni chodiť do kostola, modliť sa a nábožensky realizovať!" Veľa kňazov a nielen kňazov ani nevedia, čo je to náboženská sloboda a čo s ňou? Unavení, zodretí, uspovedaní, starí a chorí. Len horlivejšie robíť to, čo sa robíť dá. Nevedia si predstaviť, že by mnohé aktivity mohli a mali robíť naši veriaci muži a ženy. Nevedia si predstaviť, že by mohli a mali rozprávať do rádia alebo do televízie. Zavalení prácou nemajú čas na štúdium. Len málo pastoračných kňazov píše a tvorí. Medze-

ru vyplňujú reholníci, ktorí si v civilizovanom živote osvojili rozličné kultúrne aktivity a prenášajú ich do kresťanskej oblasti. Tu sa môžeme dožiť milých prekvapení. Sú preložené mnohé knihy. Viacerí píšu svoje pamäti zapletené dlhými rokmi väzenia a diskriminácie. Všetko nové sa rozmnožuje "pod pokrievkou" a šíri sa osobným kontaktom /z ruky do ruky/. Najväčšiu ne-slobodu pocítujeme pri obmedzení tlače a možnosti zhromažďovať sa. Pre celé Slovensko máme jediné Katolícke noviny. Sú určené pre jednoduchých veriacich. Prinášajú články, historické, poučné, homílie, úvahy, meditácie, skromné politické a cirkevné informácie, nedelnú liturgiu, cesty a homílie sv. Otca. V poslednom čase vytlačili pár novších článkov a tém. Ich koncepcia i obsadenie je nezmenené. Nevedia a neveria, že národ dospel aj v rovine náboženskej. Časopisy pre rodinu, mládež a teológiu a objektívne informácie o Cirkvi vychádzajú len nelegálne a v malom množstve. Iniciatívu v publikačnej činnosti preberajú veriaci laici.

Choroby pastorácie

Väčšina kňazov pôsobí tradičným spôsobom. Slúžia sv. omše, vysluhujú sviatosti. Vyučujú náboženstvo. Sústredení na kostol, izolovaní od verejného života. Často individualisti. Spoločovanie bolo zakázané. Tradičným spôsobom, rečou, ktorá platí len v kostole kážu o problémoch, ktoré ľudia už netlačia. Odpovedáme na otázky, ktoré nik nedáva; bránime stať sa pravdy, ktoré nik napáda. Chýbajú informácie a školenie. Ako penzista mám súhlas na vypomáhanie v jednom z najväčších kostolov v Bratislave. Mne nikdy nedajú v Bratislave kostol, kde by som bol slobodný. Hlásam právo kostola, dačo ako azyl, kde štát nemá právo zasahovať. Moja výpomoc je v tom, že mám denne 30 minút na sv. omšu, môžem spovedať a pochovávať. Dekan je predseda celonárodnej kňazskej organizácie Pacem in Terris. Je veriaci kňaz. Trvá na tom, aby sme horlivo slúžili v kostole. U nás sa stále spovedá. Spoločný život

nevedieme. Okrem mňa sú tu ešte dvaja kapláni a dvaja penzisti. Do PIT nikoho nepresviedča. Myslím si, že za celé jeho pôsobenie nezískal jediného člena. Je to taký elitný spolok. Deken pripravuje v kostole každú nedeľu pri sv. omši počas školského roku asi 200 detí na prvé sv. prijímanie. Je to taký detský kurz viery od stvorenia sveta až po sviatosť zmierenia a eucharistiu.

Trvá to už 15 rokov. Každoročne tolko detí, ale v kostole natrvalo ostávajú len tie, ktoré podržia ich rodičia. Po slávnosti akoby strelil medzi vrabce. Detí v kostole nepribúda. Mal som návštevu z Nemecka. Pastorační knazi. Bol som hrdý, že v robotný deň bol plný kostol. Jeden z hostov poznamenal: "A kde sú deti? Nevidel som tam deti a mužov." V Bratislave je veľa vysokých škôl. Počas školského roka mnohí mladí prídu do kostola. To nám dediny pošlú študentov, ktorí bývejú v internátoch a mnohí z nich, vďaka dobrému prospechu sa i bez ohľadu na vieru dostanú na vysokú školu. Cez rok je to v kostole veselšie. Nižaký program pre mladých nemáme. Ani mládežnícku skupinu. Pár miništrantov.

Mládež a náboženstvo

Komunistický režim si prísne stráži monopol na výchovu mládeže. Náboženskú výuku pokladá až dodnes za škodlivú.

Tvrdo bojuje za ateistickú školu.

Pôvodne sa učilo náboženstvo v škole. Postupom času nás zo škôl vytlačili. Najprv zo stredných a odborných, potom obmedzili možnosť náboženskej výuky - len od druhej po siedmu triedu. Až dodnes je úlohou riaditeľa vymiesť náboženstvo zo škôl a dobrý je ten, komu sa to podarí. Je to dlhý a ťažký proces. Najprv odstránili veriacich učiteľov, zakázali akúkoľvek náboženskú literatúru, časopisy, spolky, organizácie. Stalo sa cieľom rodičovskej výchovy, aby dali deťom vzdelanie. Zo začiatku, kto navštevoval hodiny náboženstva, nedostal sa na vysokú školu, neskôršie keď náboženstva na školách

ubudlo, toto kritérium ako negatívne používajú aj pre stredné školy, alebo pri prijímaní učňa na dajaké výnosné remeslo. Deti nemajú učebnice. Všetko si píšú do zošitov. Riaditeľ má povinnosť chodiť na hospitácie. Občas on, alebo učiteľka, ktorú pošle sedí po celú hodinu v zadnej lavici a robí si poznámky. Je veľa prípadov, že učiteľia diskriminujú deti, ktoré chodia na náboženstvo.

Zhromažďovanie detí na fare alebo v kostole mimo pobožností nie je dovolené. Pokladá sa to za provokujúce, lebo "marí dozor štátu nad Cirkvou." Mnohých kňazov musel biskup preložiť, lebo sa zaoberali s mládežou. Keby ich nepreložil, stratili by súhlas. Mnohí rodičia v snahe, aby deťom dali prvé sv. prijímanie a birmovku, zapíšu deti len jeden alebo dva roky. Až to dieťa absolvovalo /birmovali sa často malé deti niekedy aj v tom istom roku, keď boli na prvom sv. prijímaní/, dieťa viac nezapísali. V posledných rokoch prvé sv. prijímanie a birmovka sa zo strany štátu viac toleruje. Mnohé deti boli odhlásené aj na nátlak triednych učiteľov, ktorí rodičov presvedčili, aby deťom nekazili budúcnosť. Prihlášku museli priniesť do školy v určitý deň a hodinu obidvaja rodičia, často ich odovzdávali aj pred komisiou. Neskoršie musel prísť aspoň jeden z rodičov, ale obidvaja rodičia to musia podpísať, škola posielala hlásenie obidvom rodičom do zamestnania, aby tam na rodičov "posvietili a pôsobili."

Teraz je to voľnejšie. Deti sa prihlasujú na farskom úrade a kňaz má odovzdať menovitý roznam riaditeľovi. Všetky obštrukcie a diskriminácie sú len vyhlášky, niekedy neurotizujúce výmysly, nie zákon.

V bezzákonnej spoločnosti je ťažko dovolávať sa zákona. Už to samotné je podozrivé, provokujúce a trestné.

Obsadzovanie farností

To je v kompetencii biskupa alebo generálneho vikára. On robí personálne zmeny. Pre každé miesto, pre každú funkciu a pre každého kňaza musí žiadať osobitný súhlas. Biskup dobre vie, pre koho súhlas dostane a pre koho nie.

Kritériá štátnej správy? To nestačí len byť lojálny. Ľahšie dostane súhlas na faru alebo na funkciu kňaz, ktorý nemá dobrú povesť, zato však širšie svedomie, užšie vedomosti, poslušný, neiniciatívny. Hlavné ak sa zapája do politických osláv, žije si v blahobyte, číta a študuje dennú tlač, nemá žiadne výhrady proti nášmu zriadeniu, nezačína si s mládežou a rodinami a hlavne ak chodí na schôdze PIT.

Kritéria biskupského úradu

Je to hlavne poslušnosť, morálna bezúhonnosť a "Spiritus ecclesiae." Majú radi ľudia, s ktorými nie sú problémy. Ak sú nútení z rozličných dôvodov niekoho preložiť, tiež sa kňaza nepýtajú. Bol som tri rezy preložený. Všetko som dostal z biskupského úradu poštou. Niekedy ešte v ten deň, keď som mal byť už na inom mieste. Väčšina kňazov je pacifikovaná. Žijú na jednom mieste, niektorí celé desaťročia. Už vyše 40 rokov sa podieľajú na vedení cirkvi v ČSSR cirkevná i štátna moc. Štátna moc za tú dobu získala prevahu. Pracuje systematicky, vedecky, má program, na bezpečnosti veľa ľudí, sledujú svoj cieľ. Podarilo sa im to za podpory vlasteneckých kňazov, mierového hnutia a nakoniec PIT. Ako postupne rástla skupina štátu oddených kňazov, začali prakticky ovládať každý pohyb v cirkvi, hlavne jej kľúčové postavenie. Štát vyžaduje lojálnosť od každého. Väčšiu od vyššej funkcie. Doteraz sa vždy podarilo dostať do vedomia cirkvi ľudí, ktorí si zachovali aspoň svoju česť a vernosť božiemu ľudu. Pre pohyb o nové veci nikdy nemali porozumenie. Kňaz, ktorý nie je spokojný s pomermi v našej krajine, občas žiada viac slobody pre všetkých, hlavne pre veriacich a ktorý sa odváži dať ťažisko pastorácie na mládež, dostane sa iba do najakého zapadákov, kde mládeže prakticky niet. To je sloboda - udelená ako psovi reťaz. Keď protestuje, nepolepší si. Môže si vyvzdorovať dlhšiu reťaz, ale na prázdnom dvore. Slobodu môže hlásať prázdnemu

kostolu alebo babičkám, ktoré nevedia, čo s ňou. Sám som putoval od Bratislavy, kde som bol kaplánom, každé tri, štyri roky na stále chudobnejšiu farnosť, až som skončil na opustenej farnosti v pohraničí, kde mi nakoniec úplne zobrali súhlas, takže som sa dostal do civilného zamestnania.

V každej aj v tej najopustenejšej farnosti sa dá urobiť kus práce. Človek tam restie sám. Ako sa venujeme chorým a starým ľuďom, a sú za to vďační veriaci na opustenej farnosti kňazovi, ktorý ich má úprimne rád. Majú ho radi a starci naplnia kostol. Nakoniec musí byť farárom veriacich i neveriacich, katolíkov i komunistov, bielych i Cigánov. Tých, čo do kostola chodia i tých, čo nechodia. Tu môže byť kňaz misionárom. Musí hájiť ohrozené práva všetkých ľudí a získa si nevšednú autoritu. Stáva sa svedomím obce.

Súčasná pastorácia

Každá väčšia obec má faru, kostol a mala by mať aj farára. Má na to právo. Biskup nie je schopný túto požiadavku splniť. Pre nedostatok kňazov nám pustnú celé farnosti. Za 40 rokov komunistickej vlády vyrástli nové mestá a sídliská. Nevytvorila sa ani jediná farnosť. Naopak, mnohé boli zrušené a pribúda obcí, kde je zatvorená farská budova, príde tam raz za týždeň kňaz zo susednej obce, odslúži omšu, pokratí, mimoriadne príde pochovať. V samotnej trnavskej diecéze je neobsadených 110 farností a veľké mestá nemajú kaplánov. Katastrofálny nedostatok kňazov! Tí, čo slúžia, sú prestárli, ale slúžia, kým vládzu. lebo po nich už obyčajne nepríde nikto.

Účasť laikov na pastorácii je skoro nulová. Zatiaľ malé zbory odlúčených bratov zakladajú na bývalých katolíckych farnostiach misijné stanice, schádzajú sa a modlia po domoch, čítajú bibliu a ich počet rastie. Oni na to nepotrebujú nijaký súhlas. Len poslanie svojho zboru. U nás niet diakonov a aj oni by museli mať štátny súhlas. Ani kňaz nesmie kázat

alebo spovedať v inej farnosti bez súhlasu. Posledne ma navrhol správca farnosti v Trnave, aby som tam kázal jeden deň počas novény k P. Márii. Z deviatich kazateľov Štyria sme nedostali štátny súhlas a tak sme nekázali.

Celá kontrola tejomníkov a bezpečnosti je dôsledok aplikácie zákona "dozor štátu nad cirkvami." Tento zákon sa zo strany štátu úzkostlivo zachováva a obohacuje sa o nové prvky dozoru. Kňaz je aj v kostole kontrolovateľný a kontrolovaný, hlavne kým si zmapujú a zaradia. Hlavné testovanie sa deje, kým je kaplánom. Ak je trpaslík poslušný, nemožný, názorove starý, alebo bez názoru, hlavne ak sa politicky zaradí, má viac slobody a "rastie." V opačnom prípade to má ťažšie. Radikálnejším kedysi odňali súhlas. Dnes ich stále sledujú a pošlú do periférie, kde môžu len málo evanjelizovať.

Budúcnosť

Sila nepriateľa je z našej slabosti. Sme unavení a starí. Cirkev je jediná inštitúcie, ktorá má za sebou dost veľký počet mladých ľudí, úprimne veriacich pravde, láske a kresťanskému programu. Vďaka ekumenickému cíteniu je veľa mladých kresťanov vo všetkých zboroch, ochotných ísť s katolíkmi budovať lepší svet. Títo sú našou nádejou. Naš chorý komunistický štát sa drží len násilím. Má silnú políciu, armádu a všetci majú privilégia, ktoré nechcú opustiť.

Viera aj u nás zohrala kritickú úlohu. Poukazuje na nespravodlivosť, neslobodu a do myslenia ľudí vošli kresťania ako tí, čo sú ochotní ešte niečo uchrániť a čo sú hodní dôvery.

Samotná Cirkev nemá ekonomický a politický program, ktorý by bol jasný širokým masám. V budúcnosti bude rozhodovať, ktorý program sa presadí lebo Cirkev má stále za sebou široké vrstvy národa. Kňazi si držia svoje nepolitické poslanie, spásu duší, ale kresťanskí laici berú svoje kresťanstvo ako zodpovednosť za svet. Pomaly dozrievame k akcii. Od defenzívy, v ktorej sme sa ako veriaci vyznamenali, k pozitívnemu prínosu, ktorý sme stále ochotní dať tomuto otrávenému a rozbitému svetu.

Nateraz všetci vedia, čo je choré a patrí minulosti. Chýba nám silná osobnosť - v minulosti tu boli - ktorá by zjednotila kňazov, kresťanov a národ. Človek, ktorý by jasne povedal ako a čo ďalej.

Andrej Skalický

Jestvuje nepísaný zákon, že každá veľká pravda musí byť najprv pošliapaná, vysmiata, pošpinená.

Blížnemu máš zvestovať slobodu, otvárať budúcnosť, zaujímať sa o neho podobne ako Kristus.

Pán Ježiš bol vlastne neúspešný muž. Medzi svojich priateľov a horúcim srdcom a svojí ho neprijali.

Prenasledovanie a nepochopenie bolo známkou toho pravého, Božieho v tomto svete.

Naučte sa mať názor, rozprávať múdro, zodpovedne, vždy s láskou a záujmom, hrdí na to, čo všetko sme prežili a preboleli.

Treba nám každodenne pracovať na svojom charaktere a pritom v modlitbe a chudobe očakávať svoj deň. Treba nám vždy znova a znova začínať.

Treba nám vždy žiť v pravde, hovoriť pravdu, dokazovať a svedčiť o pravde, odmietat surovosť a slušne sa správať.

Ľudské rezervy a energie treba orientovať správnym smerom ku kráľovstvu, ktoré je v nás. Ak ho prijmeme, postupne zmeníme svet.

Romano Guardini

P R A V D A A I R Ó N I A

/Poďakovanie pri oslave osemdesiatin/

Predovšetkým vám srdečne ďakujem. Čo znamenala pre mňa práca v službe, ktorá mi bola zverená, uvedomil som si až vtedy, keď skončila a zostala mi len študijná a publikačná činnosť. Preto sa musím poďakovať poslucháčom svojich prednášok za ich záujem a spoluprácu. Bolo to krásne v ustavičnom duchovnom stretaní sa pýtať, čo znamená "kresťanský svetónázor." Takto formulovanou otázkou sa nemieni, že by kresťanské presvedčenie bolo len jedným z tých nezáväzných myšlienkových systémov, ktoré všeobecne označujú slovo "svetónázor." Ono je vierou a odpoveďou na zjavenie. Preto naopek, skôr myslíme na to, že zo zjavenia sa nám otvára taký pohľad na svet, taký obraz jeho podstaty a také chápanie hodnôt, ako to inde nie je možné... Ale i naopek zo sveta a jeho problémov sa vynárajú také otázky smerom k zjaveniu, ktoré prebúdzajú k reči tie jeho obsahy, ktoré v ňom ešte mlčia... V tomto neustálom vzájomnom stretávaní dochádza k plodnému objasňovaniu kresťanskej existencie.

Ďakujem svojim poslucháčom v Berlíne, Tübingene a Mníchove za to, že sa to dialo takú dlhú dobu. Dovoľte mi však okrem tejto vďaky ešte niekoľko slov.

Osemdesiate narodeniny sú príležitosťou, ktorá núti pozrieť sa späť a hodnotiť. Aby bolo jasné, o čo mi ide, dovoľte mi predpokladať, že by sa ma niekto spýtal: "K čomu si dospel počas svojho dlhého pôsobenie?" "Čo tvorí v Tvojom vedomí posledný výťažok tej dlhej doby?"

Samozrejme dalo by sa rozlične odpovedať. Mohol by som hovoriť o ťažkostiach, ktoré som prekonal; o skúsenostiach, ktoré som nadobudol; o prednáškach, ktoré som predniesol; o knihách, ktoré som napísal; o názoroch, ktoré som získal a pod. To všetko by bolo dôležité, ale predsa nie to hlavné.

Nebol by to ten spomenutý posledný extrakt z tak dlhej doby a mnohorakého úsilia. Čo sa mi pri hlbšom zamyslení javí ako to hlavné, chcel by som vysloviť pomocou letného poukazu na platónsky fenomén. Ide o jav, ktorý sa týka tak Platónovej filozofie ako aj jeho osobnosti. Do vedomia vstupuje len pomaly, potom však tvorí kľúč k mnohému. Je to platónska irónia. Prostredníctvom nej chcem načrtnúť to, čo chcem povedať.

Najprv by bolo treba hovoriť o duchovnej energii, ktorou sa Platón vzoprel sofistickému ničeniu všetkých pravých hodnôt a noriem a predovšetkým toho, čo znamená "pravda", k čomu došlo následkom učenia sofistov. Podľa neho najvyšším cieľom všetkého myslenia a hovorenia je úžitok, úspech v spoločenskom živote, nedobúdenie peňazí a vplyvu.

Platón naopek tvrdil, že jestvuje pravá, platná pravda, a to nielen vo vzťahu k vedeckým, vecným problémom, ale aj vo vzťahu k otázkam zmyslu existencie, správneho žitia života jednotlivca i celku.

Platón musel mať úžasný zážitok pravdy, a to nielen v zmysle konštatovania správnosti, ale aj v zmysle zvnútornenia pravdy so všetkou veľkosťou a plnosťou zmyslu, ktorý toto neskezené slovo vyjadruje. Prezrádzajú to všetky jeho spisy, najmä jeho veľký Siedmy list. Kto je schopný premýšľať a ním nielen abstraktne, ale aj s vážnosťou existenciálnej účasti, tomu vstupuje do vedomia niečo veľmi dôležité: pre Platóna "pravda" neznamená iba správnosť a jasnosť názoru. Podľa neho ku každému pravému poznaniu patrí aj určitá nadhodnotovosť, ktorá presahuje /transcenduje/ každý konkrétny obsah. Pravda je niečo absolútne. Je to "moc zmyslu," z ktorej človek môže nielen zmysluplne žiť, ale aj s dôverou umierať. To je jasné predovšetkým z toho, čo Platón nazýva "idea." Ide o duchovne preniknutú bytostnú súvislosť súcna, v bytostnom obraze ktorého sa nachádza nielen miera pre nadhodnotu, ale aj pre skutočnosť príslušného súcna. Táto skúsenosť sa zračí z celého Platónovho diela. Spomeňme

si na mocné myšlienkové procesy diela "Sympóziu," na dielo "Phaidon," na čiastku knihy jeho Politey, nezabúdajúc pritom na spomenutý Siedmy list.

Platón nebol len filozofom a mysliteľom, ale aj umelcom, dramatikom a tvorcom ľudských charakterov. A nás zaujíma aj to, ským spôsobom vyjadril spomínanú skúsenosť pravdy. Mohol to urobiť jasným tónom Herekleita i formou prikazujúcej náuky, autorita ktorej by odstránila každú námietku. Urobil možno aj to. Vieme, že spisy, ktoré sa nám zachovali, predstavujú do istej miery populárnu stránku jeho učiteľskej činnosti, kým o spôsobe, ktorým hovoril v kruhu svojich žiakov v akadémií, sa môžeme iba domnievať. Ako to však urobil v týchto spisoch pre čitateľov, ktorí nepatrili k okruhu, ktorý sa zhromažďoval okolo kultu Apolóna a múz, napr. keď hovoril k duchovnej verejnosti? Platón tu použil spôsob, ktorý charakterizuje slovo "irónia."

Platón vložil svoje učenie do úst živej osobnosti, do úst svojho učiteľa Sokrata, muža, ktorý spájal v sebe nenávytnú túžbu po pravde, neúnavné myslenie a najvyššiu osobnú odvahu so zriedkavou osobnou zvláštnosťou, tak zriedkavou, že sa stal predmetom posmechu. Platón spojil tieto dve stránky vo svojom obraze o Sokratovi tak neoddeliteľne, že Alkibiades v Sympóziu môže to prirovnať k malým umeleckým dielam, ktoré zobrazujú škaredého Siléna, ale keď sa otvorila, v ich vnútri možno nájsť zlatý obraz boha /215b/.

Ak sa zamyslíme nad tým, o čo ide v Sympóziu, potom treba povedať, že pekný a zanieteny obraz Sokrata vyjadruje iróniu, ktorá sa týka všetkého, o čom sa v knihe hovorí, a len vtedy ju čítame správne, keď v tomto tóne počúvame všetko, o čom sa v nej hovorí.

Platón ešte umocňuje tón irónie tým, že necháva svojho neúnavne mysliaceho a diskutujúceho majstra znova a znova vysvetľovať, že on nie je nijaký učiteľ, ktorý by niečo vedel a mohol ponúknuť. Podobne ten istý Sokrates, ktorý

v diele "Phaidon" hovorí, že poznanie pravdy a preniknutie k ideí robí človeka samého "ideovým" a tak v jeho jedre nezníčitelným, takže môže ísť úplne pokojne v ústrety smrti, sa čo najrozhodnejšie bráni proti tomu, že by on bol taký, aby sa žiaci mohli na neho spoliehať.

Zdá sa, že povedané potvrdzuje aj postoj poslucháčov. Tak napr. keď na vrchole myšlienkového pochodu v diele "Politeia" poslucháč Glaukon súhlasí "mela geloiós," "v najvyšš komickom tóne," alebo keď Phaidon o poslednom dni vo väzení hovorí, že v okruhu prítomných Sokratových žiakov vládla veľmi "zvláštna" nálada, totiž "hneď sme sa smiali, hneď znova plakali." K správne hodnoteniu týchto slov potrebujeme si len predstaviť, ako by asi znela správa o posledných hodinách Herakleita.

Čo znamená, keď sa taká neotrasiteľná dôvera v pravdu a taká prísna zaviazanosť k mysleniu spája s tak zvláštnou neprímeranosťou?

V žiadnom prípade to neznamená skepsu, na základe ktorej by aj Sokrates - ako sa nazdával Nietzsche - mal byť počítaný k sofistom, ale vyplýva to z najhlbšej podstaty samého zážitku pravdy. Platón zjavne zažil pravdu ako zmysluplnú moc takým spôsobom, ktorý spájal poznanie absolútnej platnosti idey so skúsenosťou ľudskej nedostatočnosti. A irónia poznania spočíva v tom, že mysliaci človek spoznáva to, čo presahuje jeho možnosť realizácie poznaného. "Pravda" nie je žiadna racionalistická simplicita /zjednodušenosť/, ako by to povedal augustinian neskoreho stredoveku /napr. Bonaventúra/, ale je excessivum /presahovanie/, a situáciu poznávajúceho človeka charakterizuje to, že skusuje: absolútna pravda síce existuje, ale pretože on sám nie je absolútny, nemôže ju svojou konečnou silou ducha adekvátne realizovať. Cíti sa v stave neprímeranosti, ktorá však nie je skepsou ale jej opakom. Je to skúsenosť zmyslu, ktorá preniká a posudzuje sama seba.

Neviem, či týchto pár riadkov dostatočne objasnilo to, čo som mal na mysli: znalosť pravdy a súčasne poznanie inkommensurability /neporovnateľnosti/ našej sily voči nej; poznanie vlastnej neprimeranosti, z ktorej však nevyviera skepsa, ale najväčšia dôvera. Myslím, že by bolo platónsky správne povedať, že človek zrádza svoju šľachetnosť, keď chápe seba z toho, čo je pod ním. Skôr žije správne až vtedy, keď žije z toho, čo je nad ním, aj keď to nie je schopný pochopiť a keď si pritom často pripadá veľmi zvláštne, "mala geloiós" /"veľmi komicky," ako v smiechu cez slzy/, ako sme to počuli v Politei o mladom Glaukonovi.

Z diela: "Romano Guardini" Ein Gedenkbuch
mit einer Auswahl aus seinem Werk,
ktoré vydal Werner Becker, Leipzig
1969

Viera bez lásky je viera v strachu.

Láska je najčistejší účinok viery.

Iba milujúci pohľad prenikne k podstate.

Pravá láska však vždy koná jedno:

Prepúšťa iného do jeho skutočnosti, dovoľuje inému, aby bol sám sebou, želá si, aby sa stal sám sebou.

Láska z môjho ľudského stanoviska by mala znamenať, že:

- počítam s možnosťou niečoho, čo je viacej než ja a žiada moju pozornosť,
- som pripravený na stretnutie s Najvyšším, že sa tomuto stretnutiu nevyhýbam, ale ho hľadám a uznávam, že sám seba skutočne nájdem až v oddaní sa, ktoré bude toto stretnutie vyžadovať.

Takýto postoj otvára mi zrak pre to, čo hlása Boh, a spôsobuje, že ho vidíme.

Príloha - STUDIUM CHRISTIANUM 1989

NESMRTEĽNOSŤ ČLOVEKA

<u>O b s a h</u>	strana
Nesmrtelnosť človeka z filozofického hľadiska - dejiny ponímaní /stat C. Tresmontanta/	25
Existenciálne východisko pri skúmaní možnosti nesmrtelnosti človeka	32
Problém nesmrtelnosti človeka	33
Problém duše a tela na základe biblického myslenia	37
Problém duše a tela z filozofického hľadiska	42

NESMRTEĽNOSŤ ČLOVEKA

Uvedené state k problematike nesmrteľnosti človeka, vypracované v júli 1989, majú za úlohu čitateľom bližšie osvetliť filozofické, najmä filozoficko-antropologické pozadie komentárov a tiež k zborníku "Chápanie zásvetného života človeka v rozporoch a v novom východisku" /jún 1988, 262 str., osobitne str. 154-228/.

Zdôraznili sme v nich najmä nezastupiteľnú úlohu biblického myšlienkového pozadia pri tvorbe filozofickej antropológie nového typu, ktorá má ambíciu prekonať antropologické projekty na klasickom metafyzickom základe, predpokladajúce vopreddenosť a subsistentnosť duchovnej duše, resp. ducha.

S cieľom maximálneho priblíženia k biblickému mysleniu, sme zamenili termín kľúčového pojmu "logos" biblickým termínom "pneuma". A zavŕšený logos po preutvorení logu Bohom v človekovej smrti, ktorý v zborníku nazývame "pneuma", tu nazývame "eschatopneuma".

Nakoniec považujeme za potrebné zdôrazniť, že Bibliu tu nevyužívame ako zdroj Božieho zjavenia, ale ako hlavný literárny doklad osobitej židovsko-ranokresťanskej kultúry, ktorej myslenie a pojmoslovie sa radikálne odlišuje od myslenia a pojmoslovia grécko-rímskej kultúry. Upozorňujeme v tejto súvislosti na prácu Claude Tresmontanta "Bible a antické tradície" /Vyšehrad, Praha 1970/, kde sa podrobnejšie rozoberá táto problematika. Aj prvá z uvedených statí je voľným prekladom Tresmontantovej práce.

Kresťanské myslenie nachádza svoju identitu a vlastnú tvár až v XI. storočí, vďaka postupnej emancipácii od záťaže gréckeho myslenia a metafyzík, vytvorených na jeho základe. K tomuto jeho oslobodeniu mu okrem hlbšieho hermeneuticky podloženého vniknutia do biblických textov, významne pomáhajú aj najnovšie poznatky vied, existencialistickej filozofie /najmä M. Heidegger/ a univerzálno-evolučného chápania stvorenej skutočnosti /P. Teilhard de Chardin/. Vďaka tomuto novému horizontu bolo možno objaviť, identifikovať, filozoficky odôvodniť a vysvetliť existenciu a povahu človekovej pneумы a tiež na tomto základe konštituovať novú metafyziku ako systémovo-štruktúrálnu jednotu všeobecného a zvláštneho /univerzálita/, dejinného a naddejinného, personálneho a nadpersonálneho. /Pozri v tomto smere článok českého filozofa, teológa a prekladateľa Karla Flossa: Oč vlastně jde? Duchovní pastýř XI, 1971, č. 8, s. 117-119./

Claude Tresmontant:

Nesmrtelnosť človeka z filozofického hľadiska -
- dejiny ponímaní

Pojem nesmrteľnosti človeka nachodí mnohoraké významy v rozličných náboženských a kultúrnych oblastiach, osobitne v náboženstvách a filozofiách Indie, Egypta, starého Grécka, židovstva a kresťanstva. No tento pojem má veľmi rozličný význam aj v závislosti od, učení a teológií, do ktorých je začlenený.

V zásade rozlišujeme dva typy ponímania, resp. učenia o nesmrteľnosti človeka:

- 1 - Učenie, podľa ktorého duša človeka je nesmrteľná, pretože je božskej podstaty a božskej prirodzenosti. Takto chápaná duša je nesmrteľná zo svojej prirodzenosti a má na nesmrteľnosť plné právo. Je večná, lebo je čiastkou božského.
- 2 - Učenie, podľa ktorého duša nie je božskej podstaty. V tomto prípade má nesmrteľnosť celkom iný zmysel: nie je z titulu prirodzeného práva, ale Božieho daru.

1. Učenia o nesmrteľnosti prvého typu

- a/ Učenie o nesmrteľnosti duše metafyzického a náboženského myslenia Indie

Brahmanizmus /Upanišády 800-300 pr. Kr./ . Duše vznikajú zjednotlivením Brahmú-Absolútna. Na počiatku bolo Jedno, ktoré sa samo plodí. Nenachodilo v tom však nijakú radosť. Preto sa na základe vlastného slobodného rozhodnutia rozdelilo a rozptýli-
lo na množstvo jestvujúcien. Zjednotlivením Jedného duše vstu-
pujú zároveň do tela a do sveta a tak sa začlenia do večného
cyklu reinkarnácie. Človek sa v sebaklame považuje za osobu,
monádu. Tento omyl ho priviedol na nedohľadný čas do siete
individuálnej existencie. Upanišády hovoria o tele negatívne
ako gnosticí. Telo je podľa nich niečo odpudivého. Telá býva-
jú prirovnávané ku krčahom, do ktorých sa rozliala svetová
duša, k pevnostiam, v ktorých je uväznený Brahma. Mudrc sa
chce oslobodiť od tela a od jeho potrieb. Keď sa mu podarí oslo-
bodiť od jeho pút a žiadostí, prekoná aj sebaklam individua-
lity a vstupí do pôvodnej jednoty. Átman /duša, ja/ sa dá pri-

rovnať ku kozmickému priestoru a jednotlivé duše džbánom. Keď sa džbány rozbijú, prejdú jednotlivé duše do priestoru Átmanu. Poznanie, gnozis, sa zakladá na poznaní tohto Absolútneho ako Jedného, ktoré je rozptýlené v úlomkoch. Spoznáva sa tak, ako sa spoznáva mesiac odzrkadľujúci sa na vode. Keď sa rozbije nádoba uzatvárajúca priestor, neporuší sa tým sám tento priestor. Podobne je to aj s dušou uzavretou v tele. Mudrc, ktorý sa oslobodil od tela, spoznáva takto svoju božskú podstatu a vracia sa späť, na miesto svojho pôvodu. Vie, že všetky veci sú jedno a mnohé je len pre ľud. Kto pozná najvyššieho Brahma, stane sa Brahmom sám. Rozpustí sa v ňom ako kúsok soli hodený do mora, takže je nemožné ho odtiaľ znovu vybrať a tak je to s jednotlivou dušou, ktorá sa zjednotí s Jedným.

b/ Nesmrtelnosť duše človeka v antickom gréckom myslení

Existuje tu paralela s indickým myslením - najmä v predklasickej gréckom myslení, gnóze, hermetizme, manicheizme a v novoplatonizme.

b₁ - Teogónia a kozmogónia orfikov: Rozbitie Jedného na časti nachodíme v mýte o Zagreovi, ktorý bol Titánmi roztrhaný na kúsky. Týmto zločinom sa Jedno rozptýlilo v množstvo vecí. Teda ľudská duša je len kúskom božskej substancie. Táto predstava platila aj v egyptských a babylónskych mýtoch stvorenia: Človek bol utvorený z kúska obetovaného boha, z krvi, semena alebo zo sliny bohov. Duša je vyhnaná do tela, ktoré ju uzatvára ako v exile. Pozemské telo je smrťou duše, Spása spočíva v oslobodení sa od okov tela. Orfické ošišťovanie umožňovalo návrat duše k jej božskej forme existencie. Tým sa kruh uzatvára.

b₂ - Empedokles: Nižaká vec nie je stvorená a ani zlovestnou smrťou nezániká. Tí, ktorí veria vo vznik alebo v zánik vecí, neusilujú sa o hlbšie premýšľanie. Buď Jedno rastie z mnohého a stáva sa čoraz väčšie, až napokon ostane len Ono, alebo sa znova rozdelí a vznikne z ňeho mnohé. Teda nejestvuje skutočné vznikanie, ani nie skutočná smrť, ale len premena. Ľudská duša preexistuje. Je božská. Mudrc je ten, ktorý dáčo vie o tejto božskej podstate duše. Duša sa pýta: Z akej cti, z akých výšin šťastia som to padla? Narodenie je touto katastrofou, pádom duše do tela.

Telo je pre dušu cudzím odevom. Pokiaľ sa duša neočistí, reinkarnuje do iných tiel. Len asketickým úsilím a očistou sa môže vrátiť k svojmu pôvodnému stavu, k božskej forme existencie.

b₃ - U Platóna nachodíme dualistický koncept v prvej polovici jeho života a umiernený dualistický koncept v druhej polovici, najmä na sklonku jeho života. Prvá perióda jeho života: Duša upadla do tela, v ktorom sa cíti byť uväznená. Chce sa z neho vymaniť a prinavrátiť do milovanej vlasti. Filozofia je oštvovavou cestou, premýšľaním nad smrťou, v ktorej sa duša oddialia od tiel.

Druhá perióda: V Timaeovi a v Zákonoch je takéto preformovanie sveta vtelenými dušami už niečím dobrým. Svetová duša organizuje látku a vnáša do nej poriadok.

Náuku o duši nájdeme vo Faidonovi, Faidrosovi, Štáte a v Gorgiasovi. Pravým filozofom je ten, komu sa podarí uvedome-ne vykonať odlúčenie duše od tela /nie samovražedne ale uvedomelým zomieraním/. Poznanie odlučovania duše od tela a jeho prežívanie je vlastným predmetom filozofie.

Kto vie, či život nie je zomieraním a zomieranie nie je životom? Náš súčasný život je smrťou.

Duša človeka je nesmrteľná. Buď vystúpi zo života, čo znamená zomrieť, alebo znova vstúpi do života, no nikdy nie je zničená.

Duša je nenarodená a nesmrteľná vďaka svojej božskej prirodzenosti. Reinkarnuje iba vtedy, keď je očistená nedostatočne. Keď nie je vôbec očistená, alebo je ešte väčšmi pospienená, ponára sa reinkarnáciou do nižších, zvieracích tiel.

b₄ - Aristoteles už na sklonku svojho života zavrhol orficko-platónsky dualizmus. Problém nesmrteľnosti človeka je preň ťažký, lebo duša je podľa neho iba formou tela. Nús /inteligibilná, duchovná duša/ však je podľa neho nesmrteľná, lebo je božského pôvodu.

Stoici považovali dušu za úlomok božského, teda za nesmrteľnú.

c/ Nesmrteľnosť podľa hermesizmu, gnózy a manicheizmu

c₁ - Hermesizmus: /učenie na základe mystických spisov zanechaných bohom Hermesom Trismegistom/. Duša je nebeského pôvodu, lebo je Božia dcéra, alebo pochádza z Božej substancie sma-

náciou. Prečo duša poklesla z Božej blaženosti? Hermesizmus má na to dve odpovede:

- optimistická: Človek je ozdobou sveta a je na ňom na to, aby dovršil jeho krásu
 - pesimistická: Existencia človeka je dôsledok jeho prvotného hriechu, viny, pádu.
- c₂ - gnosticismus: Spása spočíva v tom, že duša sa vráti do svojej nebeskej vlasti, tam, odkiaľ predtým prišla
- c₃ - manicheizmus: Duša ostala aj v tele pars divinae substantiae. Vyhnaním do tela bola vydaná napospas zlej hmote. Spása má základ v ostrom oddelení sa duše od hmoty a v návrate k jej pôvodu.

d/ Nesmriteľnosť duše u Platóna

V prípade Platónovej metafyziky nachodíme hlboké analógie s metafyzikou Upanišád. Zjednotlivenie je výsledkom procesu zníženia, úpadku a pádu. Jedno sa rozptýli tým, že vyžiarí do neurčitej temnoty hmoty. Preto každý vznik je vlastne zníženie. Nús je menej ako Jedno. Duša je menej ako nús. Dokonalá bytosť musí plodiť, no plodí vždy bytosť menšiu, nižšiu ako je ona sama. Mnohosť jestvujúcen pochádza z oddelenia Jednému. Krása tohto vesmíru je inkarnovaná v telách, je však znečistená tým, že je rozdelená. Už na úrovni inteligibilného sveta došlo ku katastrofe, rozdeleniu a pádu: Nús posadla odvaha oddeliť sa od Jedného. A tak touto preschizmom sa všetko inteligibilno rozdelilo: Duše sú dôsledkom vtelenia do jednotlivcov. Duša naplnená vinou upadla do určitého tela. No na druhej strane bolo to pre ňu nevyhnutnosťou. Tým, že sa zjednotlivila, stala sa časťou, úlomkom. No v tejto časti si zachovala časť seba samej: niečo z jej vrcholu, ktorý presahuje telo. Keby duše zotrvali v univerzálnom a inteligibilnom, unikli by utrpeniu. Keďže však zostúpili a opustili ho, stali sa viac-menej uzavretými časťami. Zaoberajú sa len svojím telom, na ktoré boli naviazané. V tejto strate univerzálnej duchovnosti sa stáva telo pre dušu hrobom. Spása je v návrate - v rozpomínaní sa na pôvod a v askéze. Inými slovami, spása je v opačnej ceste - v ceste obrátenia. Tým, že duša sa oddelí od tela, stane sa znova sama sebou; potláča všetko, čo je jej cudzie a opäť nachodí svo

božskú podstatu. Oslobodzuje sa takto od sebaklamu individuálnej existencie. Lebo bola to hmota, ktorá rozdeľovala a individualizovala.

2. Učenia o nesmrteľnosti človeka druhého typu

a/ Starý zákon: Celý človek sa v ňom poníma ako živá duša. Človek je stvorený vo svojej individuálnej jedinečnosti. Hoci ľudská duša ani zďaleka nie je na takej bytostnej úrovni ako Boh, je niečím pozitívnym. Človek je stvorený ako telesná bytosť a jeho telesná existencia nie je výsledkom nejakej preozmickej alebo ontologickej katastrofy.

Stvoriteľ požehnal plodnosť človeka. mnohosť ľudských jedincov žijúcich v tele bola samým Stvoriteľom chcená, premyslená a požehnaná. Toto je však radikálne iná perspektíva človeka, jeho dejinnosti a spásy!

No vzhľadom na to, že človek bol stvorený, jeho nesmrteľnosť nemôže byť právom prírody, nárokom, inherentným jedinečnosti duše, ale len nádejou, ktorá nemá základ v prirodzenosti duše, ale vo vernosti Bohu. Celý Starý zákon je preniknutý touto nádejou a očakávaním. Vo formulácii textov sa táto nádej vzťahuje na Boží ľud, na jeho budúcnosť, na mesiášsky čas, na dovŕšenie všetkých vecí, na Božie kráľovstvo.

b/ Nový zákon: Večný život nie je v ňom jednoduchým prolongovaním tsvetného života, očisteného od všetkých negatív, ako to v náznakoch vidíme v eschatológii judaizmu, nie je semipiternitas, ale eternitas. Ukazuje, že človek má prístup k večnému životu, ktorý je Božím životom, jedine svojím novým zrodením. Nato, aby sa zrodil pre Boží život, musí sa stať novým tvorom. To však nie je možné z jeho vlastných síl, ale zásadným prispetím Božej milosti.

Človek nie je nijakým ohľadom božský od prirodzenosti. Je stvorený. Týmto je každá forma výronu alebo emanácie Božského vylúčená. Človekova nesmrteľnosť nie je v nijakom zmysle návratom k pôvodnému ideálnemu spolužitiu s Bohom. V plnej miere sa v nej ľudská individualita zachová, ba ďalej sa rozvinie.

Kresťanské chápanie našich chápať v nadprírodnej perspektíve, alebo presnejšie v perspektíve nadprírodnej, novej reality. Duša nie je nesmrteľná, nesmrteľný je duch človeka,

utváraný na základe duchovného obrátenia, silou nadprirodného daru milosti Božej. Vďaka tomuto daru je človek povolán mať účasť na Božom živote. Toto duchovné zrodenie je možné len ako bolestné pretváranie skrze kríž, podobné umieraniu, v ktorom skrze Krista odumiera starý človek a rodí sa človek nový. Teda večný život v kresťanskom zmysle by bez tohto nového zrodenia nebol ani možný.

Cirkevní Otcovia videli radikálny rozdiel medzi kresťanským a platónskym učením o duši a o nesmrteľnosti človeka. Sv. Justín: "Buď duša je život, alebo má život... To, že duša žije, to nepopiera nikto. A keď žije, tak nie preto, lebo je sama životom, ale preto, lebo prijala časť života. To, čo však má na niečom účasť, je odchodné od toho, na čom sa zúčastňuje. Lebo život nie je jej vlastný, ale Boží."

Tatianus: "Duša, vy Gréci, nie je nesmrteľná sama zo seba. Ona je smrteľná. Ale práve tá istá duša môže nezomrieť!"

Sv. Irenej: "Jedine Boh je bez začiatku a bez konca, opravdivý a vždy ten istý... Ostatné veci, ak chcú jestvovať ďalej, tak môžu jestvovať jedine z vôle Stvoriteľa. Je to Boh, ktorý im najprv na začiatku daroval ich vznik a následne aj ich sotrvávanie v bytí... Nie z nás, ani z našej vlastnej prirodzenosti pochádza život: je nám darovaný Božou milosťou. Duša sama nie je týmto životom. Má účasť na živote, ktorý jej prepožičiava Boh... Boh je ten, ktorý jej dáva život i stav bytia vo večnom trvaní."

Tertullién: "My sme /oproti Platónovi/ toho názoru, že Bohu nie je nič rovné, ako i toho, že duša je ďaleko nižšie ako Boh; veď uznávame, že duša sa narodila, a v dôsledku toho je len veľmi stenčene božskou."

Proti gnosticizmu a platonizmu cirkevní Otcovia, stojac pevne na báze rýdzo kresťanskej metafyziky, prehlasovali: Duša nie je pars divinae naturae, lebo je stvorená. Za týchto okolností nesmrteľnosť, večný život človeka nie je privilégium prírody, ale darom Božej milosti a tento dar vyžaduje od človeka smrť a nové zrodenie. Sv. Augustín vo svojej polemike proti manichejcom kritizoval ich učenie, že duša je pars divinae naturae, ktorá sa odcudzila hmote, a proti pelagiánom formuloval kresťanskú teológiu milosti. Teda kresťanská metafyzika stvorenia je zrozumiteľná len v perspektíve teológie milosti a opačne.

Podrobnejšie preskúmanie si však vyžaduje otázka, nakoľko človek má byť v stvorení svojou diferencovanou štruktúrou na nesmrteľnosť pripravený a daný do súladu. Jeho nesmrteľnosť je síce dar, ale dar pripravovaný stvorením, pre ktorý musia byť naporúdzaj filozoficky poznateľné stopy na konkrétne jestvujúcom človeku. Takýto výskum sa nedá uskutočniť na základe dejín minulých filozofií; je úlohou prítomnosti.

- - - - -

Voľný preklad z originálu:

Tresmontant, C.: Unsterblichkeit - I. Philosophisch.

In: Handbuch theologischer Grundbegriffe.

Kösel-Verlag München 1963, II. Band, S. 725-732.

Existenciálne východisko pri skúmaní možnosti nesmrteľnosti človeka

Človek si je vo svojej vlastnej časovosti vedomý konečnosti svojho života. Nie je len bytím vedomým si smrti, ale priamo bytím k smrti.

M. Heidegger túto skutočnosť vyjadruje takto:

"Jedno jestvujúco, ktoré je vo svojom bytí bytostne budúce, takže sa môže nechať vrhnúť späť do svojho faktického "tu", t.j. jedine toto jestvujúco, ktoré ako budúce rovnako pôvodne bolo, môže prevziať vlastnú vyvrhnutosť a v danej chvíli uchopiť svoju chvíľu. Jediná skutočná časovosť, ktorá je zároveň konečná, umožňuje niečo takého ako osud, t.j. skutočnú dejinnosť."

Sv. Augustín podobným spôsobom uchopuje základnú myšlienku bytostného určenia života pre smrť. A to v tom zmysle, že čím väčší si život uvedomujeme, čím plnšie ho uchopujeme, tým toto bytostné určenie prežívame evidentnejšie a pociťujeme nástojčivejšie. "Lebo premenlivosť človeka smeruje po celú dobu tohto života k tomu, aby došlo k smrti... takže doba tohto života nie je vcelku vzaté nič iného ako beh za smrťou, pričom sa nikto nesmie zastaviť ani na chvíľu... Človek je v skutočnosti v smrti od tej chvíle, keď začne byť v tomto tele. Veď o čo iné ide v jednotlivých dňoch, hodinách a chvíľach, ak nie o to, že ich strávením sa naplní sama smrť, o ktorú vlastne ide, a že potom už nastane čas po smrti?"

Sokrates v Platónovom Phaidovi hovorí, že "Filozofovať ... značí učiť sa umierať."

Heidegger dospieva z druhej strany k záveru, že filozofovať - myslíme naozaj, existenciálne filozofovať - dokáže len ten, kto si uvedomuje smrť vo svojom živote a kto si uvedomuje život ako smerovanie k smrti. V tomto anticipujúcom vedomí vlastnej smrti vidí Heidegger vlastný koreň starosti. To, čo bolo, stáva sa problémom až takýmto sprítomňovaním smrti. Doslova hovorí: "Vlastné bytie k smrti, t.j. konečnosť časovosti, je skrytým základom dejinnosti pobytu /Dasein/." Odôvodnenie tejto spätosti dejinnosti človeka s jeho bytím k smrti vyplýva z toho, že človek sa musí o toto bytie starať a táto starosť človeka núti, aby sa motivoval tým, čo bolo, aby sa tým zaoberal a tak poznával svoje možnosti.

Teda k autentickosti človekovho života patrí, aby sa s ním

vyrovnal ako s bytím k smrti. Aby vo svojom činnom bytí pred touto svojou konečnosťou a vyvrhnutosťou neuhýbal, ale aby je odhodlane prijal ako možnosť. V každodenne zaznievajúcom "Umiera sa", "Ten zomrel", "Onen zomrel" má vždy zaznievať "Ja zomriem".

Len takto človek vedome i činnostne zoči-voči svojej smrti siahne po svojich skrytých možnostiach, možnostiach ukrytých v jeho bytí, ktoré - ak sa začnú v nich uskutočňovať - ho povedú "z odsúdenia k smrti" k "vykúpeniu skrze smrť". Vedie to k hlbokému poznaniu, že z odsúdenia k smrti sa možno oslobodiť iba skrze samotnú smrť, ku ktorej sme boli odsúdení. Teda smrť, ktorá sa nám dlho videla byť odsúdením, dlhým bezútešným zármutkom, sa v tejto perspektíve stane jediným príslubom našej radosti.

Problém nesmrteľnosti človeka

K problému nesmrteľnosti človeka môžeme z filozofického hľadiska pristupovať zo strany existenciálno-životnej a zo strany teoreticko-špekulatívnej. Tieto prístupy sú komplementárne. Nemožno jeden od druhého oddeliť, jeden sa odvoláva na druhý.

a/ Existenciálny prístup vyplýva z ľudskej dejinnosti človeka charakterizovanej všestížne ako bytie k smrti. Človek podľa Heideggera žije "v trvalej neukončenosti" a jeho celistvosť zostáva nehotová". Ukončenie a úplnosť prináša až smrť. No keď vkladáme do nášho života nejaký zmysel v tomto ukončení smrťou sa naplňuje i tento zmysel života.

Sú tu teda len dve radikálne alternatívy: buď život končí úplným stroskotaním a úplným zánikom a zmysel, ktorý sme videli v živote je len našou ilúziou - a potom je ľudské bytie v súhlase so Sartrom a Camusom absurditou, alebo sa život smrťou otvára nesmrteľnosti a naplnenie zmyslu, a vtedy život smrťou dostáva konečnú podobu a naplňuje sa. Tak Sokrates vo Faidonovi predstupuje pred súd s naprostou istotou svojej nesmrteľnosti i nesmrteľnosti každého človeka.

Túto existenciálnu dilemu nemožno obíjať, ako si myslel napríklad Epikuros. Rovnako neuspokojuje ani predstava ďalšieho života v deťoch, v nasledujúcej generácii. Človek totiž neexistuje len pre druhých, ale aj pre seba, nesie v sebe svoj účel, ktorý je povinný naplniť. Nikdy ho nemožno redukovať na prostriedok k cieľu.

Naopak, cieľom sebarealizácie musí byť sebarealizácia ľudskej osobnosti. To, čo konáme pre seba navzájom, konáme preto, lebo sme presvedčení, že ľudské osobné bytie má zmysel.

Teda existenciálny prístup nás otvára k alternatíve osobnej nesmrtnosti človeka ako jedinej zmysluplnej voľby.

b/ Teoretický prístup: K osobnej nesmrtnosti a k spôsobu jej odôvodnenia sa dopracujeme na základe určitého typu filozofickej antropológie či projektu človeka. Ukazuje predovšetkým ako sa stáva človek osobne nesmrtným a hodnovernosť toho ako znovu, tentoraz z teoretického aspektu potvrdzuje, že osobná nesmrtnosť skutočne je. A opačne, keď toto ako sa ukazuje ako nepravdepodobné a málo hodnoverné, keď neuspokojuje nároky nášho intelektu, nahľadáva to aj našu existenciálnu vieru v to, že osobná nesmrtnosť človeka existuje. V tomto treba vidieť nevyhnutnú komplementaritu existenciálneho a teoretického prístupu.

Možno podať uspokojivý filozofický dôkaz jestvovania osobnej nesmrtnosti? Sme presvedčení, že áno, ale tento dôkaz nesmieme vytrhávať z kontextu príslušného filozofického projektu človeka. Až po celistvom premyslení a prijatí tohto projektu, ako aj filozofických východísk, ktoré k nemu viedli, sa tento dôkaz vskutku stáva dôkazom.

Neidentitné, paralelistické filozofické projekty človeka neuspokojujú hlavne svojou vopredanostou a izolovanosťou ducha v človeku. V zmysle týchto projektov duch /duchovná duša, monáda/ jednoducho "prejde" nedotknutý ľudským životom a vystupuje z teľa ako z dočasného príbytku. Smťou sa strácajú všetky hodnoty človeka, duch si nič z kultúrnych hodnôt neodnáša a nezachováva pre večnosť. Oprávnené sa pýtame, na čo to všetko bolo? Život každého jednotlivého človeka nemôže mať len osobnostný, ale aj ontologický zmysel, t.j. je cestou kreačno-evolučného doutvárania a pretvárania človeka a sveta, ktorým tie najvlastnejšie "výťažky" zo sveta a človeka prechádzajú do pneuma a prostredníctvom nej do druhého sveta.

Rovnako neuspokojuje ani tomistický, umiernené neidentitný projekt. Ľudský duch ako substancionálna forma celého človeka vo svojej subsistentnej funkcii evidentne prejavuje subsistujúcu tendenciu. Táto jeho tendencia však ešte neznamená jeho subsistenciu. Ďalej v tomto antropologickom projekte sa stotožňuje ľudský duch s vitálnou dušou človeka. V skutočnosti však ľudský duch /pneuma/

emerguje z rozličných experiencií na základe kreačno-evolučného utvárania. V tomizme sa ľudský duch nesprávne postihuje v jednote s ľudskou vitálnou dušou. V skutočnosti má sa postihovať a chápať sám osebe, a to nič ako duch v klasickom slova zmysle, ale ako zárodok nového človeka, ktorý v sebe zahrnuje aj bytostné výťažky vitálnej duše. Treba však povedať, že rozlíšenie medzi vitálnou dušou a pneumou je veľmi ťažké, veď pneuma sčasti inkarnuje do človeka a významne ovplyvňuje vitálnu dušu. A práve následkom tejto inkarnácie sa tak vitálna duša, ako aj všetky pochody človeka zošľachťujú a nadobúdajú nový význam jeho transcendentného určenia. A je tu ešte tretí, azda najzávažnejší dôvod pre neprijatie tomistického konceptu. V tomistickom učení o duši sa neodôvodnene hypostazuje nesmrteľnosť duchovna človeka už za jeho života, v samotnej jeho prirodzenosti, v dôsledku čoho sa považuje otázka nesmrteľnosti každého človeka za jasnú, vyriešenú. Týmto sa jednak eliminuje osobná dráma každého človeka v zápase o jeho nesmrteľnosť a jednak sa upiera Božej zvrchovanosti, aby zo svojej milosti a milosrdenstva rozhodovala v každom jednotlivom prípade o nesmrteľnosti človeka. Ako ukážeme ďalej, len takýto pohľad je v súlade so Starým i Novým zákonom.

Antropologické projekty vytvorené na základe identických filozofií, pokiaľ sú vytvorené na realistickej, a nie idealistickej báze, sú vo svojich základných východiskách prijateľné. Realistické identitné filozofie sú v súlade s poznatkami súčasnej biológie, osobitne biologickej teórie evolúcie /Dobzhansky, Berthalanfy a i./, evolučnej epistemológie a neurofyziológie. Rovnako Teilhard de Chardin a rozvíjateľa jeho učenia, najmä v koncepte o Weltstoff, sa nachodia na ideovom základe realistickej identitnej filozofie, hoci v prípade človeka závery z tejto filozofie nedomýšľajú do konca. Všetky tieto identitné filozofické teórie sú však prívelmi poplatné panbiologizmu, t.j. nedomysleli možnosti evolúcie v smere utvárania pneuma a novej reality /neofséry/. Tak napríklad Teilhard svoj koncept noofséry dostatočne jasne ontologicky neodôvodnil. V dôsledku toho realistická identitná filozofia sa vôbec nevyjadruje k otázke nesmrteľnosti človeka.

Za posledné desaťročie existujú niektoré projekty vypracované najmä v USA a v NSR, ktoré chápu evolúciu človeka a vôbec evolúciu ľudstva v zásade ako vývoj k nesmrteľnosti. Uvedieme aspoň dva príklady. Významný americký lekár a filozof Kenneth Ring, sys-

tematicky skúmajúci rad rozličných "skúseností mimo tela" /out-of-body-experience/, dospel k záveru, že duchovná evolúcia bude ľudstvo čoraz väčšími otvárať večnosti, lepšie povedané, bude sa čoraz očividnejšie nachodiť v perspektíve večnosti, takže od určitého štádia večnosť osobného života každého človeka sa stane kolektívnou evidenciou ľudstva. Ľudia, ktorí prešli touto skúsenosťou mimo tela sú aktuálnym predznamenáním tohto pohybu. Sú novým evolučným impulzom k vyššiemu vedomiu pre celé ľudstvo. Nová vlna duchovno-evolučného vzrmachu je ešte len pred nami. Nemusí k nej dôjsť, pôsobí už ako potencialita, ktorá už v niektorých ľuďoch manifestovala. Podobne aj západonemecký lekár, filozof a teológ Kent Allgeier zastáva názor, že najvyšším zmyslom evolúcie je jej smerovanie k nesmrteľnosti človeka, prítom rast do nesmrteľnosti človeka sa neuskutočňuje len individuálne, ale aj kolektívne eschatologicky ako postupné prerastanie sveta do budúceho sveta. No zatiaľ čo Růgov koncept sa príliš opiera o skúsenosti mimo tela, ktoré sa nedajú zovšeobecniť, a málo argumentuje filozoficko-teologicky, Allgeierov koncept uviazol v scientistických predstavách eschatológie utváranej len samotným človekom.

Náš koncept zdôrazňuje moment preutvorenia človekovej pneumu na človekovu dovršenú pneumu v akte smrti. Zatiaľ čo v duchovno-evolučnom narastaní pneumu bola nevyhnutná vnútorná /interkoaktivitná/ účasť človeka, definitívna tvárnosť dostane pneuma výlučne od Boha. Boh v akte smrti sa kontaktuje s človekom jednak dialogicky, priamo ho oslovujúc a súdiac ho, a jednak ontologicky, evolučno-kreačne doutvárajúc jeho pneumu a dávajúc mu definitívnu podobu. Ide teda o bytostnú premenu subsistujúcej, no asub-sistentnej pneumu, na subsistentnú eschato-pneumu.

Na záver považujeme za potrebné zdôrazniť úzku spätosť človekovej nesmrteľnosti s večnosťou. Pojem večnosti možno najlepšie vysvetliť pomocou Božtíovej definície: "Interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio". Inými slovami večnosť môžeme uvažovať iba tam, kde je uchopenie a imanie života v jeho plnosti, mimo akéhokolvek trvania. Vo večnosti sa na vyššej bytostnej a inteligibilnej úrovni zahrnuje celý poriadok času a trvanie, no tým aj bytie, ktoré je s týmto trvaním nevyhnutne späté. No takéto zahrnutie je jedine možné v Bohu. Teda, ak hovoríme o večnosti, máme na mysli Božiu večnosť, ktorá je povznesená nad každým trvaním.

Každá pneuma bude však osobne nesmrteľná nie na základe účas-

ti na svojom bytí, ktoré je v trvaní, ale na základe svojej bytostnej účasti na Božom bytí, ktoré je vo večnosti. Nižaké stvorené bytie, t.j. bytie v trvaní nemôže byť samo osebe nesmrteľné. Nesmrteľným sa stáva jedine prostredníctvom svojej bytostnej účasti na Bohu, ktorý je zdrojom a vlastníkom večnosti. Tejto bytostnej účasti na Bohu však pneuma nikdy nie je schopná sama od seba. Môže do nej vstúpiť len na základe Božieho nekonečne veľkorysého rozhodnutia.

Problém duše a tela na základe biblického myslenia

1. Základní typy filozofických antropológií z hľadiska nesmrteľnosti človeka

V súčasnosti existuje šesť základných prístupov v ponímaní a v riešení problému duše a tela so zreteľom na nesmrteľnosť človeka. Tieto ponímania zároveň predstavujú základné typy filozofických antropológií.

1 - Dualistické ponímanie

Telo a duša sú odchodné substancie, pričom duša je buď stvorená duchovná substancia, alebo priamo časť božskej substancie. Pôvod duchovnej substancie: kreácia, emanácia alebo jestvovanie od večnosti /Platón, Plotinos, Augustín, Descartes, Spinoza, Leibniz, Hegel, Upanišády, orfici, hermesizti, manichejci, no najmä novoplatonci a gnosticci/. Nesmrteľnosť je zaručená a daná samotnou prirodzenosťou hypostazovanej a subsistentnej duše. Duša je úplne sebestačná a telo jej nič nemôže dať a jej spolužitie s telom nie je prirodzené.

2 - Umiernené dualistické ponímanie

Telo a duša sú len podstatnými hľadiskami na konkrétnu realitu živého človeka. Telo je "látkou" tohoto človeka, ktorá sa od jeho formy /duše/ dá odlíšiť iba abstraktnou analýzou. Telo a duša vyplynú až z analýzy metafyzickej štruktúry človeka. Pôvod duše: individuálna kreácia každého človeka.

Nesmrtelnosť je zaručená duchovnosťou a subsistenciou duše. V tomto bode sa tento typ podstatne nelíši od predchádzajúceho typu. Duša vzhľadom na úzky kontakt s telom sa môže do určitej miery vyvíjať a obohacovať obsahovosťami prichádzajúcimi z tela. Spolužitie duše s telom je prirodzené.

3 - Identitné ponímanie modernej antropológie biológie, psychológie a psychiatrie

Telo a duša, resp. telesno a duševno, sú len hlavnými, korelačnými prejavmi základu človeka, jeho identitného jestvovania. Takýto spôsob jestvovania človeka je jeho prirodzeným spôsobom a evolúciou - ktorá je len biologická - sa nemení. Pôvod človeka: biologická evolúcia iba na základe vnútrokoz-mických síl.

Nesmrtelnosť nijako nevyplýva z prirodzenosti človeka. Ani z nej nevyplýva, že by bola možná. Jej uznanie závisí výhradne od náboženskej viery človeka.

4 - Biblické ponímanie človeka a ducha

Zaviedlo novú dialektickú štruktúru človeka človek-duch namiesto štruktúry telo-duša, pričom človeka nazýva niekedy telo-sarx, niekedy duša - psyché. Biblický pojem tela - sarx, basar nezodpovedá platónskemu soma, ale celku tela a duše, t.j. človekovi. Druhým dialektickým pólom človeka je duch - pneuma, ruach, ktorý je nadprirodňou časťou človeka, jeho podiel na božskom živote. Pôvod: kreácia; reprezentanti: Pavol filozoficky a teologicky doteraz nerozpracované.

Nesmrtelnosť sa vysvetľuje jedine prostredníctvom pneuhy. Skrze pneumu má Boh účasť na človeku a skrze túto účasť sa človek stáva nesmrtelným. Teda prirodzený človek, charakterizovaný pomocou sarx alebo psyché, je smrtelný.

5 - Spiritualisticko-monistické ponímanie

Základom človeka je len jedna substancja - duchovná. Telo-vosť a materiálnosť sú len jedným z prejavov dynamického stavu ľudského ducha. Keď tento stav splní svoju úlohu, duch sa vracia k sebe samému. Táto jediná duchovná ľudská substancja sa niekedy stotožňuje s Božou substanciou /Spinoza/. Prívržen-cami tohto základného typu sú všetci spiritualisti: Leibniz, Berkeley, Roger Boskovič, Rendvier, Fechner, Le Senne, Lavelle a mnohí iní.

Nesmrtelnosť človeka je daná duchovnou, resp. duchovno-božskou substanciou človeka, teda jeho najvlastnejšou prirodzenosťou. Pri tom sa v stave nesmrtelnosti predpokladá bytostná participácia alebo priamo súčasť Boha. Podstata človeka ako celok je určená pre nesmrtelnosť. Pominuteľné sú len jeho materiálno-telové pojmy.

6 - Materialisticko-monistické ponímanie

Základom človeka je len jedna hmotná substancia. ňou sa človek prejavuje ako živé telo, ktoré vzhľadom na svoj hmotný pôvod sa nelíši od tel živých tvorov. Duchovnosť človeka je jedným z prejavov jeho psychična a je rovnako úplne materiálne determinované ako jeho psychično. Človek je osobným produktom biologickej evolúcie založenej jedine na účasti vnútrovesmírnych síl.

Prívrženci: Büchner, Dühring, Engels, Marx a mnohí iní.

Neexistuje individuálna alebo kolektívna nesmrtelnosť človeka v nijakom zmysle. Smrťou sa končí definitívne celý život človeka. Nesmrtelnosť možno prijať len v prenesenom zmysle a aj to relatívne v rámci trvania ľudského druhu.

2. Zdôvodnenie biblického typu filozofickej antropológie

Ide v podstate o nasledujúce štyri argumenty:

- 1 - Hebrejčina nemá slovo "telo - sóma. Keď Hebrejci hovoria o živom tele, používajú slovo básár. V Novom zákone grécke sarx zastupuje slovo básár /Mt 19,5; 26,41; Mk 10,8; 14,38; Ján 1,14; 6,33; 1 Peter 4,24/.

Človek - celý človek - je stvorený. Mnohosť ľudí nevychádza od Boha rozštiepením Jeho prapôvodnej jednoty, odcudzením Boha do mnohosti, ale pozitívnym stvorením. Stvorenie veľkého počtu ľudí je teda pozitívny fakt, ktorý necháva netknutú transcencenciu Stvoriteľa.

- 2 - Človek je stvorený ako živá duša - "Tak sa stal človek živou dušou" /Gn 2,7/. Duša v hebrejčine však znamená človeka. "Človek je dušou", a nie "človek má dušu". Rovnako z biblického hľadiska človek je aj telo. K hebrejskému nefeš nesmieme priradiť platónske psyché.

- 3 - V biblickom vesmíre je stvorená zmyslová skutočnosť veľmi dobrá. Telesnosť nie je sama osebe príčinou zla. Pôvod zla naším hľadať inde - jeho príčiny sú duchovné: pýcha, pretváarka, lož a pod.

Celá biblická reč vzťahuje na dušu fyzické prívlastky /Moja duša má hlad, Chlieb občerstvuje ľudské srdce a pod./, alebo má telo duševné prívlastky: "Jeho vnútornosti sa pohli" /Gn 43,30/, "Moje ľadviny sa radujú" /Frís. 23,16/, "Boh skúma ľadviny a srdce" /Žl 7,10/. Množstvo týchto výrokov nemožno jednoducho odbiť metaforou.

- 4 - Z biblickej antropológie ďalej vyplýva, že vzkriesenie mŕtvých znamená vždy vzkriesenie celých ľudí. Rovnako "vzkriesenie tela" značí tolko ako "vzkriesenie celého človeka".

V dualistických ponímaniach vznikol falošný problém, ako by pri vzkriesení jednotlivé duše vyhadávali prvky svojich tiel, ktoré boli už dávno rozptýlené v kozme. V biblickej perspektíve tento problém vôbec nie je.

3. Nový rozmer biblickej antropológie - pneuma

Hebrejské ruach Septuaginta prekladá ako pneuma, ktoré sa do slovenčiny prekladá ako duch alebo presnejšie ľudský duch. No slovo duch v tomto chápaní nie je spiritus.

Pneumou sa pre človeka otvára nadprirodný, nadkozmický rozmer človeka, prostredníctvom ktorého má človek aj bytostnú účasť na nadprirodnom, božskom poriadku.

Človekov duch /ľudský duch konkrétneho človeka/, t.j. pneuma, je v človeku to, čo je schopné stretnutia s Božím duchom, to, čo ako vyslanec z cudzej krajiny pripravuje pobyt Božieho ducha a túži po ňom, takže Boží duch už neprichádza ako cudzí votrelec. Tento človekov duch svedčí s Božím duchom, že sme Božie deti, Boží synovia a dcéry. Pneuma je závdavok, ako hovorí sv. Pavol, ktorý nás uvádza do iného nadprirodného a nadkozmickeho poriadku.

Odtiaľto vyplývajú nasledujúce zásady:

Prírodný človek = ľudský živočích

Nadprirodný človek = duchovný živočích.

Dialektika človeka tela /sarx/ a ducha /pneuma/ je niečo úplne iného ako dialektika tela /soma/ a duše /psyché/.

Aj keď sa tieto dve dialektiky v priebehu dvoch tisícročí vzájomne prestupovali, treba ich starostlivo rozlíšiť.

Dialektika sarx - pneuma je novou univerzálnejšou dialektikou medzi poriadkom prírody a poriadkom nadprírody.

V Starom a Novom zákone sa však Boží duch a človekov duch preliňajú a ťažko ich možno rozpoznať. Z jedného poriadku do druhého možno prejsť len duchovným obrátením, novým zrozením sa z Ducha. Táto premena je však pre nás niečím bolestným a obtiažnym ako pôrod.

Rečou nášho filozofického ponímania to možno vyjadriť tak, že pneuma povstáva na základe rozličných emergencií, ktoré len s námahou, mimoriadnym človekovým nasadením a úsilím sa privádzajú k svojmu završeniu. Okrem toho tieto experiencie vyžadujú kenosis, t.j. ponechanie priestoru pre uplatnenie Božej aktivity, vstupujúcej do koaktivity s človekom.

Zrozeniu pneумы bráni Pavlove "skutky tela", ktoré nie sú len nehanebnosť, zmyselnosť a nečistota, ale aj modloslužba, čary, nepriateľstvá, spory, žiarlivosť, závišť, hnev, zaujatosť, sektárstvo a i.

Z eschatologického hľadiska: čo sa zasieva je soma psychikon, čo vstáva z mŕtvych je soma pneumatikon.

Psychický človek ešte nepoznal veci Božieho ducha. Nemôže tieto veci poznať, lebo ich musí rozsudzovať duchom. Tento anthrópos psychikos sa musí prepородiť na anthrópos pneumatikos. /1 Kr. 15, 42-47, 2, 10-14/.

Anthrópos psychikos /≅ sarkikos/ = anthrópos pneumatikos.

Pneuma s účasťou Božieho ducha je základom nesmrteľnosti človeka, ako aj zárodkom jeho zmŕtvychvstania.

Toto rozlišovanie medzi psychickým a duchovným poriadkom je kľúčom ku kresťanskému nadprirodzeniu.

Nový zákon a rovnako ani kresťanskí myslitelia neobjasňujú bližšie vznik /utvorenie/ pneумы, jej povahu odchodnú od klasickej chápaného ducha, jej vzťah k prirodzenému základu človeka, ani jej završenie a prechod do zásvetného života. To je úlohou nášho pokusu.

Problém duše a tela z filozofického hľadiska

Ako chápať človeka ako personálnu jednotu, keď je zároveň telesnou zmyslovou bytosťou i duchovnou bytosťou, zmyslovým subjektom i duchovným subjektom? Ako tieto dve stránky ľudského bytia patria k sebe?.

Vzhľadom na grécku filozofiu tieto dva komponenty personálnej jednoty sú v užšom slova zmysle vitálna duša človeka a duch. Vitálna duša človeka je jeho základná schopnosť, forma, entelechia /Aristoteles/.

Duch je neempirické podmienka možnosti všetkého empirického. Je subjektivita ako sloboda a je v transcendentálnej diferencii ku všetkej objektivite.

Vo vzťahu vitálnej duše a ducha človeka máme tieto pozície:

- a/ Nerécia vzťahu duše a ducha nie je problémom, lebo duch osebe nejestvuje a duša je súčasťou tela /materialisti, pozitivistí, biológisti/
- b/ Neidentita vitálnej duše a ducha - ich principiálna ontologická rozdielnosť - platonizmus, augustinizmus ^{2/}, racionalizmus,

- 1/ Podľa Platóna nesmrteľnosť duše možno dokázať týmito cestami:
 - Duše prichádzajú do tohto života z Hádu a vstupujú do nových životov. Keďže zo živých vznikajú mŕtvi, musia podľa zákona Herakleitovskej inverzie i živí vznikáť z mŕtvych. Teda duše pred svojím návratom na tento svet vždy niekde sú /Baidon/.
 - Duša podobne ako nebeské božské teleso je pôvodným zdrojom pohybu. Podobne ako Alkmaion z Krotónu, aj Platón z podobnosti týmto nesmrteľným jestvujúcnať usúdil na nesmrteľnosť duše /Zákony/.
 - Zánik je rozklad; zaniká len to, čo je zložené, kým jednoduché nezaniká. Zložené sú veci vnímané zmyslami, jednoduché sú idey. Duša vo svojej činnosti je príbuzná a najpodobnejšia rodu jednoduchých a nerozdeliteľných jestvujúcnať. Preto je nesmrteľná.
 - Duša nikdy nie je zasiahnutá ani vlastným zlom; na žiadnych mravných chorobách duša sa nestáva smrteľnou. Základ duše nie je ničím zasiahnutý - teda duša je nesmrteľná.
- 2/ Podľa Augustína napriek tomu, že je substantia spiritualis, jednoduchá, jednotná a nerozrušiteľná, a teda subsistentná, predsa je rozšírená po celom tele a pôsobí na všetko v ňom.

kantizmus.

Tak Bonaventura hovorí o troch substanciálnych formách či dušiach v človeku - vegetatívnej, animálnej a intelektívnej. Z tejto neidentity vyplývajú nasledujúce problémy:

- Ako sa však potom má myslieť človek ako jednota? Možno človeka vôbec myslieť ako vzťahovú jednotu rozličných substancií /Problém Platóna, Descarta/. Skutočnosť u človeka ukezuje skôr na opak - na preduchovnelú telesnosť.
- Ako sa dá vysvetliť fakt, že zmyslové a duchovné činnosti človeka majú niečo bytostne spoločného? Leibniz tento problém rieši predpokladom predzjednanej harmónie. Takýto a iné druhy paralelizmu neriešia antropologický fenomén.

Všetky neidentitné teórie majú však tú prednosť, že problém nesmrtnosti človeka riešia jednoducho skze jeho ducha.

- Ako môže byť takýto oddelený duch individuálny? Veď len duša ako substanciálna forma môže byť individualizovaná látkou.

Osobitý spôsob riešenia neidentity duše a tela nachádzame v aristotelizme a v averroizme.

Aristoteles k tejto otázke doslova píše: "Duch, ktorého sa nám dostáva, je, ako sa zdá, substancia a nezaniká." - "Pokiaľ ide o ducha, nie je tým ešte nič objasnené, ale zdá sa, že je to iný druh duše: a že iba ten môže byť oddelený ako niečo večného, ^{ne}pômínajúceho."

Na iných miestach Aristoteles tohto ducha označuje ako božský prvok v človeku. Činný nús /poietikós/ prišiel zvonku a len on je niečo božského, totiž v jeho pôsobení sa nijako neprejavuje telesná činnosť. Trpný nús je vlastný vitálnej duši a odumiera spolu s ňou.

Suaréz však dôvodí, že keď sa Aristotelova náuka uvažuje všestranne a v kontexte celého jeho myslenia, tak činný nús je vlastne človeku a je substanciálnou formou nesmrtnosti duše. Podobne ako Suaréz zmyšľala aj Vilem d'Occam, podľa ktorého vitálna duša je spojená s telom cirkumskriptívne, kým intelektívna duša je oddelená substancia. Podobne F. von Baader, Günther a iní rozlišujú dušu a ducha /tripartizmus/.

Na druhej strane Averroes pojal tohto ducha ako jedného, nadindividuálneho prítomného vo všetkých ľuďoch. Tento duch privádza ľudí svojím svetlom k pravému poznaniu. Podobne aj Heglov nadindividuálny duch zahrnuje všetkých ľudí ako nadindividuálne momen-

ty a pozdvihuje ich do vyššej jednoty. Duša je najnižšou vývojevou formou subjektívneho ducha. Potom cez vedomie sa stáva duchom. Duch je jednotou duše a vedomia, všeobecného a zvláštneho.

Mnohí novokantovci hovorili o nadindividuálnom vedomí ako takom a C.G. Jung o archetype.

c/ Zdanlivá identita vitálnej duše a tela

Tomáš Akvinský neredukuje ducha na vitálnu dušu, ako to urobili materialisti, biologisti a pozitivistí, ale naopak, pozdvihol vitálnu dušu na duchovnú úroveň. Dôsledne obhajoval názor, že človek môže byť jeden a nerozdelený, len keď je určený jednou dušou, keď všetky jeho činnosti od vegetatívnej až po intelektívnu vychádzajú z jednej duše a sú spoluurčované telesnosťou, aj keď nie rovnakým spôsobom.

Dôvodí takto: Tak ako vitálna duša implikuje na svoj spôsob dokonalosť, ktorá patrí živej zmyslovej bytosti, tak aj ľudský duch zahrnuje na svojej úrovni dokonalosť animálnej vitálnej duše. V ňom je vitálna duša ako entelechia animality zároveň zrušená a implikovaná pozdvihnutím na jeho úroveň. Tomáš pritom vychádza zo všeobecnej zásady: Niečo ontologicky dokonalejšie môže zjavne implikovať dokonalosť niečoho menej dokonalého, a to dokonalejším spôsobom.

Z uvedeného vyplýva, že ľudská vegetatívnosť nie je rastlinná, a ľudská zvierackosť už nie je animálnosťou iných zvierat. Vyššia substanciálnosť ľudskej duše sa prejavuje v každej bunke. Krátko entelechia animality je v človeku substanciálne pretvorená a pozdvihnutá na vyššiu úroveň. Dokonalosť nižších stupňov - telesnosť, vegetatívnosť, animalita - sú teda disponované pre ducha. Duch nie je v človeku od začiatku "pri sebe", t.j. v plnej rozvinutosti, ale prichádza k sebe iba skrze nižšie stupne bytia v sebe i mimo seba. Takto od určenia iným postupne prechádza k svojmu duchovnému sebaurčeniu.

Táto odkázanosť duše na zmyslový svet podľa Tomáša ešte ne znamená úplnú determináciu a ponorenie v zmyslovom tele. K jej podstate patrí istá presaiťnosť, vďaka ktorej disponuje určitými silami a činnosťami, ktoré vôbec nekomunikujú a sú od nej úplne nezávislé. Doslova píše: "Čím je forma dokonalejšia, tým väčšmi presahuje telesnú látku a tým menej sa do nej ponoruje... No ľudská duša, pokiaľ ide o dokonalosť formy je najvyššia. Preto svo-

jou silou presahuje telesnú hmotnosť natoľko, že má určitú činnosť a silu, v ktorej vôbec nekomunikuje s telesnou hmotou a táto sila sa nazýva intelekt." /S Th. I, 76, I/.

Duch teda vykonáva podľa Tomáša dvojakú funkciu:

- entelechiálnu, ktorou určuje všetky úrovne vlastného diania v človeku
- subsistentnú, ktorou sa prejavuje ako duch u seba, vo svojej neponorenosti do zmyslovosti vo svojej svojbytnosti. Som svojím telom z entelechiálneho aspektu. Mám svoje telo, vyjadrujúc subsistujúci dištanc ducha.

Príveľmi esencionalisticky orientovaní tomisti i novotomisti uznávajú síce jednotiacu úlohu duše ako substancionálnej formy, ale podstatu človeka chápu v zásade dualisticky ako bytosť s dvoma neúplnými podstatami, zjednotenú do jednej úplnej podstaty. Po smrti človeka pretrváva jedna nekompletná substancia - duchovná.

Súhrnne možno povedať, že tomistické chápanie vzťahu duše a tela vychádza z týchto nezmeniteľných zásad:

- duša každého človeka je stvorená Bohom
- duša od svojho vzniku sa podstatne nemení iba v dôsledku ontogenézy prichádza čoraz väčšmi k sebe. Týmto prichádzaním k sebe bytostným sebaurčovaním sa čoraz výraznejšie prejavuje jej subsistentná funkcia
- duša v ktoromkoľvek štádiu ontogenézy človeka sa môže následkom smrti odpútať od tela. Je vždy subsistentná. Odpútanosťou od tela sa nič podstatného v tomto smere nemení.

Vidíme, že takáto identita medzi dušou a telom je veľmi umiernenou identitou, resp. vlastne to nie je identita. Je to vlastne umiernené riešenie neidentity duše a tela - umiernený dualizmus.

Podľa Tresmontanta najslabším miestom tomistickej filozofickej antropológie je otázka individualizácie, individualizačného princípu človeka. Už u Aristotela nie je zrejmé či individualizácia sa deje hmotou alebo formou. U Tomáša sa možno rovnako ako u Aristotela na základe príslušných textov pýtať či duša a telo sú substanciami, čo by viedlo k platónskemu dualizmu, alebo či je telo len látkou človeka. Zdá sa, že sv. Tomáš v tejto otázke kolísal medzi dvoma odchodnými metafyzikami a že aj uňho novoplatónske dedičstvo prevládlo nad vnútornými požiadavkami kresťanskej filozofie. Podľa L. Leberthonniéra tomizmus i bergsonizmus obsa-

hujú takú teóriu individualizácie, ktorá ľuďom ako individuám odopiera vlastné bytie, akúkoľvek vlastnú ontologickú skutočnosť a hodnotu.

Naproti tomu teória individualizácie, vychádzajúca z biblického myslenia, je založená na vlastnom mene, na jedinečnom kreačnom oslovení Bohom. Táto osobnostná individualizácia je založená priamo Bohom - dotykcom Boha.

d/ Skutočná identita duše a tela

Tzv. identitná teória došla pri riešení neudržateľného dualizmu duše a tela k názoru, že duša a telo sú dva existenciálne alebo javové spôsoby jednej a tej istej jednoty. Inými slovami, u človeka je jeden bytostný základ, ktorý je skrytý, nepoznateľný a kategoriálne bližšie neurčený a tento bytostný stav má dva základné prejavy: materiálno-fyzický a duchovno-psychický. Nemôžeme hovoriť, že medzi týmito dvoma prejavmi je akási paralelita, ale korelácia, t.j. súvzťažnosť dvoch základných prejavov k spoločnému základu. Existuje teda vždy len jeden stav, ktorý je odchodne psychologick. alebo fyziologicky percipovaný. Korelácia v identitnej teórii nie je však symetrická: všetko, čo prežívame má svoj korelát v neurofyziologických pochodoch, no nie všetko, čo sa odohráva v našom nervovom systéme má svoj korelát v našom prežívaní /K. Lorenz/.

Identitná teória však vedie k problémom gnozeologickým - ukazuje na zásadnú nepoznateľnosť základu človeka. Ak však tento základ je substancionálny - jednota, identita človeka sú nepopierateľné - nemôžu byť substancionálne príslušné dva korelatívne prejavy. Teda psychično a duch, tak ako sa bezprostredne prejavujú v ontogenéze človeka nie je nič substancionálneho, a teda ani nie subsistentného. A podobne to platí o tele a vôbec o telovosti. Obe dve korelatívne prejavy v človeku teda našim chápať ako osobitné integrované sily /dynaméis/ či aktivity. Preto identitná teória človeka je väčšinou dynamická a aktualistická.

V XIX. a XX. storočí popri rozličných monadických teóriách duše prevládala identitná teória. Táto sa objavila najprv v nemeckej idealistickej filozofii. Tak podľa Fichteho absolútne "Ja" zakladá skrze človeka systém činov /Tathandlungen/, ktorými sa konštituuje účel v celku - a týmto účelom je návrat k pôvodnému "Ja". Tento systém činov sa u človeka najprv dichotomicky rozbie-

ha a prejavuje sa v telesnej i duchovnej oblasti, no od určitého vývojového štádia nastane inverzia ku konvergencii, v ktorej "Ja" uskutoční plnosť svojho prejavu. Rovnako i pre Schellinga je duch "bezprostredný, ideálny náprotivok tela", a tak, v tejto dvojici prejavov základov človeka, ktoré sú zároveň protiprejavmi jedného k druhému, sa otvára substanciálny základ človeka a človek sa začína vyvíjať na vyššiu úroveň. Podľa Hegla je duša dialektická vývojová forma idey, t.j. subjektívneho ducha vo svojom "osebe" ako "prírodného ducha". Existuje len v jednotlivosti a je pre telo všadeprítomnou jednotou. Duša a telo sú jedna a tá istá totalita týchto základných určení. Pre Schopenhauera je duša vnútorné bytie "Innensein", tohto jednotného základu človeka a vyjavuje sa vo svete ako telo "Aussensein" tohto základu. V polarite duše a tela sa prejavuje vertikálna dimenzia ľudského bytia.

V tomto kontexte je pozoruhodná aktuálna teória W. Wundta: V nijakom zmysle nexistuje podstata duše alebo podstata tela. Jednota človeka sa prejavuje dvoma pólmi bytia - vnútorným bytím duše a vonkajším bytím tela. Toto ich dvojprejavovanie sa mení s napredovaním ontogenézy človeka.

Identitná teória človeka je významným krokom vpred a blaho sa k nej aj prívrženci tzv. nemeckej filozofickej antropológie /Helmuth Plessner, Erich Rothacker, M. Landmann a Arnold Gehlen/. Filozofická antropológia zdôrazňuje celostné poňatie človeka - jedinečnosť jeho existencie i človeka ako objektu skúmania prístupného všetkým vedám. Zdôrazňuje aj biologickú jedinečnosť človeka, ktorá sa prejavuje v jeho biologicko-evolučnej nedokončenosti /A. Gehlen/. Ešte evidentnejšie je kultúrna a duchovná evolučná nedovršenosť človeka, ktorú zdôrazňujú aj kresťanskí antropológovia M. Scheler a P. Teilhard de Chardin a i.

Výskum všetkých týchto filozoficko-vedeckých antropológických konceptov priviedol i nás k novému riešeniu vzťahu duše a tela.

•/ Kreačno-evolučná identifikácia duše a tele v pneume

V zmysle tohto ponímania človek sa evolučno-fylogeneticky uvoľnil a geneticky sa utvára ďalej ako osobitá, jedinečná, na celú živočíšnu ríšu vyvýšená biologicko-sociálna bytosť, ktorej primárne psychično má čiste entelechiálnu funkciu. Tento človek s vi-

tálnou dušou, napriek tomu, že nie je vybavený duchovnosťou v klasickom slova zmysle sa radikálne odlišuje od všetkých vyšších živočíchov rovnako vybavených svojou vitálnou dušou. Medzi jestvujúcim človeka a jestvujúcim ostatných živočíchov je ontologická diferenciacia: V základnom bytostnom vybavení človeka, ktoré sa prejavuje ako osobitné psychické a evolučne-sociálne inatívne a hereditárne predispozície, je zakódovaná možnosť jeho ďalšej evolúcie. Všetky fyzické a psychické prejavy človeka sú len mostom, základnými prejavmi na jeho ceste k uskutočneniu tohto svojho základu.

Teda človeka v každom štádiu jeho ontogenézy - ktorá nie je len rozvojová, ale aj vývojová - môžeme určiť nasledujúcimi štruktúrnymi komponentami:

- 1 - Bytostný základ, jeho substancionálne skryté jedno, ktoré je základom jeho identity. V tomto jeho základe je obsiahnutý bytostný rozvrh pre jeho možnú ďalšiu evolúciu. Tento jeho bytostný základ bol utvorený tak u človeka ako druhu i u každého jedinca kreačno-evolučne. Nemá nič spoločného s duchovnom alebo s dušou v klasickom ponímaní.
- 2 - Bytostný základ človeka je od samého začiatku svojho rozvoja a vývoja štruktúrovaný dichotomicke - psychickými a biologicko-sociálnymi štruktúrami. Ontogenéza ľudstva i každého jednotlivého človeka sa tieto štruktúry či formy postupne vyjavujú v rozličných formách biologicko-sociálneho a psychického života človeka. Tieto formy v ich mnohorakej polaritnej štruktúre vytvárajú predpoklady pre uskutočnenie vyššej formy evolúcie človeka, v ktorom sa nielen zdokonaľuje jeho bytostný základ, ale sa kreačne-evolučne utvára za čoraz väčšieho, slobodnejšieho a uvedomenejšieho prispetia človeka - človekovo bytie v plnosti jeho vyjavenia, transparentie a uvedomenia - a to je človekov duch, biblicky nazývaný pneuma.
Tento človekov duch nemá nič spoločného s duchom v klasickom ponímaní: Nie je partnerom vitálnej duše človeka. Je v podstate celým človekom na vyššom stupni jeho jestvovania, v ktorom je na vyššej bytostnej úrovni zahrnutý bytostný rozvrh základu človeka. Teda pneuma je pozdvihnutím človeka z jeho základu na vyššiu bytostnú úroveň, ním sa prekonáva psychicko-fyzická polarita človeka.

3 - Pneuma duchovnou evolúciou stále narastá a je východiskom zárodkom nového jestvovania každého jednotlivého človeka. Nie je ešte sama v sebe subsistentná, ale k tejto subsistentnosti dorastá. Až smrťou sa úplne oslobodzuje od svojej väzby na svoj základ a stáva sa tzv. eschatopneumou, t.j. germinálne novým eschatologickým človekom.

Človekov duch v našom ponímaní je identický s novozákonnou pneumou. Charakterizujeme ho týmito atribútmi:

- je utváraný evolučno-kreačne na základe emergentov rozličných experiencií, t.j. všetkých životných skúseností, ktoré privádzajú človeka k vnútornému obráteniu, k metanoi a k zrodeniu z ducha;
- radikálne sa odlišuje od duchovnej substancie klasických filozofií: aj tým, že na vyššej bytostnej úrovni zahrnuje v sebe "výťažky" prirodzeného človeka;
- pneuma sa ďalej duchovne vyvíja a smeruje k svojmu naplneniu; je však vždy len subsistujúca, no nie subsistentná;
- v akte szrti sa doutvára Bohom, čím sa preutvára na eschatopneumu, ktorá je už subsistentná;
- eschatopneuma jestvuje novým spôsobom, v novej kvalite svojho moču trvania, ktorá umožňuje jej účasť na Božej večnosti; bez tejto zásadnej Božej účasti by subsistentnosť i večnosť eschatopneumy bola otázkou; večnosť človeka je teda vždy sekundárna a neúplná, odvodená z Božej večnosti.

Z gnozeologického hľadiska načím ešte poznamenať, že to, čo veľkí filozofi našej, najmä kresťanskej tradície postihovali ako dušu alebo ducha, bola práve táto pneuma. Ich základný omyl spočíval v tom, že tento človekovho ducha chápali ako vopred /od samého začiatku/ daného a často mu pripisovali božské vlastnosti. Filozofia sa často ani dnes nevie rozlúčiť s predstavou duchovnej duše alebo človekovho ducha, ktoré sú subsistentné. Budúcnosť môžu však mať len také antropologické teórie, ktoré sa opierajú o realistické identitné filozofie vytvorené na evolučnom základe, Teóriu entelechiálnej duše možno zatiaľ prijať len ako holistickú hypotézu.

K O D E R N Ě B L A H O S L A V E N S T V Ā

Tí, čo chcú mať aspoň štipku humoru a chcú okolo seba vyžarovať evanjelióvú múdrosť a radosť, nech si všimnú tieto rady :

Š Ť A S T N Í T Í, ktorí sa vedia smiať zo seba samých: nikdy im nebude chýbať pravá radosť.

Š Ť A S T N Í T Í, ktorí vedia rozoznávať kopce od krtincov: vyhnú sa zbytočným starostiam.

Š Ť A S T N Í T Í, ktorí si vedia odpočinúť a spokojne sa vyspať: budú z nich rozumní ľudia.

Š Ť A S T N Í T Í, ktorí vedia mlčať a počúvať druhých: dozvedia sa mnohé novosti.

Š Ť A S T N Í T Í, ktorí sú natoľko inteligentní, že sa nepokladajú za prepotrebných: ich okolie veľmi ocení túto ich vlastnosť.

Š Ť A S T N Í T Í, ktorí sú pozorní na potreby druhých bez toho, že by sa pokladali za dobroditeľov ľudstva: budú vždy rozširovať radosť okolo seba.

Š Ť A S T N Í T Í, ktorí dokážu brať vážne aj malé veci a spokojne sa vedia stavať k veľkým veciam: dopracujú sa veľkých výsledkov.

Š Ť A S T N Í T Í, ktorí si budú po dobrom vykladať správanie druhých, aj keď ich okolostojáci budú pokladať za naivných: láska druhých im odplätí ich dobrotu.

Š Ť A S T N Í T Í, čo najprv rozmýšľajú a až potom konajú, čo sa najprv pomodlia a potom začnú rozkýšľať: vyhnú sa vo svojom živote mnohých hlúpostí.

Š Ť A S T N Í T Í, čo vedia mlčať a usmievať sa, aj keď im druhí skáču do reči a šliapu im na prsty: do ich srdca začalo naplno prenikať Kristovo evanjelium.

Š Ť A S T N Í T Í, ktorí dokážu vidieť v každej osobe Ježiša Krista: žijú vo svetle Božom a dosiahli pravú múdrosť.

FILOZOFIA

Šťastie musíme nájsť v priebehu
cesty, a nie na jej
konci

Ťažký omysl často nadobudá význam
zločinu

Seneca

Učinnější je ten, ktorý v spojení s
vedou píše do duše učiaceho sa člo-
veka.

Sokrates

Ustný výklad a jeho písomný je ako
živý človek a jeho socha

Platón

Chcieť nájsť pravdu je zástuka
i keď cestou blúdime

Ch. Lichtenberg

IV. FILOZOFICKÉ MYSLENIE

1. Filozofické myslenie v rámci myslenia ako celku

Podobne ako samostatný kultúrny útvar filozofie je subsystemom kultúry, tak aj filozofické myslenie je ^{sub}systemom myslenia ako celku, resp. celokultúrneho myslenia. Keďže mnohé zákonitosti a vlastnosti celokultúrneho myslenia a myslenia ako takého sú spoločné ^{filozofickému} mysleniu, je účelné hovoriť o nich spoločne, a to hneď na začiatku.

Myslenie môžeme najvšeobecnejšie charakterizovať ako uvedomenú a cieľavedomú operáciu ľudského subjektu s obsahmi vedomia /t.j. s tým, čo možno a s čím možno myslieť/ nadobudnutými poznávaním. Teda k tomu, aby sa mohlo myslenie uskutočniť, je nevyhnutný operujúci subjekt /človek, alebo užšie intelekt/, operácia, t.j. operujúci subjekt a obsahy tejto operácie nachádzajúce sa vo vedomí.

Myslenie sa utvára vo vedomí, je jeho uvedomovacou aktivitou, uchopujúcou obsah vedomia v jednote i v pluralite jeho obsahu. Táto uvedomovacia aktivita, ktorá má charakter spontánneho a cieľavedomého diania, je jednou zo základných skuseností vedomia.

Z analýzy vedomia, osobitne myslenia, vyplynulo, že existujú ^{dva} ešte typy myslenia, a to myslenie obmedzujúce sa na diskutívnu a uzatvárajúcu aktivitu a na myslenie vopred si nárokuje neobmedzenú až absolútnu aktivitu. V prípade myslenia prvého typu je operujúcim subjektom rozum a vedomie sa obmedzuje

na tie obsahy, ktoré sa dajú uchopiť, jasne vymedziť a vložiť do logických vzťahov, hovoríme o tzv. predmetných obsahoch vedomia a o predmetnom myslení. V prípade myslenia druhého typu obsahy vedomia sa berú v ich pôvodnosti; majú svoju subjektivitu, t.j. nie sú disponibilné a možno nimi operovať len potiaľ, pokiaľ sa tým nenaruší subjektová špecifickosť týchto obsahov. Takéto nepredmetné myslenie musí rešpektovať "vlastný život" týchto obsahov a prihliadať na ich vklad do rozvoja obsahu myslenia. Nepredmetné myslenie zakusujeme ako duchovné dianie, "ktoré vo mne myslí". Naproti tomu predmetné myslenie ako niečo "čo ja myslím, čím ja disponujem".

Nepredmetné myslenie bolo vo filozofickej a teologickej tra-

dicií už dlho známe, no rozpracovali ho až Heidegger a Hegel, a to prvý ako už dlho známe bytostno-existenciálne prehlbovanie vo vymedzenom rámci myslenia a druhý ako duchovno-evolučné prekračovanie každého takéhoto vymedzeného rámca.

Naznačená analýza ukazuje, že myslenie napreduje v troch smeroch:

- v smere čoraz jasnejšieho a komplexnejšieho uzatvárania jeho predmetného obsahu
- v smere existenciálneho prehlbovania, prejavujúceho sa v zmene existenciálneho postoja k jeho nepredmetnému obsahu
- v smere duchovno-vývojového prekračovania každého apriórneho rámca myslenia za vzájomného pôsobenia mysliaceho subjektu i nepredmetného obsahu.

Prvé napredovanie je charakteristické prevažne pre vedecké myslenie, druhé pre existenciálne myslenie a tretie pre duchovno-evolučné myslenie. Tieto tri typy myslenia tvoria vo vedomí tri štrukturálne roviny myslenia, a to zdola nahor: rovinu predmetnú, existenciálnu a duchovno-vývojovú. Prítom nižšia rovina vytvára bázu pre uskutočňovanie sa vyššej roviny.

Zatiaľ čo pre vedu je dominantná štrukturálna rovina vedeckého myslenia, v prípade filozofie pozorujeme racionálnu vyváženosť všetkých troch štrukturálnych rovín a v prípade náboženstva a teológie ako aj umenia je dominantná štrukturálna rovina existenciálna a duchovno-evolučná.

Filozofické myslenie zaujíma centrálnu a sprostredkujúce postavenie medzi myslením vied na jednej strane a myslením umenia a náboženstva na strane druhej. Vďaka tejto svojej vyváženosti plní v rámci celého myslenia úlohu štrukturálneho prepojovateľa.

Myslenie sa utvorilo vo vedomí ako dôsledok polarizácie vedomia na nazerajúce a nazerané. V takomto polarizovanom vedomí nazerajúci pól sa uchopuje už sprostredkované cez výsledok nazerania nazeraného pólu. Prítom táto polarizácia sa uplatňuje natoľko, že vo vedomí sa nazerajúci pól viac-menej ohraničí a pôsobí ako subjekt myslenia a nazeraný pól sa stane objektom myslenia. Takáto polarizácia sa prejavuje vo všetkých základných štrukturálnych rovinách myslenia.

V tomto procese diairezy sa za cenu dosiahnutia väčšieho poznania vedomie nielen distancuje od seba samého, ale aj subjektivnosť svojich obsahov spredmetňuje. Takto sa človek diairetickým pochodom svojho myslenia síce dopracúva k väčšiemu a úplnejšiemu poznaniu, no v istom zmysle degraduje týmto svoje myslenie na predmetné myslenie. V dôsledku toho myslenie síce napreduje, no za cenu toho, že čoraz väčšími zužuje svoj rámec a svoju životnosť, až sa dostane do slepej uličky a jeho závery sú čoraz diskutabilnejšie.

Z uvedeného dostatočne jasno vidno, ako je dôležité, aby sme mali stále na pamäti celostné ponímanie myslenia.

Predmetné myslenie môžeme definovať ako takú činnosť nášho vedomia /intelektuálnu činnosť/, ktorou sa dospieva k výsledku /k osobitnému poznaniu/ tak, že sa cielavedome kladú vedľa seba diferencie a zároveň sa riešenia získané na základe týchto diferencí uvádzajú do syntézy. Teda predmetné myslenie je čistý dialektický proces, ktorým sa cez diairetické členenie na protikladné časti dospieva k vyššej syntéze. Nepredmetné myslenie je duchovno-evolučným procesom vedomia, ktorého výsledkom je evolučne nová kvalita myslenia presahujúca pôvodný rámec myslenia, na ktorej úrovni sa utvára nový, vyšší štrukturálny celok myslenia. Nepredmetné myslenie teda vychádza z daného aktuálne uvedeného rámca vedomia, no na rozdiel od predmetného myslenia

- v tomto rámci počíta aj so subjektívnymi obsahmi,
- vychádza z celej šírky tohto rámca,
- duchovno-evolučne tento rámec prekračuje,
- na novú kvalitatívnu úroveň sa nedostáva len abstraktívne, uplatňovaním dialektického procesu, ale bytostno-štrukturálne, uplatňovaním aj iných ako dialektických postupov, a to najmä postupu existenciálneho, fenomenologického a analéktického /štrukturálna selekcia pre vyššiu štrukturálnu úroveň - pozri kapitolu 5/.

Aký je zástoj filozofie v tomto celostnom myslení?

Môže odpovedať lapidárne: centrálny, výsostne aktívny a určujúci. Predovšetkým filozofia sa nechodí v centre úsilia o tvorbu, udržiavanie a ďalšie rozvíjanie celostného myslenia. Vďaka optimálne subjektovo-objektóvemu štrukturálnemu rozvrhu svojho myslenia udržiava tvorivé napätie medzi predmetným a nepredmetným mys-

lením a bráni tomu, aby sa myslenie narušilo vo svojej celostnosti. Zvrchovane aktívne prispieva k udržiavaniu a k ďalšiemu rozvoju celostného myslenia. Úpadok filozofie vždy znamenal aj hlboké narušenie celostného myslenia. Napopak, vzmach filozofie jeho ďalší rozvoj. A napokon filozofia má určujúci vplyv na celostné myslenie. Hoci sama je integrálnou súčasťou tohto myslenia, plní aj metafizickej úlohu a formuje tento najvyšší systém myslenia "zvonku".

No hoci filozofia zaujíma v systéme celostného myslenia takéto výsostné postavenie, bolo by chybou sa domnievať, že filozofické myslenie samo môže dospieť k všetkým významným novým kvalitám poznania a vedenia. Takéto nové kvality zväčša môže emergovať iba z celostného myslenia. Najnovšie výskumy ukazujú, že nový emergent myslenia sa rodí naprieč všetkými kultúrnymi podobami myslenia od myslenia fyziky až po myslenie mystiky. Prítom - ako presvedčivo ukázali mnohí myslitelia, napríklad Fritjof Capra - pre celostné myslenie sú charakteristické tieto znaky:

- fundamentálna relatívnosť subsystemov v úsilí o dosiahnutie poznania; pravé poznanie a vedenie sa dajú dosiahnuť len na báze celostného myslenia; môžu emergovať iba z celku,
- vzájomné vertikálne paralelnosť v štruktúre celostného myslenia, t.j. odkazovanie znora nadol a zhora nahor v tejto štruktúre na obsahovú podobnosť medzi rozdielnymi rovinami, medzi myslením fyziky, psychológie, mystiky a pod.,
- odklon od čiste predmetných obsahov vedomie a príklon k subjektovým obsahom, teda uvedomelý prechod od predmetného myslenia k existenciálnemu a duchovno-evolučnému myslieniu; korelát tejto premeny k vonkajšiemu svetu nachodíme v poznaní vonkajšieho sveta: nielen živočíchovia, ale aj elementárne kvantá hmoty majú svoju interioritu a aktívnu subjektivitu a tú treba rešpektovať;
- dominantnosť súvisov v systéme myslenia nad myslenými obsahmi. Súvisy určujú myslenie, jeho kvalitu a celkovú úroveň, a nie jeho prvky. I v smere k vonkajšiemu svetu - napríklad v biologických formách sú určujúce súvisy, a nie časti týchto foriem;
- recipročné implikácie medzi vonkajším poznávaným svetom a vnútorným svetom myslenia; uvedené charakteristické znaky celostného myslenia sú zároveň istým analogickým spôsobom charakte-

ristickými znakmi vonkajšieho sveta a jeho poznania.

Z uvedeného na záver vyplýva; že filozofické myslenie nemôže plniť svoje základné úlohy bez systémového okolia ostatného myslenia. Len čo sa - vedome alebo nevedome - odtrháva od tohto okolia, stroskotáva a stáva sa buď dogmatickým racionalistickým predmetným myslením /akousi zvláštnou vedou medzi ostatnými vedami/, alebo neurčitelným "iracionalistickým myslením" /akýmsi nezodpovedným, subjektivistickým dobrodružstvom/.

2. Základná charakteristika filozofického myslenia

Základnou charakteristikou filozofického myslenia je prekonateľnosť všetkých jeho predpokladov. Zatiaľ čo veda považuje predpoklady a východiská svojho myslenia za svojho horizontu poznania za jasné a zabezpečené, filozofia v evolučnom smerovaní svojho myšlienapostupne prekračuje všetky svoje aktuálne platné a záväzné východiská. Z tohto hľadiska filozofia považuje všetky tieto predpoklady a východiská za platné dočasne a teda relatívne. Zárukou toho, že nesklzne do relativizmu je pre ňu skutočnosť duchovnej evolúcie človeka i evolúcie jej samej.

Práve táto perspektíva otvára úplne novú dimenziu myslenia, vlastnú len filozofickému mysleniu. Mohli by sme ju charakterizovať ako stálu otvorenosť predpokladov a východísk k revízií vzhľadom na bezpredpokladovú perspektívu myslenia. Filozofia vedome prijíma /resp. by mala prijímať/ také dynamické normy svojho myslenia, ktoré nebránia jeho stálej otvorenosti a evolučnému napredovaniu.

Takáto metodológia filozofického myslenia však nemusí viesť k relativizmu a napokon k agnosticizmu. I filozofické myslenie má jednu absolútnu konštantu, ktorú možno priblížiť skúmaním jeho duchovno-evolučnej bezpredpokladovej perspektívy. Filozofické myslenie objasňovaním a kritickým prekonávaním svojich aktuálnych predpokladov nevedie k bezpredpokladovej prázdnote, ale vždy k tvorbe nových, hlbšie fundovaných predpokladov. Tieto predpoklady nie sú absolútne nové, ale výberovo /analekticky/ zahrnujú v sebe, na svojej aktuálnej predpokladovej úrovni, prvky z predchádzajúcich predpokladových úrovní. Vidíme, že touto konštantou filozofického myslenia je jeho zmysluplné duchovno-

-evolučné smerovanie k absolútnemu poznaniu a k absolútnej inteligibilite, ktoré presahuje každé položenie aktuálnych predpokladov. Toto smerovanie sa však nemôže - aspoň nie filozofickou cestou - uskutočniť ako skok do bezodnej bezpredpokladovej absolútnosti, ale len ako postupná cesta cez rad aktuálnych predpokladových úrovní. Filozofický relativizmus a agnosticizmus naproti tomu nie je schopný takejto cesty, lebo v jeho myslení nie je prítomné toto duchovno-evolučné smerovanie. Jeho bezpredpokladová otvorenosť nikam nesmeruje a často sa končí v konvencionálnom určení predpokladov /konvencionalizmus/. A zas filozofický dogmatizmus sa uzatvára pred bezpredpokladovou otvorenosťou hneď na začiatku tým, že a priori určuje absolútne platné, nemenné predpoklady. Existuje tu aj tretia cesta, ktorou sa filozofia degraduje na jednu z vied a otázka jej predpokladov sa rieši prostredníctvom preverovania pravosti príslušných vedeckých teórií /pozri napríklad kritický racionalizmus Karla Poppera/.

Stála tvorba nových predpokladov vyžaduje od filozofického myslenia pestovať osobitú, stále aktuálnu a prehĺbujúcu sa filozofickú diskusiu. Ide o tzv. indefinitnú diskusiu, ktorá nie je vopred určená nijakými predpokladmi a neuchyľuje sa k dajakým pracovným predpokladom, ktoré by mohli odvieť od tejto diskusie. Rovnako cieľ takejto diskusie je úplne otvorený. A aj keď sa v rámci nej dohodne na predbežnom približnom spoločnom porozumení obsahu, predmetu a metód filozofie, týmto sa indefinitná diskusia neuzatvára. Ide len o dočasné metodické východisko. Pravá filozofia teda v každom definičnom vymedzení požaduje, aby bola v ňom implikovaná táto indefinitnosť, t.j. aby obsahovala explicitné prvky, ktoré poukazujú na reálnu možnosť prekonania tohto výmeru.

Základnou praktickou rovinou pre indefinitnú diskusiu je dialóg, osobitne filozofický dialóg. Ide o osobitý rozhovor dvoch alebo viacerých filozofujúcich osôb, v ktorom tieto osoby slobodne a v očkrytosti svojej existenciálnej pravdy vstupujú do poľa indefinitnej diskusie. Predpokladá sa, že hoci každá z týchto osôb vstupuje do diskusie s pevným presvedčením o správnosti svojho filozofického projektu a svetonázoru, predsa každá pripúšťa, že jej presvedčenie môže byť prekonané a v rám-

ci diskusie sa môže dospieť k novému porozumeniu, ktorého pôvodným zástancom nebola ani jedna z osôb zúčastnených dialógu. A tak z ducha tohto nového porozumenia sa tvoria nové predpoklady a prekonávajú sa staré. Takýto dialóg väčšinou nie je jednorázovou udalosťou, ale jednotným skúsenostným zretazením týchto udalostí. V spoločnom duchu porozumenia dialógu sa vlastne aktualizovalo celostné myslenie pre potrebu dialogizantov. Teda filozofický dialóg dospieva k svojim zásadným riešeniam už nie z duchovného horizontu filozofického myslenia, ale z aktuálneho horizontu ducha porozumenia dialógu, ktorý je vlastný celostnému mysleniu.

Zdarný dialóg predpokladá jednak opravdivosť dialogizantov a jednak určitú ich úroveň poznania. Súčasťou tejto opravdivosti sú v zásade etické postoje otvorenosti, odvahy a vytvorenia priestoru pre toho druhého. Otvorenosť požaduje, aby každé osoba vedúca dialóg nič podstatného zo svojho názoru neskrývala a aby vedela svoj názor vyjadriť dostatočne adekvátne a zrozumiteľne aj pre druhých. Odvaha požaduje, aby táto osoba vedela rozhodne vystúpiť so svojím názorom, aby pevne zastávala svoje stanovisko a aby sa nikoho a ničoho pritom nebála. Požiadavka odvahy zahŕňa je vystúpenie z akejkoľvek autoritatívnej zabezpečnosti. A konečne vytvorenie priestoru pre druhého vyžaduje utvoriť existenciálny priestor v sebe i v poli dialógu pre názory druhých, čo predpokladá osobitý akt sebazvratia /kenosis/, t.j. vzdatia sa každej svojvolnosti a svojmocnosti, ktoré vychádzajú z nášho egoizmu. V opravdivom dialógu nie je jeho pole hneď obsadené názorami vyslovovanými bezohľadne na druhých, ale toto pole sa zaplňuje pomaly, váhavo a zodpovedne. Každý krok vedúci k takémuto zaplňovaniu sa vykonáva s opatrnosťou na druhých. Treba si pritom uvedomiť, že dialóg je proces, je osobitou existenciálnou skúsenosťou, v ktorom otvorenosť, odvaha a vytvorenie priestoru pre druhého sa neuskutočňujú naraz, ale postupne.

3. Filozofická reflexia

Pre porozumenie filozofickej reflexie je najprv potrebné správne porozumieť reflexiu v ľudskom duchovnom vedomí. Reflexia vedomia je jeho návrat k sebe samému, k predchodnému stavu, keď v ňom ešte nebolo dištinkcie medzi subjektovým a objektovým pólom. Slovom, je to

návrat ducha ~~zo vedomia~~ k jeho vlastným princípom, ktoré ho konštituuju a vysvetľujú. No takýto uvedomený a slobodný návrat vedomia k východiskám jeho utvárania nie je možný bez toho, aby sa vedomie nedostalo do opozície k sebe samému, t.j. bez toho, aby z vedomia jeho subjektovo-objektovej podvojnosti neemergoval oproti sa nachodiaci reflektujúci subjekt vedomia, ktorý svojou aktivitou smeruje "nadol" k základu samotného utvárania vedomia. Reflexiu vedomia môžeme objasniť aj pomocou metafory svetla a tmy. Vedomie na svojom povrchu je jasné, presvetlené; smerom "nadol", k svojmu základu čoraz väčším temnie, až pri základe jeho utvorenia je temnota. Reflektovať značí skoncentrovať sa povrchu silné svetlo aktívneho nového uvedomenia a pomocou neho presvetliť vedomie aj pri jeho základe a vyniesť na povrch uvedomenia nové, doteraz skryté prvky jeho podstaty.

Teraz prejdeme na otázku filozofickej reflexie. Ukázali sme už, že z indefinitnej diskusie vyplýva problematizovanie predpokladov a spytovanie sa na možnosť nových, hlbších predpokladov. Plnenie požiadaviek indefinitnej diskusie je však možné len prostredníctvom filozofickej reflexie, ktorá je pohybom myslenia k jeho východiskám za účelom objasnenia jeho predpokladov. Takýto filozofický reflektujúci pohyb možno popísať v troch fázach:

- I - filozofické myslenie sa jedným svojím kritickým a metafilozofickým pólom odpuťava od seba samého, čím ruší v sebe všetko bezprostredne vedomé a samozrejmé;
- II - filozofické myslenie svojím kritickým s metafilozofickým, inými slovami, svojím reflektujúcim pólom smeruje do hĺbky filozofického myslenia ako celku a uchopuje ho v jeho predpokladoch;
- III - filozofické myslenie "vynáša" do sféry svojho plného uvedomenia tieto novo uchopené obsahy.

Výsledkom takejto trojfázovej reflexie je buď preverenie a hlbšie odôvodnenie tých svojich najzákladnejších predpokladov, alebo ich zamietnutie a na základe nového premyslenia zavedenie predpokladov nových, hlbších.

Tieto tri fázy filozofickej reflexie môžeme popísať aj ako:

- 1 - emergenciu kriticko-reflexívnej sily z bázy filozofického myslenia
- 2 - submergenciu tejto kriticko-reflexívnej sily do filozofické-

kého myslenia, a to až k jeho základom

- 3 - emergenciu nových obsahov zo základu filozofického myslenia a ich cielavedomé začlenenie do systému filozofického myslenia, a to
- buď potvrdením a hlbším odôvodnením posledných svojich predpokladov,
 - alebo zavrnutím doterajších "posledných" predpokladov a konštituovaním nových.

Dynamiku "emergencia → submergencia → emergencia" je účelné objasniť ešte takto: V bezprostredne danom vedomí je myslenie celkom imanentné tomuto vedomiu. Prvou emergenciou sa však postupne polarizuje na pól väčšmi bezprostredný a bytostný a na pól väčšmi sprostredkovaný a uvedomený a predovšetkým bytostne do istej miery vyprázdnený. Nakoniec sa tento presvetlený, reflexívne aktívny pól dostane do úplnej opozície k bezprostrednému pólu. Reflektujúci aktívny pól myslenia sa sputuje po svojich posledných predpokladoch, ako aj po predpokladoch myslenia ako celku, a tak dôjde u neho k inverzii od emergencie k submergencii. Takýto kriticko-verifikujúci reflektujúci pól myslenia prechádza tou oblasťou myslenia, ktoré je bezprostredne dané vedomiu a dostáva sa až k samotným predpokladom a východiskám tohto myslenia. Vo fáze druhej emergencie sa vynášajú nové obsahy myslenia, na základe ktorých filozofické myslenie ako celok rozhodne o legitimitnosti svojich platných predpokladov.

Takýto dynamický popis reflexie myslenia sa nevzťahuje len na filozofické myslenie, ale na myslenie ako celok, t. j. na celé kultúrne myslenie. Jeho jadrom je však reflexia vo filozofickom myslení, ktoré s najväčšou nástoľčivosťou nastoľuje indefinitnú diskusiu. Práve takouto reflexiou posledných či najvyšších predpokladov sa postupne špecifikovala a osamostatňovala filozofická reflexia od reflexií ostatných foriem myslenia. Dejiny starovekej filozofie nám dobre ukazujú ako filozofická reflexia ^{stávala} stavala do opozície k tzv. mýtickému a každodennému mysleniu, t. j. krátko, ako ^{stávala} ^{stávala} proti mýtu. Od stredoveku sa filozofická reflexia ako hrdá stúpenkyňa prirodzeného rozumu začala emancipovať od náboženského a teologického myslenia a konečne v XIX. storočí sa etablovala ako kritika vedy a kritika ideológie. Konečne v XIX. a XX. storočí sa filozofia vďaka svojej reflexii distancuje od všet-

kých veľkých dejinných filozofií, ktoré boli v istom období určujúce. Takto sa filozofická reflexia stala čoraz väčšmi kritikou samotného filozofického myslenia, a to až natolko, že takáto sebakritickosť stala sa konštitutívnym momentom filozofickej reflexie. Filozofia sa takto vo svojom jadre stala explifikáciou svojej kritickkej sebareflexie, artikulujúcou jednak vývoj tejto sebareflexie a jednak vývoj samotného filozofického myslenia.

Z uvedeného vyplýva, že reflektujúca kritika filozofického myslenia nikdy nie je úplne negatívna, ale vždy prináša do svojho nového obsahu progresívne prvky z toho, čo ako také neprijala. A to sa netýka len kritiky samotných jej predpokladov, ale aj kritiky foriem myslenia, od ktorých sa postupne emancipovala. Takýmto spôsobom preniesla veľa pôvodne nereflektovaného z primitívneho, mýtického, náboženského, umeleckého a vedeckého myslenia do reflektovanej, presvetlenej roviny. Len tak sa mohla zachovať filozofická tradícia ako základná hodnota filozofie, ktorú možno charakterizovať zásadnou kontinuitou nastolovaných a riešených problémov, hoci konkrétne dejinné podoby týchto riešení boli už prekonané. Vďaka takto aktívne a pozitívne ponímanej filozofickej tradícii sa filozofické myslenie stáva čoraz dejinne koherentnejším celkom, v ktorom sa implicitne vzájomne prestupujú jednotlivé jeho dejinné etapy.

Konštitutívny moment kritickkej funkcie filozofickej reflexie sa veľmi názorne prejavuje v tých jej základných pojmoch, ktoré prechádzajú celými dejinami filozofie ako párové protikladné pojmy. Nimi sa vyjdarujú základné vzťahy protikladov medzi ktorými osciluje filozofické myslenie a v ich bipolárnom napätí sa uskutočňuje aktuálne riešenie. Ide o také dvojice pojmov ako vedenie - mienenie, bytie - bytnosť, idea - jav, večnosť - čas, a priori - a posteriori, um - rozum, subjekt - objekt, teória - prax atď. Vo filozofickej reflexii je charakteristické to, že porozumenie jedného z týchto párových základných pojmov sa nekonzituuje len cez samotné porozumenie tohto pojmu, ale aj vo vzťahu k druhému párovému základnému pojmu. Takéto riešenie na bipolárnom protikladnom obsahovom základe nachodíme i v prípade základných tendencií filozofického myslenia, tzv. kategoriálnych filozofických smeroch, ako sú páry idealizmus - materializmus, ahistorizmus - historizmus, asketizmus - hedonizmus, teizmus - ateizmus, demokratizmus - totalitarizmus, dualizmus - monizmus atď.

za evolúciou prekonané niekdajšie paradigmy myslenia. Tak apriórnosť cyklickosti splodila cudovosť, skepsu, palingenesis, metempsychosis, nevieru v pokrok, stratu jedinečnosti a individualnosti zážitku a pod. Apriórnosť vopredanosti má za následok vznik mýtov či systémových omylov zlatého veku, božského predurčenia, vyvolenosti, nemennej axiomatickej a pod. A konečne apriórnosť utopickosti viedla k rôznym formám chilizmu, utopizmu, kvietizmu, eschatologického bláznenia, hodnotovej degradácie prítomného života a i.

Štruktúru myslenia, osobitne štruktúru jeho reflexie, možno najlepšie ukázať na príbuzných dvojiciach pojmov jestvujúcno - bytie prevzatých z klasickej filozofickej tradície a jestvujúcno - vedomie prevzatých z novovekej filozofickej tradície. V prípade prvej dvojice má jestvujúcno význam ontického bytia /intelligibile in potentia/, zatiaľ čo v prípade druhej dvojice význam obsahu predmetu. Bez ohľadu na špecifickosť vzťahu jestvujúcna k bytiu a jestvujúcna k vedomiu je medzi jestvujúcnom a príslušným párovým náprotivkom zásadná ontologická diferenciacia. Ide tu o dve principiálne odočodné oblasti predstáv, ktoré jedna na druhú odkazujú: o oblasť toho, čo sa ponúka filozofickej reflexii zo strany bytia a o oblasť toho, čo možno považovať za východisko vlastnej filozofickej reflexie. Teda filozofickú reflexiu možno charakterizovať ako vzťahovú štruktúru medzi týmito dvoma oblasťami.

Štruktúra filozofickej reflexie popísaná pomocou uvedených pojmových dvojíc sa dá extropolovať i na filozofiu ako takú. Je určovaná ideou logickej konzistencie a ideou zmysluplného ľudského života. Tieto idey sú - vedome alebo nevedome - prítomné v kritickom potenciáli každej filozofie. Zo samotnej štruktúry filozofického pohybu vyplýva, že filozofická reflexia sa nedá "vyreflektovať" z kontextu konkrétnej diskurívnej situácie; preto aj dejiny filozofie naším ponímať ako postupné vyrovnávanie sa filozofov s filozofmi.

Bližšie objasnenie a zdôvodnenie štruktúry filozofického myslenia nevyhnutne vyžaduje nájsť a objasniť podmienky možnosti konštituovania každého poznania a vedenia. Tieto podmienky možnosti sú v zmysle ontologickej diferencie bytostnej povahy a filozofia nie je vlastne nič iného ako reflexno-anamnezické objas-

nenie týchto podmienok. U Platóna tieto podmienky možnosti boli vopredané a nemenné idey, u Aristotela a iných gréckych ontológov ^{to bola} realita so svojou substancionálnou štruktúrou a pod. V novovekej filozofii sa však význam týchto podmienok možnosti čoraz väčšmi zastieral a v súčasnosti sa ukazuje ako veľmi nástojčivá úloha objasniť ich pravú podstatu.

Podľa J. Fichteho štruktúra filozofickej reflexie je v zásade odôvodnená transcendentálnou štruktúrou vedenia. Takáto štruktúra je určená vzťahom k "neobjektívizovateľným" predmetom, ktorý má vždy charakter smerovania a možno ho porozumieť len z dynamiky negácie. Podľa Fichtovej "teórie konečného vedenia" všetko vedenie má základ v úsilí, ktoré sa uskutočňuje cez absolútny a nepodmienený moment prítomný v každom výkone vedenia. Každé konečné vedenie existuje v ľubovoľnom štádiu svojho uskutočňovania v bipolárnom napätí medzi praktickou a nepodmienenou ideou Absolútna a konečným momentami vedenia. Vedenie je teda procesom teoreticko-praktického ustanovenia a zároveň zrušenia jeho konečných určení. Pre Fichteho bytostnou podmienkou možnosti konštituovania filozofickej reflexie je "Ja". Dynamika konečného vedenia vzniká a ďalej napreduje v protirečení "Ja" a "nie-Ja", teda v ustanovení a zároveň v suspendovaní ustanoveného z dôvodu ďalšieho sebauskutočňovania "Ja".

Načrtnutý Fichteho koncept "konečného vedenia" je dobrým východiskom pre vypracovanie modernej teórie "konečného vedenia". V každom vedení nachodíme disjunkciu nepodmieneného a podmieneného momentu, ktorá je transcendentálno-logickou podmienkou možnosti vedenia. Túto disjunkciu môžeme v heglovskej terminológii vyjadriť pojmami "osebe" a "pre-seba" vedomia a vyššie uvedené dynamiku heglovským pojmom "skúsenosť", vďaka ktorej vedomie toho, čo predtým bolo "osebe" sa stáva čistým "pre seba". Takýmto spredmetňovaním "osebe" na "pre-seba" cez skúsenosť sa vynára nový predmet v novej kvalite svojej predmetnosti.

Takto ponímaná teória "konečného vedenia" dovoľuje nájsť vnútorné súvisy medzi všeobecnou štruktúrou vedenia a filozofiou. Predovšetkým z nej vyplýva, že filozofia nepristupuje k vedeniu a mysleniu ako cudzí nárok zvonku, ale priamo z nich emerguje, pričom sa v nej osobitným spôsobom rekapituľuje všeobecná štruktúra vedenia a myslenia a umocňuje sa. Prijíma nárok vedenia,

resp. skúsenostného vedomia, a zexplicitňuje ho ako ideu. Nereflektuje len ten alebo onen predmet, ale jestvujúcno v celej jeho polarizácii medzi vedomím a bytím, t.j. predmetnosť vöbec. Takýmto filozofickým radikalizovaním sa nepopiera určité predmetné vedenie a myslenie, ale len ich bezprostredné seba porozumenie. Rovnako sa ním nekladie nová požiadavka na vedenie a myslenie, ani sa neprekračuje jeho principiálna konečnosť. Z toho vyplýva, že každé novonájdené a novoformulované porozumenie sa vymaňuje z nároku explicitne nepodmienenej idey a môže sa ako také podrobiť kritike.

Z tejto špeciálnej štruktúry filozofického vedenia a myslenia vyplýva totálna otvorenosť filozofickej diskusie a samotné vedenie sa úplne vzdáva ilúzie, že smeruje k nejakému koncu. Filozofické myslenie v tejto otvorenosti je vysobene v uachovno-evolučnom smerovaní, ktoré predpokladá osobitné štruktúry zodpovedajúce dynamickým bifurkujúcim systémom.

5. Metódy filozofického myslenia

Z dejín filozofie vidno, že filozofia má rozmanité a rozvínuté metodologické inštrumentárium. V súčasnosti operuje celým komplexom nových vysoko progresívnych metód, pritom sa však usiluje byť vedomá rozsahu platnosti týchto metód, ich vzájomných väzieb a podmieneneosti.

Grécke slovo metóda - "methodos" značí doslova sledovanú cestu /Nach-weg/, na ktorej sa dosiahne usporiadaná celistvosť obsahov i forem vedenia. Metodicky sa zaoberáme s určitou vymedzenou oblasťou vedenia, keď túto oblasť plánujeme preskúmať, rozpracujeme jej vhodnú štruktúru a čiastkové poznatky získané z tohto predupraveného predmetu skúmania usporiadame a zosyntetizujeme do logicky koherentného celku. Pritom sa metóda neobmedzuje len na skutkový stav skúmaného predmetu, ale sypuje sa aj na jeho príčiny a dôvody.

Takto vymedzený pojem metódy sa evidentne vzťahuje na špeciálne vedy. Rozhodne nie je správne, keď metódu filozofie chápeme ako metódu vedy s tým rozdielom, že vo filozofii sa skúmajú posledné /najvyššie, príčiny a dôvody skúmaného predmetu.

Funkcia a postavenie metódy vo filozofii i vo filozofickom myslení sú úplne iné ako vo vede.

Predovšetkým metóda vo filozofii nie je len teoretický postup /napríklad Aristoteles, scholastici/, ale aj praktický postup /Sokrates, sofisti, Antisthenes/, t.j. premyslené a cieľavedomé uskutočňovanie filozofickej praxe. Tieto teoretické a praktické postupy sa vzájomne dopĺňajú a umožňujú ďalej rozvíjať celý samostatný útvar filozofie. Metódy praktickej úrovne filozofie nie sú teóriou o praxi, akousi praxológiou, ani nie teóriou transferu nových filozofických poznatkov do praxe, ale praxou samou.

Ďalej z bezpredpokladovosti filozofie na rozdiel od vedy vyplýva, že pre filozofiu neexistuje nijaká vopred daná metóda, ale každá metóda - i tá, ktorá jej bude najväčšmi slúžiť - sa stáva jej problémom. Zatiaľ čo špeciálna veda svoj predmet a svoju metódu sama neurčuje, filozofia si musí položiť tento predmet i túto metódu úplne sama. Teda metóda sa nedá filozofii naočkovať zvonku, trebárs z iných vied, ale musí vyplývať zo samotného filozofického sputovania. Inými slovami, filozofia vytvára rôzne metódy ako prostriedky, nástroje pre dosiahnutie náročných cieľov, ktoré si vytyčuje. Z tohto však nevyplýva, že metódy filozofického myslenia sú pre filozofiu dečo náhodného, ale odrážajú podstatu filozofie, najvyššie ciele jej poznávania a porozumenia.

V dôsledku toho, že vo filozofickej reflexii sa vedenie jednako metodicky afirmuje a súčasne sa od tohto afirmovaného distancuje, nemôže mať uplatňovanie filozofickej metódy lineárny priebeh, ale taký priebeh, v ktorom sa rozličné pohyby myslenia jednako realizujú a jednako sa integrujú k jednotnému základnému pohybu sebareflexia vedenia. Preto filozofickú metódu je potrebné chápať a interpretovať ako pluralitu metód i ako jednu integrujúcu nosnú metódu.

Určité filozofické metóda jednoznačne nevyplýva zo spoznanej štruktúry filozofickej reflexie. Metódy sa totiž primárne vytvárajú z obsahu sformulovaného ako problém. Preto príslušná metodologická cesta je výslednicou zložitého spolupôsobenia štruktúry filozofickej reflexie na jednej strane a obsahovosti riešeného problému na strane druhej. Metodologické inštrumentárium tejto cesty v prípade každého personálneho filozofického projektu až filozofického smeru má takú štruktúru, že je určené určitou

dominantnou metódou zviazanou celým komplexom iných pomocných, no nepostrádateľných metód.

Filozofia operuje predovšetkým nasledujúcimi metódami:

Metóda logickej tvorby pojmov

Táto metóda vychádza z metódy analýzy, ktorá postupuje od zloženého k jeho stavebným prvkom, t.j. od konkrétnych jestvujúcich k ich vnútorným konštituentom /princípom bytia, kategóriám a pod./ i k vonkajším príčinám.

Pomocou tejto metódy sa uplatňuje osobitná zložka filozofickej reflexie: Obsah vedenia sa diferencuje v dištingtne momenty, ktoré sa ustália i ako dištingtne formy samotného diferencovania /kategórie/. Napokon takto vedome a metodicky rozdelený obsah vedenia sa syntetizuje. Takáto metóda zhrnutia prostredníctvom rozloženia, syntézy prostredníctvom dialektiky a konkretizácie prostredníctvom abstrakcie vedie však k strate bezprostrednosti a k ustanoveniu nie vždy želaniteľnej sprostredkovej všeobecnosti. Treba si uvedomiť, že určitosť všeobecného charakteristická pre túto metódu by sa nedala dosiahnuť bez kontextuálne daných predstáv a rámcov získaných interpretáciou sveta ešte pred tvorbou pojmov. Pri utváraní tohto primordiálneho kontextu spolupôsobili svetonázorové i sociálno kultúrne činitele.

Metóda empirickej analytiky

Táto metóda vychádza z toho, že naše poznanie je duchovné a má charakter pojmového poznania. Odhliada od zmyslového tu a teraz a poníma vec ako podklad niečoho všeobecného. Pojmové poznanie je univerzálne, presahuje to, čo je individuálne tak, že postihuje, čo toto individuálne je. Presahuje, čo sa javí tu a teraz a uvádza do súvislosti, ktorá siaha nad premenlivé javy a postihuje, čo je v týchto premenách viac alebo menej nezávislé.

Filozofia sa pomocou empirickej analytiky usiluje zabezpečiť objektivnosť nosných filozofických pojmov ich zakotvením v empirickej báze. Empiricko analytickými postupmi rekonštrukcie sveta - ako sú zovšeobecňovanie skúseností, tvorba hypotéz, vypracúvanie prognóz a ich overovanie v experimente - sa po obsahovej stránke konštituuju pojmy hypotézy a teórie. To umožňuje vypracovať i vo filozofii dostatočne všeobecné empirické teórie, vychádzajúce zo skúseností reality. Pomocou empirickej analytiky sa

síce dosahuje objektivita hypotetických a kauzálnych štruktúrál-
nych súvislostí pochodov /ktoré sa dajú reprodukovat', vysvetliť
a predvídať/, ale tieto pochody sa dajú preveriť len za cenu za-
chovávanía prísnej všeobecnej platnosti. Empirická analytika však
zahrnuje aj také logické postupy a teoretické ustanovenia, ktoré
prekračujú skúsenosť. Implikačné vzťahy medzi pojmi a súdmi,
medzi domnienkami o postupoch argumentácie a možnosťami dôkazu,
odkazujú na také logické, metodologické a teoretické prvky, kto-
ré síce vstupujú do empirickej analýzy, no nedajú sa ňou odôvod-
niť. Krátko, empirická analytika nie je schopná objasniť svoje te-
oretické a logické predpoklady a filozofia - ak má ostať verné
sama sebe - musí siahnuť po iných metódach a postupoch.

Metóda empirickej analytiky je pre filozofiu neutržateľná
/ a aj pre špeciálne vedy má obmedzenú platnosť/ predovšetkým z
nasledujúcich dôvodov:

a/ Táto metóda má prevažne konštruktivistický charakter. Na zákla-
de nej vybudované empirické teórie sa konštruujú ako "voľné
výtvory myslenia", ako modely, ktoré sú orientované predovšetkým
k cieľom technickej použiteľnosti. No tieto metódy sú tematicky
redukované a metodicky abstraktné filtrujúce konštrukcie. Ľudská
osoba so svojimi existenciálnymi problémami "prepadáva" cez meto-
dické filtre týchto modelových konštrukcií.

b/ Táto metóda viedla k tvorbe vedeckej racionality, ktorá sa
dnes v oficiálnych vedeckých kruhoch i v niektorých štátoch
stala nedotknuteľnou ideológiou. Zabsolutizovanie tejto rationa-
lity ohrozuje demokraciu spoločenských systémov i každého jednot-
livého človeka. Moderné myslenie sa musí oslobodiť od zajatia ve-
deckej racionality a veda odmytizovať a odsekralizovať. /P. Feyer-
abend/.

Reduktívna a deduktívna metóda: Empirická analýza sa stáva analy-
zou logických štruktúr vtedy, keď nemá za cieľ stanoviť empirické
určenia skutočností objektu, ale zachytenie skúsenostného kontex-
tu, prekračujúceho teoretické súvislosti. Cieľom tejto metódy už
nie je objasnenie, ale zdôvodnenie. Zdôvodnenie môže vyplývať
axiomaticky-deduktívne - a vtedy sa uzatvára zo všeobecného na
zvláštne - analyticky-deduktívne, keď sa uzatvára zo zvláštneho
na všeobecné. Disciplíny formálnej logiky /najmä učenie o súde a
úsudku/ využívajú reduktívne a deduktívne metódy zdôvodnenia a

prevádzajú ich na pevné pravidlá.

Transcendentálna metóda: Keď sa v reduktívno-deduktívnej metóde raz nastúpila cesta zdôvodňovania, potom prerušenie tohto postupu zdôvodňovania znamenalo by sproblematizovanie celého postupu. Keďže sa nedá vykonať nekonečný regres, musí sa to všeobecné, z ktorého je tento regres zdôvodnený legitimizovať inou metódou. Táto legitimizácia na úrovni pôvodnej metódy /ako ukázal napríklad spor o univerzáliách/ je sporná. Po transcendentálno-kritickej obrátení myslenia k sebe samému transcendentálny pochod zdôvodňovania už nevedie lineárne cez predmetnú oblasť až k poslednému zdôvodňujúcemu "absolútnemu predmetu", ale k momentom, ktoré sú konštitutívne pre samotné predmetné poznanie a myslenie. Transcendentálna metóda uplatňuje najvyššie zdôvodnenie riešením problému konštituovania a tým aj platnosti a hraníc pojmového myslenia.

Transcendentálna metóda rieši otázku konštituovania skúsenosti transcendentálnymi podmienkami možnosti tejto skúsenosti. Tým zabezpečuje zásadu možnosti stálej transcendentálnej reflexie myslenia a poznávania, uplatňujúcej sa v intenciách transcendentálne integračného života /I/4/. Filozofia vďaka transcendentálnej metóde môže metodicky postupovať pri prekračovaní svojich aktuálnych hraníc. V tomto svojom úsilí je čoraz väčšmi a čoraz zjavnejšie nesená výzvou k tajomnému, k absolútnemu. Z hľadiska transcendentálnej metódy každé aktuálne filozofické myslenie je resultantou medzi touto nekonečnou výzvou a konečnými potrebami aktuálneho riešenia.

Takto vymedzená transcendentálna metóda má širšiu platnosť ako Kantova transcendentálna reflexia, ktorá ukazuje, že problém poznania a myslenia /veď myslenie je jedna z foriem poznania/ je problém transcendentálny, ktorý principiálne nemožno vysvetliť ako skúsenostne imanentnú príčinnú súvislosť. Transcendentálna reflexia sa pýta na podmienky empirických predmetov v našom spôsobe poznania. Vedie ku konštituovaniu transcendentálneho subjektu a apriórnych poznatkami a nazeracími formami. /Kantovu transcendentálnu reflexiu, ako aj jeho transcendentálnu logiku a dialektiku bližšie rozvedieme v siedmej časti "Filozofia ľudského subjektu".

Metóda dialekticko-systematického rozvoja: Reflexia, v ktorej sa ustanovuje v prípade pojmov transcendentálne použitie, je dialekticko-systematická. Dialektická je tým, že vyjadruje nepredmetný zmysel pojmov, t.j. neguje pojmy v ich predmetnom zmysle. Systematická je tým, že táto negácia sa stáva vlastným motorom myslenia. Namiesto predmetne ustálených pojmov pracuje s dialektickými pojmi, ktoré sú nepredmetné a možno ich chápať ako syntetické riešenie dvojice krajných pojmov neexistujúcich predmetností. Napríklad podľa Aristotelovej metafyziky každé reálne jestvujúco je dialektickou jednotou možnosti a uskutočnenia, ktoré samé o sebe nejestvujú. Ďalej ukážeme, že dialektická i transcendentálna metóda sú nevyhnutnými stavebnými prvkami metód, ktoré uvedieme ďalej.

Dialogická metóda: Pomocou tejto metódy filozofia poznáva svoje vyššie, nižším nepodmienené pravdy uvedeným stretávaním a vyrovnávaním osobnostných svetonázorov a životných názorov, myšlienkových sústav i smerov. V dialógu sa v konečnom výsledku suspendujú pôvodné názory dialogizujúcich strán a vytvára sa nový a plnší a pravdivejší svetonázor spoločný pre príslušnú dialogickú dvojicu. Dialogická metóda sa neuplatňuje len v prípade subjektovo podmienených foriem myslenia /akými sú predovšetkým svetonázory/, ale aj medzi objektivovanými formami myslenia /napríklad dialóg medzi disciplínami filozofie/. Dialogickou metódou sa vo všeobecnosti vytvárajú predpoklady pre otvorenie myslenia, čo je nevyhnutné pre jeho ďalší vývoj.

Kenotická metóda: Podstata tejto metódy filozofie /no osobitne náboženského myslenia/ má základ v akte sebauzdania /kenosis/ aktuálne formovaného myslenia s cieľom prijatia obsahov, ktoré ho presahujú a ku ktorým toto myslenie nie je schopné sa samo od seba dopracovať. Prítom nejde len o obsahy získavané od druhých z dialógu, ale aj o obsahy, ktoré presahujú všetkých a pochádzajú z transcendentného živého tajemstva. Vidíme, že dialogická metóda predpokladá kenotickú metódu, veď kenosis je podmienkou pre dosiahnutie zásadnej otvorenosti myslenia. Na druhej strane kenotická metóda presahuje dialogickú metódu a sprostredkováva filozofii obsahy vedenia z oblasti transcencie života, ktoré umožňujú, aby filozofické myslenie sa stalo predporozumením zjavenia.

Analektická metóda: Uplatnením tejto metódy filozofické myslenie na základe svojej dialektickosti, transcendentálnosti, dialogickosti a kenotickosti dospieva k utváraniu kvalitatívne novej úrovne myslenia, výberovo-štruktúralne zahrnujúcej nižšie úrovne. Analektickou metódou sa prehodnocujú predchádzajúce úrovne myslenia a vyberajú sa z nich tie štruktúralne prvky a väzby, ktoré môžu progresívne prispieť k výstavbe novoutváranej úrovne myslenia. Tieto prvky a väzby sa transformujú na spôsob existovania vývojovo vyššej úrovne. Analektická metóda je teda vedomým a premysleným uplatnením zásad a mechanizmov duchovnej evolúcie v ľudskom vedomí, osobitne v myslení a poznávaní.

Okrem týchto vysoko univerzálnych filozofických metód vznikli v XX. storočí metódy, ktoré sú uzko späté s dominantnými filozofickými smermi. Pokúsime sa tu načrtnúť podstatu niektorých týchto metód.

Fenomenologická metóda: Zakladateľ tejto metódy Edmund Husserl sa pokúsil ponímať fenomény /t.j. to, čo sa ukazuje - fainetai/ komplexne a celistvo. Pri analýze fenoménu zistil, že základom zmyslového je nezmyslové. Ukázal na dvojvrstvosť fenoménu:

- vrstva empiricko-reálneho, ktorá tvorí základ fenoménu /toto empiricko-reálne sa stáva názorným v aktoch vnímania našej zmyslovosti/
- vrstva esencií a esenciálnych faktov, alebo aj vrstva ideálnych predmetov, eidetického /eidos = idea, esencia, pravzor/; táto vrstva je prístupná osobitým duchovným aktom, tzv. noésiam /noésis = nezmyslové poznanie/.

Fenomenologickou metódou sa analyzujú fenomény tak, aby ako danosť vystúpili esencie a esenciálne fakty. Teda cieľom tejto metódy je odhaliť a preskúmať oblasť čírych, ideálnych, nadčasových naddejinných esencií. Husserl na základe starostlivej analýzy zistil, že intencionálne akty vedomia, vždy sa viažúce na určitú predmetnosť, sprevádzajú tzv. fundované akty smerujúce priamo k podstatovosti predmetu, k jeho eidos. Tieto akty sú však vpletené do intencionálnych aktov a vôbec nie sú zjavné. Preto treba pristúpiť k tzv. fenomenologickej redukcii a vylúčiť "zazátvorkovať" z vedomia všetku naporúdznosť o poznávanom predmete, lebo len tak sa umožní prístup k jeho podstatovosti.

Husserl sám neskôr opustil fenomenologickú metódu a prišlo

nil sa k tzv. transcendentálnej fenomenológii. Fenomenologické epoché má podľa Husserla takúto následnosť:

- historické zazátvorkovanie /die Entklammerung/, t.j. vylúčenie z vedomia všetkého toho, čo má základ v rôznych teóriách, predstavách, mytológiách, mienkach a pod. a ponechanie len toho, čo je dejinne autentické;
- existenciálne zazátvorkovanie, t.j. vykonanie epoché všetkých existenciálnych súdov vzťahujúcich sa na naše "ja" a svet, /ide o naš rozmanité angažované väzby k svetu a k nám samým/;
- eidetická redukcia: odlišenie "eidos" od "faktum", čím poznávanie skutočného sa stáva poznávaním podstatného;
- transcendentálna redukcia: utvorenie transcendentálneho vedomia poznávanej predmetnosti, schopného svojou transcendentálnou intencionalitou, orientovanú na významovú, obsahovú a hodnotovú podstatnosť predmetu ju poznať.

Fenomenologická metóda sa uplatnila najmä pri fenomenologickom poznaní, "zrení" esencií a esenciálnych faktov hodnôt a hodnotových vzťahov. Hodnoty sa takto stali priam klasickým príkladom číreho ideálneho bytia. Uplatnením tejto metódy bola dôkladne rozpracovaná fenomenologická etika /Max Scheler/ a fenomenologická estetika /Roman Ingarden/.

Existencialistická metóda: Existencializmus vyšiel z fenomenologického nnutia a jeho metóda v mnohom závisí od fenomenologickej metódy. Z metodologického hľadiska je totiž existencialistická metóda fenomenologickou analýzou štruktúr ľudskej existencie, tzv. existenciálov /viera, nádej, láska, svetskosť, telesnosť, dejinnosť, spolubytie, bytie-k-smrti, strach, "mat" a i./.

Táto existencialistická metóda je rozhodujúce - ako ukázal už S. Kierkegaard - rozlíšenie medzi objektívnou a subjektívnou reflexiou: Zatiaľ čo objektívna reflexia odhliada od individuálnej subjektivity a interiority a zameriava svoju pozornosť na to, čo je objektívne dané, subjektívnej reflexii ide o vlastné "ja", o osobné, individuálne, subjektívne bytie, o svet "ja", ktorý existencialisti nazývajú existenciou. Subjektívna reflexia vedie človeka k radikálnej slobode, k uchopeniu seba samého ako k možnosti a k projektovaniu seba samého. Existencialistická metóda je predovšetkým výzvou k opravdivému existovaniu, kladúcou pred človeka jeho vlastné "ja" ako slobodu a ako možnosť. Usiluje o

to, aby každý človek realizoval svoje najvlastnejšie bytie. Vy-
zýva človeka z jeho sebazabudnutia v každodennom bytí vo svete
do slobodnej a zodpovednej existencie. Ostro odhaľuje problemati-
ku zmyslu ľudského bytia, ľudského života.

Problematika zmyslu ľudského bytia, pravého existovania však
jednotliví existencialisti interpretujú veľmi rôzne, často až
protichodne. Tak Kierkegaard vidí pravé existovanie človeka v je-
ho existenciálnej väzbe na Boha, G. Marcel v účastenstve na bož-
skom Bytí v láske, nádeji a vernosti, K. Jaspers v zmysluplnej
smrti ako v poslednom strokotaní šifry Boha. Naproti tomu u
J.-P. Sartra a A. Camusa je Boh ako posledný základ a zmysel člo-
vekovho života vylúčený a človek podľa nich má tvrdošijne zotrvať
v absurdite svojej existencie.

Hermeneutické metóda: Je to metóda výkladu, vysvetlenia a pocho-
penia textov, náuk, udalostí, faktov a pod. /gr. herméneus = he-
rold, tlmočník/. Rozvoj tejto metódy dostal rozhodujúce impulzy
z teológie /exegézy/, od F.E.D. Schleiermachersa a W. Diltheyho.
Táto metóda vychádza z toho, že vyloženie, vysvetlenie a pochope-
nie textov, náuk, udalostí, faktov a pod. nemôže byť len ich či-
rou reprodukciou, ale ich porozumenie je možné len vnesením vlast-
ných /subjektívnych/ predpokladov. Teda predpokladom porozumenia
je určité predporozumenie, ktoré je podmienené kultúrno-dejinné
i subjektovo a prejavuje sa v našom jazyku.

Hermeneutické metóda dospela k nevyhnutnosti hermeneutické-
ho kruhu: Keď totiž chceme nejaké predporozumenie reflexívne o-
svetliť, tak to robíme opäť v určitom predporozumení, ktoré je
neosvetleným predpokladom. A vysvetlenie tohto neosvetleného pred-
pokladu opäť vychádza z iného neosvetleného predpokladu, nevyhnut-
ného pre toto porozumenie. Hermeneutický kruh teda značí, že nikdy
neexistuje východisko bez akéhokoľvek predpokladu, že nikdy a
v nijakom prípade nemožno vylúčiť konkrétne predporozumenie.

Hermeneutický kruh osobitne výrazne vystupuje v historických
vedách: Význam historických udalostí sa mení v závislosti od ho-
rizontu porozumenia historikov. Preto sa v každej dobe nanovo
kladie problém historiografie a dejiny sa musia prepisovať. Do
hermeneutického kruhu je uzavreté tiež dejinno-filozofické osvo-
jovanie filozofických náuk minulosti. Toto vedomé i metodické pri-
hľadanie na horizont porozumenia však nijako neznačí, že v du-

chovných vedách vládne ľubovôľa, ale uplatňujú sa prísne metodické nároky.

Hermeneutická metóda sa v súčasnosti rozvinula do metodicky i tematicky široko rozvetvenej hermeneutickej filozofie, ktorej hlavnými predstaviteľmi sú M. Heidegger, H.G. Gadamer a E. Co-reth.

Metóda dialogickej rekonštrukcie: Táto metóda erlangenskej školy /P. Lorenzen, W. Kamlah a O. Schwemmer/ vychádza z dialogickej situácie človeka, t.j. z toho, že ľudská reč je vždy rečou k niekomu, k jednému alebo viacerým partnerom. Pravdu chápe ako konsensus účastníkov rozhovoru, t.j. kompetentných účastníkov, z ktorých každý hovorí v zásade rovnakou rečou, je rozumný a rozumie príslušnej veci. Keďže v takomto posudzovaní pravdy sa odvoláva na iných, môžeme aj hovoriť o interpersonálnej verifikácii. Táto metóda konsenzovej teórie pravdy sa uplatňuje aj v etike. Ponecháva však otvorené to, kto posudzuje pravdivosť tohto konsenzu.

Metóda univerzálnej pragmatiky: Táto metóda usiluje o dosiahnutie pospolitosti v presvedčení /tzv. identity - J. Habermas/ v modernej spoločnosti /namiesto mýtov, náboženstiev, filozofických systémov a ideológií predchádzajúcich spoločností/, pomocou konsenzov, ktoré vyplynuli z mocensky neovplyvnených rozhovorov. Pritom mocensky neovplyvnený rozhovor je taký, v ktorom sa postuluje ideálna rečová situácia a usiluje sa o ňu. V tejto rečovej situácii treba považovať každého účastníka za kompetentného /proti metóde dialektickej rekonštrukcie/. Touto metódou sa podľa Habermasa nerisí len problém pravdy a identity, ale aj problém legitímovania, t.j. ako môžu byť spoločenské rozhodnutia /v politike, ekonomike, kultúre a i./ ospravedlnené voči tým, ktorých sa týkajú. Vyslovuje sa často však pochybnosť o možnosti konštrukcie takýchto ideálnych rozhovorov.

Metóda transeendentálnej hermeneutiky: Kladie si otázku podmienky možnosti reálnej komunikácie, ktorú musia všetci ľudia akceptovať, aby vôbec mohli medzi sebou hovoriť. Ide teda o otázku konsenzu, ktorý má základ v súhrne podmienok činiacich rozhovory možnými. Ide teda o akési a priori argumentatívneho dorozumenia, o transeendentálno-hermeneutickú predštruktúru rozumenia /K.O. Apel/.

Proti tejto metóde sa namieťa, že podmienky možnosti reálnej komunikácie a komunikačného spoločenstva nie sú neempirické, ale opäť empirické, aj keď ide o empirickosť takrečeno druhého poriadku.

Metóda univerzálnej kritiky jazyka: E. Heintel posunul logicko-formalistickú a spekulatívnu kritiku jazyka ďalej k tzv. univerzálnej kritike, ktorá je vlastne filozofiou, osobitne filozofiou zmyslu. Vzťahuje sa na všetko, o čom filozofia hovorí v tradícii a v súčasnosti. Táto kritika nepriamo konštruuje jazyk philosophiae perennis ako celku: Kriticky si osvojuje všetku filozofickú reč a berie vážne všetky tendencie a hodnoty, ktoré sa v nej vyslovili. V tomto procese porozumenia, kritického osvojovania a systematizácie vidí súčasne možnosť filozofického pokroku. Univerzálna kritika jazyka nič vopred nevylučuje, nijakému filozofickému tlmočníkovi neupiera kompetenciu, pokiaľ hodnota, ktorú vyjadruje, sa dá integrovať do diferencovaného vedomia problému.

Ďalej existuje ešte rad iných, najmä pozitivistických a marxistických metód, pre ktoré je charakteristický aprioristický redukcionizmus poznania a reality. Ide najmä o tieto metódy: Metóda logickej redukcie /Wittgenstein I/, metóda Viedenského krúžku, metóda novopositivistickej kritiky a kritéria zmyslu, metóda falsifikácie teórií /kritický racionalizmus K. Poppera, H. Alberta a ďalších/, metóda jazykových hier /Wittgenstein II/, metóda dialektického materializmu, metóda frankfurtskej školy a iných novomarxistov. Tieto metódy tu nebudeme podrobnejšie pre ich väčšiu známosť a neprijateľnosť uvádzať.

Z cyklu "Za hlbavé myslenie"

Jozef Dieška:

Výhľady slovenskej filozofie, jej úskalia a budúcnosť

Pojem "slovenská filozofia" sa mohol ešte donedávna zdať sporným a diskutabilným. Lebo aj keď záujem o filozofické otázky na Slovensku bol vždy živý, predsa sa dalo namietat, že išlo iba o preberanie cudzích filozofických myšlienok, ba celkom pravda na našu domácu scénu priamo slovenský duch neprinesol nič väčšieho a originálnejšieho. Preto ako svoje výsledky, potiaľ vraj nielo dôvodu, ani oprávnenia hovoriť o slovenskej filozofii či o filozofii Slovákov ako takej. No práve všetkom otázkou, ktorú si už pri písaní prvého zväzku svojej Filozofie štúrovcov bol zásadne kládol Samuel Štefan Osusky, sa nazdaj sme my Slováci nevytvorili nič, čo by nám slúžilo na česť na tomto poli, ustavične sa natíska najmä nám, mladšej i najmladšej generácii. A práve tejto generácii sa stáva čoraz jasnejším, že slovenská filozofia bola aj v minulosti a že existuje najmä v súčasnosti /rozumej rok 1946 - pozn. red./ ako zdravý prúd slovenského myslenia a vedeckého vývinu.

... Akokoľvek sa tomu bránime. predsa niektoke skutočností nám verovne ukazuje, že vývin slovenskej filozofie je vystavený v celej svojej podstate tým úskaliam, ktoré, ak sa nepokusíme včas odstrániť alebo aspoň odhaliť za pomoci kritickej a nebojácnej filozofie, môžu znamenať úpadok alebo útek od filozofie vôbec. Je tu predovšetkým fakt, že bez ohľadu na politickú osôznosť alebo škodlivosť našej bezprostrednej minulosti /rozumej obdobie Slovenského štátu - pozn. red./, v inom ohľade k najživšiemu rozmachu filozofického myslenia našej najmladšej generácie dochádza práve v rokoch druhej svetovej vojny, hoci práve v tomto období zaľahol diktátorský tlak na svetové filozofické myslenie vôbec zo strany politických režimov. Ale pre našu slovenskú filozofiu to značilo, že aj vtedy neživotnosť každého takeho počínania sme pociťovali hneď pri jeho zrode. Preto sa mladá slovenská filozofia ostro vyrovnávala s pokusmi podmaniť si ju politicky už od roku 1938.

Mohli sme tak konať preto, lebo sme budovali na základoch /získaných už pred rokom 1938/ demokratického a kritického ponímania filozofického myslenia. Tento sklon k slobode myslenia a vedeckého bádania sme nezapreli ani vtedy, keď sme ho načas nemohli zdať vždy a všade verejne uplatňovať.

A tak sa stalo, že slovenská filozofia sa rozrastala vo viacerých smeroch, húževnate bojujúcich a zápasiacich medzi sebou, no nikdy nie na škodu samotnej veci, ale s cieľom hlbšie porozumieť filozofickú problematiku a poznať pravdu. Len tak ľahko možno zaznamenať, že slovenský filozofický vývin v prítomnosti /rozumej rok 1946, pozn. red./ je len pokračovaním tých základných tendencií, ktoré tu už boli alebo sa rodili dávnejšie pred rokom 1939... Je to:

- a/ tradičná oficiálna filozofia, šírená hlavne z univerzitnej katedry, filozofia noetického kritického realizmu a masarykovská realistickeá humanitná filozofia /masarykovský konkretizmus/. Tento filozofický prúd bol po roku 1938, najmä po násilnom odchode profesora J. Tvrdeho z bratislavskej univerzity, takmer úplne zahatý a prejavoval sa iba kde-tu prizvukovaním masarykovskej humanity, kritickosti atď. Po fronte sa roku 1945 k nemu znovu hlási spis Svätopluka Štúra "Rozprava o živote" /Bratislava, 1946/ a dúfame, že najde k nemu znovu cestu niekoľko mladších Tvrdeho žiakov, a to aspoň v otázkach metodologickej kritickosti a metodického pozitivizmu.
- b/ Druhý významnejší prúd, prenesený k nám bez domácej univerzitnej, literárnej a svetonáhľadovej tradície, predstavuje novopositivistický logický empirizmus Viedenského krúžku a carnapiizmu, z ktorého vyrastajú najnovšie prejavy scientistického úsilia o vedeckú syntézu /Igor Hrušovský a Vedecká syntéza v Bratislave, ktorá obnovila svoju zakázanú činnosť 3. mája 1945/. Tento smer, ako ho môžeme najnovšie sledovať, akiste si najde cestu k nášmu pofrontovému, aj keď u nás ešte neujasnenému dialektickému materializmu.
- c/ Tretím prúdom je tu mocný prúd domácej tradičnej a svetonáhľadovo podmienenej kresťanskej orientácie, tzv. kresťanská filozofia so všetkými svojimi odtienkami. Predstavovaná najmä teologickými fakultami a teologickými učilišťami /katolíckymi i evanjelickými/, rozrastá sa do nových prúdov novotomizmu,

blondelizmu /predčasne utichnuvšieho/ atď. Konečne pôsobenia N.O. Losskeho v rokoch 1942-45 na Slovenskej univerzite najmä v otázkach noetických vzniká kruh mladších autorov noetickej realistickej školy, ktorej patrí nesporne zásluha o prehrýbenie noetickej problematiky v našej filozofii tzv. intuitívneho realizmu. Celkove možno však aj tento prúd pokladať za posilnenie domácich filozofických kresťanských tradícií.

Fakt, že všetky tieto prúdy podali aj doteraz svoje písomné prejavy, nasvedčuje, že slovenská filozofia si vedela aj za čias duchovného "glajšaltovania" držať svoj demokratický pojem slobody myslenia, čo možno potvrdiť aj poukázania na otvorené a nekompromisné verejné filozofické diskusie /Pozri Filozofický zborník MS roč. I.-V./.

Ale tieto fakty sme uviedli len v súvislosti s tým, aby sme poukázali na to, že slovenská filozofia si aj v prítomnosti veľmi citeľne uvedomuje, ako neblaho by pôsobili hocaké vonkajšie závažnosti do jej zaravenia, stagnácie a demokratického vývinu. Preto sa bude oraniť každému podujatiu, ktoré v rámci "demokratickej" úpravy našich kultúrnych a politických pomerov by chcelo ochudobňovať jej pestrosť, rozmanitosť a rozkvet. Nôte za bývalého režimu sme otvorene vyhlásili, že "diktát vo filozofii je zároveň jej popravou". A bolo to pre nás nekonjunkturálne, ba nebezpečné. Tým väčšmi sa budeme dovoľávať slobody filozofického myslenia dnes. Politická moc, a teda každý, kto v jej mene bude chcieť násilne usmerňovať vývin a rozvoj slovenskej filozofie v tom alebo v onom smere, musí byť pripravený na to, že narazí na organizovaný odpor slovenskej filozofie, ktorá vždy narážala svoje poslanie ako nadpolitickú univerzálnu službu ducha a pravde. Nemožno si predstaviť budúcnosť slovenskej filozofie v zdravom rozkvetu, bohatosti a životnosti, ak sa budú z univerzitných katedier odstavovať predstavitelia toho alebo onoho smeru alebo keď sa na filozofickú katedru dostanú iba ľudia podporovaní politickou mocou. Veď objektíva patrilo k pojmu univerzity, že reprezentovala slobodu, pestrosť a slobodu vedeckého a filozofického bádania. A je príznakom duchovnej malosti, až fašistických spôsobov upierať napríklad vzťahom docendi ľudom, ktorí sú postavení iba preto, že budú prednášať tú alebo onú filozofiu. Ne filozofické myslenie sa dnes neobmedzuje iba na univerzitné katedry. Vrie ono v novinách, časopisoch

a vláde. Filozofia je aktívnou spoluručovateľkou verejných osudov a zdújumov občanov. Stáva sa konečne tým, čím má byť: učiteľkou a vodkyňou ľudstva životom.

Slovenské filozofia v budúcnosti bude taká, akú bude mať slobodu a silu otvorene a nezištne bojovať o túto svoju slobodu, samostatnosť a čistotu. Známý je nám hrdinský boj o "svoobodu české filozofie" /K. Vorovka a i./, poznáme aj históriu polemík a sporov v českej novodobej filozofii /Polemoe/. A vtedy išlo o viac ako o osoby, prípadne smery /idealizmus, realizmus, pozitivizmus/ v českom filozofickom živote. Dnes ktokoľvek sa postaví na obranu filozofie, jej samostatnosti, slobody a čistoty, musí si byť vedomý, že v konečnom dôsledku nejde o osoby, katedry, smery, ale o existenciu a budúcnosť filozofie samej. Buď ovládne filozofiu a ľudské myslenie politická moc, alebo filozofia, zdravá, kritická a realistická, bude viesť politiku, a tento boj o podstatu a existenciu filozofie väbec čaká aj na našu slovenskú filozofiu. Ak sa o jej víťazstvo budeme zasaďovať hneď od začiatku, bude to znamenať, že sme zdolali všetky úskalia. Ak budeme však službičkovať, prispôbovať sa kvôli existenčným, ambicióznym dôvodom a sklonom, bude to znamenať koniec slovenskej filozofie v krátkej budúcnosti a útek od filozofie pre každého svedomitejšieho a hlbšieho Slováka. A všetko filozofické "tvorenie" a myslenie" bude sa podobat iba nadiktovanému, mechanickému opakovaniu večne tých istých fráz a doktrín, na ktorých bude mať záujem politická moc.

Filozofický zborník V, 1946, č. 4., s. 275-279 /vynechané dva nepodstatné odseky/.

O autorovi: Jozef Dieška /1913/, rodák z Dolnej Lehoty na Orave.

Po maturite študoval najprv teológiu v Spišskej Kapitule, no po ukončení štúdií sa nedal vysvätiť. Ďalej študoval na Univerzite Komenského v Bratislave a po ukončení štúdií doktorátom filozofie /1938/ pôsobil ako asistent /1940/ a neskôr ako docent /1944/ na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity. Po príchode N.O. Losského do Bratislavy /1942/ stal sa jeho verným žiakom a rozvíjal na Slovensku Losského intuitívny realizmus. Po vojne na univerzite i vo Filozofickom odbore MS šíril gnozeológiu bezprostredného realizmu a prebojúval slobodu a nezávislosť

slovenskej filozofie od ideológie a politickej moci. Verejne polemizoval s vtedajšími predstaviteľmi dialektického materializmu /A. Sirácky/ a pozitivizmu /I. Hrušovský/. Pre túto svoju činnosť ako aj pre politickú aktivitu v Strane slobody, musel vo februári 1948 emigrovať na Západ. Spočiatku v emigrácii vystupoval ako politický reprezentant Strany slobody v Rade slobodnej ČSR, no čoskoro dospel k záveru, že takáto aliancia nevyhovuje záujmom slovenského exilu. Prestal pracovať politicky a venoval sa iba filozofii. Prešiel prípravným štúdiom na Georgetown University /1951-54/ a od roku 1954 pôsobil ako asistent a neskôr ako docent na University of Dayton v štáte Ohio. Stal sa členom American Catholic Philosophers. Dieška prispieval najmä do týchto časopisov: Filozofický zborník /v rokoch 1944-47 ho redigoval/, Kultúra, Slovák, Slovenský rozhlas, Slovak Studies, Most, Echo a i.

Hlavné práce:

- Národná filozofia a národné povedomie. Slovak 1942, a. 61.
- Kritický či intuitívny realizmus, 1944.
- Filozofia humanity v politickom živote. Nové prúdy. 1946, č. 8.
- Politické strany a svetonápad. Nové prúdy, 1946, č. 9
- Problém noetického realizmu v Leninovom diele "Materializmus a empiriokriticizmus". Filozofický zborník 1946, č. 2-3.
- N.O. Losskij and his Philosophy. Slovak Studies II. 1961.
- Naturalistický humanizmus - kríza americkej duchovnosti, Most, 1962.
- Teilhardovo poňatie ducha a hmoty. Echo 1973, č. 3-5.
- Kultúrno-historický význam sv. Tomáša Akvinského. Most 1974, č. 1-2.

A videl som, že je užitočnejšie múdrosť než bláznovstvo, tak ako je užitočnejšie svetlo než temnosť.

Šalamún

V starostlivosti o šťastie druhých nachádzame vlastné.

Platón

Človek, ktorý sa ovláda, nebude mať nad sebou inú vládu.

Orientálne príslovie

ARISTOTELES HOVORÍ K DNEŠKU

UŽ veľmi dávno zobecnela poučka, že "dejiny sú učiteľkou života." Marx-leninsko-stalinské hnutie však nedbalo na toto zásadne dôležité memento. Zsložilo svoje učenie na utopickom presvedčení, že radikálnou zmenou ekonomických pomerov zmení sa psychika človeka a že tak sa zrodí celkom nová ľudská spoločnosť. Dnes už každý jasne vidí, že sny o zásadne nových ľudských vzťahoch boli nereálne. Mýli sa totiž každé politické učenie, ktoré neberie do úvahy, že človek - bytosť spoločenská - sa v priebehu dejín nemení. Preto možno tento -izmus zavrhnúť ako chybný už v zásede a dnes už aj vyvrátený samou skutočnosťou.

Obrátíme sa dnes k starovekému Aristotelovi, ktorý tak dobre poznal ľudskú povahu a počítal s ňou. Aristoteles, jeden z najväčších filozofov všetkých čias, podáva vo svojom diele "P o l i t i k a" poučenia, ktoré sú trvalo platné a môže preto dnes na nás pôsobiť ako zéven geniálnej jasnovidnosti.

Štát je podľa Aristotela spoločnosť rovných za účelom života, čo možno najlepšieho. /97/. Ľudia-občania sa musia zhodovať na spoločných úlohách. Zdôrazňuje sterostlivosť o náboženstvo a dohodu o vzájomných záujmoch a právach. /98/. Najlepšia časť občanov sú stredne bohatí, pretože bohatí chudobnými pohŕdajú a chudobní ich zas nenávidia. /147/. Pri tom vcelku najväčšou pohnútkou občanov k práci je zisk. /165/.

Búria sa vždy nižší, ak túžia po rovnosti, a tí čo sa cítia vyšší, búria sa zas, aby získali väčšiu moc. /178-9/. Vzbury teda nepovstávajú pre maličkosti, ale ich príčiny môžu byť nepatrné. Potom sa však bojuje o veľké veci. /182/. - Spoločný strach spája navzájom i nepriateľov. / 184/.

V štáte nemajú byť príbohatí ani príliš chudobní a nemá sa prestupovať ústavné právo. Nikto nemá zmohutnieť nad súmernosť, pretože každý nedokáže znášať šťastie a je sle, ak niekto vyniká silou alebo majetkom. Takých treba poslať do

vyhnanstva.

Ľud sa natoľko nehnevá preto, že je vylúčený z vlády - je rád pri svojej práci - ale neznáša podozrenie, že úrady okrádajú spoločnosť. /189-191/.

Tyrania sa udržuje tým, že všetko stráži, všetko má na očiach, všade má vyzvedáčov a udavačov, rozoštváva priateľov, štie proti vznešeným, silných rozoštváva medzi sebou, ochudobňuje poddaných, aby pri usilovnej práci nemali času pripravovať vzbury. /203-7/. Všetko počínanie tyranov možno zhrnúť do troch zásad:

- 1/ Aby poddaní si nedôverovali,
- 2/ Aby poddaní nemali moc,
- 3/ Aby poddaní boli nelomyselní /205/

Tyran sa má robiť starostlivým, vznešeným a zdetným, aby ho ctíli. Má sa varovať nadutosti a ukazovať sa dobrým a starostlivým hospodárom. Má sám vyznamenávať tých, čo mu slúžia. Odporcov však má trestať prostredníctvom úradov a súdov /205/.

Keď Ľud rozhoduje o všetkom, potom moc majú tí, ktorí rozhodujú o mienke Ľudu /139/.

Aristoteles prvý rozdelil štátnu moc na zákonodernú, výkonnú a súdnu i keď sa to prisudzovalo až 18. storočiu. /152/.

Po hospodárskej stránke treba udržiavať rovnováhu medzi prácou a životnou úrovňou. Inakšie ľahko vzniknú výčitky proti tým, ktorí veľa spotrebujú, ale málo pritom pracujú. /27-8/.

Túžba po majetku je tak silná, že ju treba usmerniť výchovou, pretože by nič nepomohlo určiť všetkým primeraný majetok. /35-6/. Pritom však najväčšie bezprávia sa dejú pre nedbytok a nie z potreby /36/.

Čo sa však týka ľudského šťastia, má pre človeka nevy-
ný význam vedomie, že mu niečo náleží. /28/. A tak je vlast-

samozrejmom vecou, že najmenej starostlivosti sa venuje tomu, čo je najviac spoločné /24/!

Aristoteles zomrel asi 62 ročný. Môžeme predpokladať, že uvedené vybrané myšlienky boli mu známe, keď mal 50 rokov. Od tej doby uplynulo 2 323 rokov...

Akých hlúpostí sme sa museli napočúvať za posledných 40 rokov!

/Ex: ARISTOTELOVA POLITIKA - preložil /+vysvetlivky/
dr. Pavol Vychodil. Vytlačil nakladateľ J. Otta Praha, 1895/

Skúsenosť, na rozdiel od vedy vie, ale nevie prečo.

Aristoteles

Tak ako kôň je zrodený na behanie, vól na oranie, pes na stopovanie zveri, tak je človek zrodený pre dva ciele, ako hovorí Aristoteles:

- aby myslel
- a konal

Cicero

Kto chce hýbať svetom, musí najprv sám sebou pohnúť.

Sokrates

Zmeň vzťah k veciam, ktoré ťa znepokojujú a budeš mať od nich pokoj.

M. Aurélius

Ľudský život je ako železo.

- Ak ho užívaš, opotrebuje sa.
- Ak ho neužívaš, zožerie ho hrádza.

Cató

Svet je nádherná kniha, ale nemá cenu pre toho, kto nevie čítať.

Goldoni

EKUMENIZMUS

*Boh by sme nazval zo všetkých
ľudí najekumennejšími, keby
sme sa radovali z roztržiek
a rozdelení cirkvi a spojenie
Kristovho tela nepokladali za
najväčšie dobro*

Sv. Bazil, list 156

„Kiež Tvoje učeníci na prahu tretieho tisícročia konečne sa ponáklajú a poslúchnu príkaz, ktorý im dal Majster: aby jedno boli v jednote Otca, Syna a Ducha Svätého

Bará, Suomenen

Svätý Cyril a Metod, kaskani ochrancovia slovanských národov a spolupatróni Európy, orodujte za nás, aby nás Pán prebudil k pravému pokániu, aby nás priviedol k poznaniu našich kŕiechov a nedostatkov, a aby nám dal silu napraviť svoj život.

Aká je naša ľudská k Cirkvi? Vidíme v nej kŕista - aj keď neraz zohaveného slabosťami a kŕiechami nás kŕistámov? Čítame sa rozpovední za pomery v Cirkvi? Čo robíme, aby Cirkvi u nás, na tomto mieste, bola svedejšia, kŕstavejšia a tým viacerohodnejšia v dnešnom svete?

B. Raušenbach

K RACIONÁLNEMU A OBRAZNÉMU VIDENIU SVETA

Dnes sa v spoločnosti rozvírili veľmi rušné diskusie, v ktorých preniká na svetlo kvalitatívne obnovená podoba socializmu. Podľa môjho názoru ani zďaleka nie posledné miesto v týchto diskusiách by mali mať problémy spojené so svetonázorom moderného človeka, s pochopením zmyslu, aký má jeho postavenie tak v Kozme, v Univerze, ako aj, obrazne povedané, vo svete vzťahov medzi ľuďmi: problémy spojené so spoločnosťou, s prírodou Zeme, mimo ktorej nie je nám súdené existovať v dohľadnej budúcnosti. Od toho, nakoľko sa nám podarí vyznať sa v týchto problémoch, ako sa nám podarí nájsť správne cesty ich riešenie, záleží bez zveličovania budúcnosť civilizácie vcelku. A hoci človek od najstarších čias sa ponára do úvah o týchto otázkach, rýchlo sa meniaci život a okolitý svet ich naplňajú stále novým a novým obsahom. Podnecujú nás, aby sme sa k nim znovu a znovu vracali, hľadali odpovede zodpovedajúce realitám dneška, a možno i zajtrajška.

Začnem príkladom z vlastnej životnej skúsenosti

Svojho času som napísal knihy z oblasti výtvarného umenia, pričom som sa neuchyľoval k matematike, ale som využil vlastnú zažívanú logiku racionálneho vedeckého poznania. V rozhovoroch s čitateľmi sa ukázala jedna pozoruhodná zákonitosť: veľmi dobre ma vedeli pochopiť matematici, fyzici, inžinieri, ale celkom prevrátene si ma vykladali mnohí výtvarníci, ktorí - ostatne - knihu chválili /možno nechceli autora uraziť/. Vtedy som si uvedomil, že sám "nechápem" niektoré práce nešich popredných odborníkov na úseku umenovedy. Ukázalo sa, že čosi obdobné zakúšajú aj iní predstavitelia "exaktnej" vedy - nám sa umenovedné práce často javia ako "prúdy slov," ktoré nemajú presne vymedzený racionálny zmysel. Pritom svetové známe mená autorov

rozhodne zaručovali vysokú kvalitu týchto kníh, a za naše nepochopenie sme mohli len my sami.

Tak som narazil na fakt, že - konvenčne povedané - v ruskom jazyku možno vyčleniť dve zložky. Jednu využíva logika racionálneho vedeckého poznania, druhú - logika obrazného myslenia. Nie sú to len dve zložky jazyka, ale aj dva typy videnia sveta, predstaviteľom ktorých býva ťažké jeden druhého pochopiť.

Pre úplnejšie ujasnenie tohto fenoménu je treba, ako sa nazdávam, obrátiť sa k faktu funkčnej asymetrie mozgu, ktorý sa dnes intenzívne študuje. Ukázalo sa, že ľavá mozgová hemisféra zabezpečuje hlavne procedúry racionálneho myslenia, a pravá - obraznú recepciu sveta. Príslušnosť toho alebo onoho človeka k "fyzikom" alebo "lyrikom" závisí podľa všetkého aj od toho, ktorá hemisféra uňho dominuje. Pravda, toto delenie nie je absolútne. Napríklad: takí géniovia ako bol Leonardo da Vinci a Goethe dosiahli vynikajúce úspechy aj v exektných vedách, kde je nutné striktné racionálne myslenie, aj v umeniach, ktoré si od umelca vyžadujú osobitnú emocionalitu a rozvinuté obrazné myslenie. Spravidla však jeden z typov myslenia prebda dominuje. Ide o znamenitých pracovníkov vedy a kultúry, alebo o obyčajných ľudí neobdarených nejakým osobitným nadaním.

Obrazné recepcia sveta je oveľa staršia, logické myslenie vzniklo neskôr. /Možno práve preto sny, ktoré vznikajú v pravej hemisfére, neudivujú človeka najnemožnejšími fantazmagóriami - veď ľavá - "racionálna," je v tom čase "vypojená?"/

Dve rozličné cesty recepcie a pozorovania sveta boli zistené už dávno. V Homérovej "Iliade" Hektor hovorí o tragickom osude, ktorý ho očakáva:

"...Lebo veď dobre to viem tak vo svojej mysli, jak v srdci, príde raz istotne deň, keď posvätný Ilion padne..." Pre nás je dôležité, že Hektor disponuje i mysľou /opierajúc sa o racionálne myslenie/, i "srdcom" /opierajúc sa o obrazné predtuchy/. Pre ďalšiu antickú tradíciu je príznačné rozdelenie "mienky," t.j. toho, čo sa získalo prostredníctvom

citov, a "poznania," ktorého prameňom je rozum. Len obe tieto cesty vedú k prijímaniu sveta v celosti, obe sú rovnako dôležité, a ľahostajnosť voči jednej ceste má zhubné následky tak pre osobnosť ako aj pre spoločnosť.

Zijeme v dobe vedecko-technickej revolúcie, bohatej na imponujúce vedecké objavy, ktoré postupne zaberajú všetky oblasti poznania. Načo je nám potom nejaké mimoracionálne postihnutie sveta založené na citoch /napr. cite krásy/, a nie na súdoch, a teda na niečom, čo má neurčitý a hmlistý charakter? Ide o to, že takéto postihnutie sveta nahrádza chápanie racionálne, vedecké, a dopĺňa ho principiálne novými prvkami.

Preberme si, napríklad, problém mravného správania sa človeka. Výsledky vedeckých bádání, získané pomocou racionálnych myšlienkových postupov, sú pravdivé alebo klamné bez ohľadu na morálne úvahy. Tabuľku násobilky, a dnes aj umenie zostavenia programov u počítačích strojov, môže úspešne použiť tak veľmi dobrý človek pre dobré a užitočné veci, ako aj posledný naničhodník pre svoje zločinné zábery. Táto situácia je široko známa. Veda slúži pokroku, ale využívajú ju aj tie najreakčnejšie sily. Preto závery racionálnej vedy nezahrňujú v sebe mravné princípy. Ale pre ľudí má mravnosť životne dôležitý význam. Jednako, predstavy o mravnosti, tým viac "Mravné cítenie," vznikli dávno pred vedou - z obrazného "iracionálneho" /zámerne používam toto slovo/ ponímania sveta, a tiež v procese zovšeobecnenenia empirickej kolektívnej skúsenosti ľudí. Iba neskôr, v spojitosti so vznikom svetových náboženstiev a paralelne s nimi, sa objavili racionálne, etické zdôvodnenia mravných učení /Sokratés, Platón, Aristoteles, Spinoza, Kant/.

Aký zmysel vkladám do pojmu iracionálne? Vôbec to nie je niečo tajomné, mystické, rozumom nijako nepostihnuteľné. Ide skôr o neracionálne a jeho úzko logické chápanie: intuitívne ponímanie vyzerá ako iracionálne vo vzťahu k diskurzívnemu, logickému záveru; hodnotenie z hľadiska individuálnej neopa-

kovateľnej skúsenosti sa javí ako neracionálne vo vzťahu k experimentálnemu dôkazu atď. Tak všetko, čo budem ďalej označovať ako iracionálne, neracionálne, nelogické a pod., sa môže ukázať ako úplne racionálne zo širších pozícií poznávajúceho intelektu, vysvetľujúceho a hodnotiaceho citovú skúsenosť a obrazné myslenie. Správanie sa človeka v okolitom svete sa opiera o jeho poznávanie. Toto poznávanie sa formuje akoby vo dvoch vzájomne spätých sférach - v jednej, kde rozhodujúce slovo má logika, a v druhej, kde vládnu city: útrpnosť, milosrdenstvo, láska k bližnému, k vlasti, náboženské cítenie, básnický cit /ozývajúci sa nielen na literatúru, ale aj na hudbu, výtvarné umenie/ a pod. Azda tieto city formujú poznanie, aj keď nie logicky diskurzívne, intuitívne, zavše neuvedomované, ale predsa len poznanie?

Všetko hovorí za to, že hej, formujú. Skutočne neraz už pri prvom oboznámení sa s človekom, ešte aj u malého dieťaťa sa zrezu zrodí k nemu sympatia alebo antipatia, bez toho, žeby boli preto nejaké racionálne dôvody. Tento cit sa stáva prvým /aj keď zavše mýlnym/ intuitívnym poznaním /alebo ak chcete, "predpoznaním"/ človeka, ktoré do značnej miery určuje naše správanie. Niekedy je správanie diktované mravným cítením a človek ospravedlňuje charakter svojich skutkov, vyhlasuje: "Neviem si vysvetliť prečo, ale nemohol som konať ináč." Aj tu sa poznanie toho, ako sa treba správať za daných okolností nespája s bezprostrednou logickou analýzou /v opačnom prípade by sa to dalo vysvetliť/.

Podobné príklady, a je ich množstvo, dovolili na začiatku nášho storočia jednotlivým básnikom tvrdiť, že existujú pravdy, ktoré nie je možné podať prózou. Ide o pravdy, ktoré sa nerajú o formálne chápanú logiku, lež o špecifickú logiku poetickú obraznosť videnia sveta. Teda obrazná, mimorecognitívna recepcia sveta, to je tiež nevyhnutný zdroj nášho poznania. Ba čo viac, niekedy je také poznanie presnejšie, než racionálne logické poznanie vo sfére samej racionálnej vedy. Ak položíme otázku akú podobu bude mať technika budúcnosti, sta-

ne sa, že prognózy odborníkov sú často menej presné, než prognózy spisovateľov. Tak ešte v 30. rokoch mnohí vedci, vrátane tých najvynikajúcejších, tvrdili, že jadernú energiu človek nikdy nedokáže využiť, zatiaľ čo "nezodpovední" spisovatelia to vo svojich spisoch celkom pripúšťali. V "Hyperboloide inžiniera Garina" A. Tolstoj opísal "ľúč smrti" v čase, keď podľa mienky vedcov bol absolútne nemožný, a dnes hovoríme o laserovej zbrani ako o samozrejmosti. V románe Leonida Leonova "Cesta na oceán" pôsobí rádiolokačný systém, ktorý v tom čase ešte nejestvoval. Čím to vysvetliť? Podľa všetkého vedci sa príliš viažu na vedu a techniku, na ich dnešné postuláty a axiómy, a nie sú schopní na základe výlučne striktné logických záverov predvídať revolučné objavy. Zatiaľ spisovateľ a umelec, je od týchto "predsudkov" oslobodený a zjavne oba lepšie vycítia /alebo vytušia/ beh ľudských dejín. Samozrejme to nie je výzva na to, aby sa vo vede a technike prešlo od poznania k citom. Ako už bolo poznamenané, neracionálna, emociálna zložka ľudského poznávania sa vo vedomí človeka spája predovšetkým s mravnou a poetickou zložkou.

U harmonicky vyvinutých ľudí oba zdroje poznávania, ako racionálneho, tak aj mimologického, určujú ich správanie, pričom sa nachádzajú v určitej rovnováhe. Pravda, je to ideálna scema.

Reálne mnohé závisí od individuálnych špecifik psychologického vývinu a od životných podmienok toho alebo onoho človeka.

V modernej spoločnosti rozsah a význam racionálneho, logického poznania nepretržite rastie. Názorne sa to prejavuje v podmaňovaní stále nových a nových životných sfér výpočtovou technikou /od detských hier až po výpočty dráh kozmických družíc/, ale aj v motivácií skutkov, konania ľudí. Ľudia dnes čoraz častejšie vyhľadávajú optimálne riešenia úloh, pred ktorými stoja. Pričom pojem optimálnosti má spravidla striktné racionálny zmysel. Napríklad, ako s najmenšími

stratami postaviť tú alebo onú konštrukciu; ako môže podnik dosiahnuť maximálny zisk; niekoľko pravdepodobné sú určité udalosti a pod. Tento spôsob myslenia sa javí ako základný aj v našom každodennom živote: ako najlepšie naložiť s určitou peňažnou sumou, ako sa v optimálnom čase dostať na pracovisko atď. Pritom prudké tempo zmien v živote vylučuje vypracovanie "treďičných riešení," ktoré by boli prijateľné aj dnes po 10-20 rokoch. Všetky tieto úlohy treba zakaždým riešiť v nových podmienkach. Ani profesionálne vedomosti a návyky nemôžu dnes zostať nezmenené po celý život. Skúsenosť ukazuje, že mnohí sú nútení preškoľovať sa každých 10 - 20 rokov, zatiaľ čo priemerná "životnosť" modernej techniky je oveľa nižšia, než je priemerný vek života človeka.

Práve takéto podmienky vedú k tomu, že racionálna zložka nášho poznávania sveta je stále potrebná, ustavične sa využíva a necháva sa narastať. Pritom pozornosť človeka sa pripúta predovšetkým k nej, a neracionálne poznávanie sa odsúva do úzadia. Ale veď táto poznávanie podstatne vplyva na dôležité stránky recepcie sveta - na mravné hodnotenie toho, čo sa odohráva, na mravnú motiváciu skutkov. Medzitým mravnosť sa stáva čímisi druhoradým, a to čoraz viac a viac znepokojuje ľudské spoločstvo. Azda nie je vekuťku znepokojujúce, že hodnotenie "úspešný businessman," "dobrý organizátor výroby" sa niekedy vidia dôležitejšie, než "poriadny človek?"

Keď hovoríme o úpadku mravnosti, obraciame tu pozornosť na to, že prv racionálna zložka poznávania nehrala takú hypertrofovanú úlohu. Vezmime si napríklad život roľníka v minulých storočiach. vnuk používal tú samú "technológiu" ako aj dedo. A táto technológia roľníckej práce bola určená nie tek prísnyimi racionálnymi výpočtami, ako mnoho-vekovou skúsenosťou, odovzdávanou z pokolenie na pokolenie vo forme znamení, tradícií, obyčejí. Mozog nebol preťažený problémami hľadania optimálnych riešení racionálne sformulovaných úloh, a človek sa vo väčšej miere mohol sústrediť na otázky mravnosti /pravda, časom ne samo hodnotenie toho,

čo je mravné a čo je nemravné, menilo; tu ide len o zameranie mozgovej činnosti/.

Dnes, v čase triumfu prírodovedných poznatkov, veľkolepých objavov vo fyzike, astronómii, biológii a iných vedách, ktoré dávajú racionálne vysvetlenie života Univerza, vznikla grandiózna úloha vytvoriť vedecký obraz sveta, a na jeho základe obraz vedeckého svetonázoru. Mnohí sú tej mienky, že riešenie tejto nadúlohy oblaží ľudstvo. Také tvrdenie sa však zraží ako veľmi pochybné.

Ľudstvo potrebuje ucelený svetonázor, vo fundamente ktorého spočíva ako vedecké videnie sveta, tak aj jeho mimovedecká /vrátane obraznej/ recepcia. Svet treba chápať podľa Homérovho vyjadrenia: aj myslou, aj srdcom. Len spätosť vedeckého a "srdečného" obrazu sveta dá vyobrazenie sveta istojné človeka v jeho vedomí a môže byť spoľahlivým základom jeho správania.

Keď hovoríme o potrebe a možnosti vytvorenia uceleného obrazu sveta, nemôžeme obísť mlčaním otázku náboženstva. Často sa vyskytuje názor, že náboženstvo je akousi sumou rýtov, pravidiel správania a obradov. Potom, podľa všetkého počatia, to je spôsob vyjadrovat sa rytmicky a v rýmoch. Každému je zrejmé, že v takej charakteristike poézie sa stráca to hlavné, - básnický obraz, básnický cit. Práve tak isto popieranie náboženského cítenia v pojme "náboženstvo" pripravuje ho o to hlavné.

Náboženský cit býva vlastný tomu alebo onomu človeku /pravda, ani zďaleka nie každému/, podobne ako ľudí často sprevádza cit krásna. A ak je taký človek vychovávaný v ateistickej rodine /nachádza sa v ateistickom prostredí/, môže pociťovať akýsi duševný diskonfort, bez toho, žeby chápel jeho príčiny. Niekedy, keď sa človek usiluje nešikovne vynaložiť úsilie o preniknutie do tajomna, zázračnosti, vlastné jeho psychike, taký človek krčovite hľadá nejakú náhražku - zapodieva sa mystikou, začína veriť v "lietajúce taniere" /keby sa "taniere" stali všeobecne uznávanou realitou, okamžite by

stratil o ne akýkoľvek záujem/ a pod. Známe je nemálo prípadov, keď tekú "dediční" ateisti vstúpili do cirkvi a zrazu pocítili plnosť života, stali sa v plnom zmysle slova šťastnými ľuďmi. Dnes je ťažké povedať v akom štádiu dejín ľudského spoločenstva sa vyvinula táto potreba. V každom prípade patričná vlastnosť ľudskej psychiky, potrebe nejakej "viery" vrátane viery náboženskej, sa stávala zložitejšou a upevňovala sa podľa všetkého v priebehu biosociálnej evolúcie.

Tak napríklad vo vyspelých krajinách náboženské cítenie ľudí neľich čias je späté nielen s ich "temnotou," nedostatočnou vzdelanosťou /v zmysle vied opierajúcich sa o racionálne poznanie/. Jeho uspokojenie je prirodzenou potrebou mnohých ľudí so silne vyvinutou citovosťou. Vari nie preto v prostredí predstaviteľov umeleckej inteligencie sa veriaci vyskytujú častejšie než medzi inžiniermi?

Ale ak je náboženské cítenie pre týchto ľudí normálnym javom, potom primitívna ateistická propaganda nemôže prinášať nijaký efekt. Niektorí propagátori ateizmu vychádzajú z toho, že viera v Boha vymizne, len čo ľuďom "prístupným spôsobom vyložie" prírodovedný obraz sveta: keď ukážu, že náboženstvo je úsledkom nedostatku vedeckých znalostí, takže musí ustúpiť pod nátlakom vedy. Jednako pre človeka, u ktorého dominuje obrazné myslenie, dôvody racionálneho poznania sa zdejú byť druhostrannými a málo presvedčivými. /Vyššie sme už uviedli príklad vzájomného nepochopenia "fyzikov" a "lyrikov"/. Tieto dôvody sú preňho ničím v porovnaní so živým precítením prítomnosti Božej, pričom precítením natoľko mocným, že človek nielen že jednoducho verí v existenciu Boha, lež opierajúc sa o vlastné cítenie, "vie," že Boh je. Preto racionálne dôkazy ateistu len dráždia človeka presvedčeného o pravdivosti svojich predstáv.

Samozrejme náboženstvo nemožno zredukovať na fenomén výlučne iracionálneho komponentu vedomia. Tým viac si nemožno myslieť, že sa od neho človek oslobodí, ak sa pravé hemisféra mozgu zachová vo svojej funkcii. Náboženský cit je bezpochyby spätý s takými vlastnosťami ľudskej psychiky, ako je predsta-

vivosť a pod. Ale veď jestvuje aj racionálne zdôvodnenie náboženstva - teológia. A keby vedecký ateizmus aj mohol viac alebo menej úspešne vyvracať práve tieto racionálne dôvody bytia Boha, /ontologické, gnozeologické, teleologické atď/, potom už vôbec nie je schopný urobiť nič s tým, že človek potrebuje vieru.

Pár slov o tom, aký zmysel sa obvykle vkladá do pojmu "boh." Pre moderného kresťana, napríklad, vieru v Boha je vieru v nadprirodzenú, transcendentnú realitu, majúcu osobnostné vlastnosti, späťú s vierou v to, že individuálny ľudský život má svoj zmysel, prekračujúci rámec ohraničenej ľudskej životnej cesty, s vierou v účelnosť sveta a zmysel dejín, ktoré nemožno vyčerpávajúcím spôsobom vedecky dokázať.

V mnohotisícročnej ľudskej praxi racionálne poznanie a morálne hodnoty sa vždy navzájom dopĺňali a preto aj moderný veriaci človek pokladá svoj náboženský cit za doplnenie racionálnych vedomostí. Ba čo viac, tento cit nebráni veľkým vedcom dosahovať najvyššie vrcholy v prírodných vedách.

Veď veda sama osebe nie je schopná uhasiť religiozitu úprimne veriaceho človeka. Náboženskú vieru môže premôcť iba iná "viera" /t.j. niečo rovnorodé/. Tu slovo vieru treba chápať široko, môže to byť nejaký etický názor typu ranného konfucianizmu; vôbec hocaká emocionálno-iracionálna zložka ľudskeho poznávania, umožňujúca nasýtiť to, čo sme vyššie označili ako náboženský cit. Nasýtiť, a nie rozšľiepať. Ale v takom prípade ateisti musia doplniť "vedecký ateizmus" akýmsi "srdčným ateizmom", zameraným na obraznú časť ľudskeho vedomia /pravda, konkrétne formy takého vedomia dnes, pokiaľ viem, nikomu nie sú známe/. Samozrejme, cit - to ešte nie je mravnosť ešte nie je náboženstvom, ale spojitosť medzi nimi nepochybne jestvuje a je hlboká.

Vrátíme sa znovu k otázke vzájomného vzťahu racionálneho a móracionálneho poznania a považujeme, ako posilniť mravný princíp v súčasnom živote. Stalo sa to ozajstnou

potrebou aj u nás, aj na Západe. A predsa cesty - ktorými by sa malo mravnosti vrátiť miesto, ktoré jej v živote spoločnosti právom patrí - ani zďaleka nie sú jasné.

V poslednom čase sa v tejto spojitosti často hovorí o potrebe humanizácie moderného života. Ako tomu rozumiem, ide o to, aby sa trochu stlačila "rečionálna," technokratické motivácie, a dala miesto aj duchovnosti vo formovaní správenie tak jednotlivca ako aj spoločnosti vcelku. Hoci termín "duchovnosť" sa dnes používa dokonca častejšie, než je potrebné, jej všeobecne uznávané definície nejestvuje. Ostatne je možné, že striktná terminológia je tu zbytočná, niekoľko to nie je pojem rečionálnej logiky. V minulosti sa tvrdilo, že duch - to je ostrie duše, a teda duchovnosť, to sú najvyššie a najjemnejšie struny duševnosti. Podľa mojej mienky podobný výrok možno prijať ako určitý, hoci nie celkom výstižný poukaz na všeobecné zameranie pojmu duchovnosti.

Posilnenie duchovného princípu v našom živote mnohí by chceli dosiahnuť prostredníctvom humanizácie: obráteniu sa k neoceniteľným pamiatkam domácej a svetovej kultúry, ktoré u väčšiny ľudí v každodennom zhone ustúpili kdesi do oblasti periférie vedomia a prestali sa zúčastňovať na formovaní správenie sa ľudí. Oboznámenie sa s dejinami vlasti, s jej hrđinskými stránkami, s činnosťou vynikajúcich krajanov /verejných činiteľov, umelcov, vojvodcov/, ktorým vysoké ciele /ďaleké od chvílkových výhod/ udávali zmysel života - všetko to nevyhnutne musí napomáhať prestavbu vedomia v žiadúcom smere.

Ťažké je doceniť úlohu pamiatok dejín a kultúry, v ktorých sa zhmctnila minulosť vlasti, a ktoré dovoľujú pocítiť spojitost česov, cítiť sa ohnivom v reťazi, siahajúcej do hlbín vekov, preniknúť sa aj hrđosťou na minulosť, aj vedomím nevyhnutnosti pokrečovať vo veľkých skutkoch, ktoré nám odkázali minulé pokolenia. Azda je na mieste tu poznamenáť, že "živé" pamiatky sprítomňujú oveľa viac "mŕtvych." Chodiť po miestnostiach novej budovy Leningradskej univerzity vöbec nie je to isté, ako ísť po jej starej dlhej choďbe, ktorej steny pamäťujú Mendelejeva. Staváť nové univerzitné budovy je sa-

mozrejmé potrebné, ale dôležité je, aby aj stará budova zostávala živá, t.j. univerzitná, a nestala sa z nej ďalšia kancelária.

Nie menej, ba možno ešte viac, dáva ruská literatúra, v ktorej problémy mravnosti hrali kľúčovú úlohu. Stačí spomenúť takých koryfejevov, ako F.M.Dostojevskij a L.N.Tolstoj s ich hľadaním mravných ideálov.

O tom všetkom správne a nerez hovorili i písali mnohí naši súčasníci, usterostení nad postupným úpadkom duchovnosti, nad vplyvom úzkoprsého prakticismu vo všetkých sférach života. Humanitarizáciu možno pripodobniť výdatnému dažďu, ktorý umožňuje rozkvitnúť kvetom duchovnosti. Toto nabubrelé prirovnanie som si vybral preto, aby som problém vyhotil. Starostlivé polievanie hriadky ešte nezaručuje dobrú úrodu. Veď ak na nej sa nič nezasadilo, ani nič nevyrastie. Voda je len jedným z komponentov potrebných v poľnohospodárstve. Práve tak isto je to s humanitárnym vzdelaním a čítaním klasikov literatúry. Keby to stačilo, potom naši spisovatelia by boli ľuďmi ideálnej morálky. Žiaľ, dejiny sovietskej literatúry taký predpoklad rozhodne vyvracajú, a teda všetko, o čom sa hovorilo vyššie, je podmienkou samozrejme potrebnou pre upevnenie mravných princípov v živote človeka a spoločnosti, ale je podmienkou nijako nie postačujúcou.

Aby humanizácia splnila kladené na ňu nádeje, musí jestvovať nejaký východiskový systém prvkov mravnosti, ktorý by humanizácia mohla posilňovať, upevňovať a usmerňovať. Tento východiskový systém kedysi akoby sa bol živelné formoval samým životom. Dnes je daný proces oslabený a zdeformovaný. Preto je prospešné obrátiť sa ku skúsenosti minulých čias.

Abeceda mravnosti dieťa porozumelo v rodine, ktorá kedysi hrala v živote jej členov oveľa podstatnejšiu úlohu než dnes. Dnes rodina prestáva byť stredobodom spoločných starostí a záujmov ľudí, ktorí ju tvoria. Otec a matka často pracujú na rozličných miestach. Deti sú po škole v "družine"

- a každý má svoje záujmy, ktoré je často ťažké ujednotiť. Okrem toho srdečné celorodinné besedy nezriedka vytláča spoločné vysedávanie pred televízorom. Nemožno sa čudovať, že dnes základné predstavy o mravnosti dieťa dostáva v najlepšom prípade z rodičovských poučení, a nie z bezprostredného pozorovania ich života a z prirodzenej túžby ich nasledovať.

Určitú pozitívnu úlohu v minulosti hrali aj morálne povinnosti, ktoré sa na človeka kladli v dôsledku jeho príslušnosti k tomu alebo onomu stavu. Spomeňme si hoci na šľachtickú česť, ktorá zabráňovala dopúšťať sa určitých amorálnych /z hľadiska šľachty/ skutkov. Nepísaný kódex šľachtickej cti si človek osvojoval už v detstve, keď pozoroval správanie dospelých, počúval ich rozhovory a hodnotenie udalostí, dostával prísne napomenutia: "tak sa šľachtic nespráva" - ak sa v niečom dopustil poklesku.

Treba uznať, že veľkú úlohu vo výchove k mravnosti hrala aj cirkev. Bolo by neodpuštitelnou chybou zostávať názor, že mravné správanie môže byť dôsledkom výlučne školského alebo iného poučania. Tu jestvuje ten istý zákon, ako aj v iných oblastiach ľudskej aktivity: ak chceš niečo dobre vykonávať, na to treba systematický, každodenný tréning. Nesteží poznať pravidlá mravného správania, treba žiť podľa týchto pravidiel, aby sa poznávanie postupne premenilo na návyk, na prirodzenú normu života. Vyjadrujúc sa obrazne, treba aspoň raz za deň vykonať mravný skutok. Reálne každodennosť je vždy zložitejšia než pekné schémy, a ani zďaleka nemožno všetky naše skutky zaradiť medzi naprosto mravné. V takom prípade človek, ktorý sa usiluje o mravný život, musí zakúsiť-ako sa to teraz hovorí- negatívne emócie, možno úprimné roztrpčenie nad tým, že sa nevedel vyrovať so vzniknutou situáciou.

Takú dôležitú vec, ako je "trénovanie" mravnosti, bolo by nerozumné ponechať náhode, a napríklad cirkev - treba jej uznať - už dávno vypracovala účinný mechanizmus nielen deklarovania mravnosti, lež aj jej praktickej výchovy a podpory. Mám na zreteli sviatosť pokánia. Veriaci je povinný pravidelne sa vyspovedať zo svojich hriechov /t.j. odchýliek od zákonov

mravnosti/. Pritom sa musí vyznať nielen zo spáchaných nemravných skutkov, lež aj z myšlienok na ne. Niekedy kajúcník dostane cirkevnú pokutu. Dôležité je poznamenať, že spoveď sa koná bez svedkov, a kňaz nesmie spovedné tajomstvo vyzradiť. Tak sa vytvárajú podmienky pre maximálnu pravdivosť vyznania kajúcníka, bez čoho opravdivá výchova k mravnosti by bola sotva možná. Zásadne si to vyžaduje dôverný rozhovor s autoritatívnou osobou. Túto podmienku si dobre osvojilo nielen kresťanstvo, lež aj iné náboženstvá a etické učenia, kde v ustálenej dvojici vystupuje žiak a učiteľ v rozhovore, ako sa hovorievalo, od srdca k srdcu.

V našom dnešnom živote takmer niet takých mechanizmov výchovy a udržovania mravnosti. Sviatosť pokánia nemožno nahradiť autoreferátmi alebo posudzovaním nemorálnych činov na masových zhromaždeniach. Poňatie stavovskej cti fakticky vymizlo. Zavše sa píše o pracovnej cti, ale to - žiaľ - obyčajne nič neznamená. /Hoci kedysi pracovná česť jestvovala všade, a nepripúšťala, aby opravdivý majster odovzdal lajdácku prácu/ Ostatne, začiatkom 30. rokov som svoju robotnícku biografiu začínal ako stolársky učen na jednom leningradskom leteckom závode, a dobre sa pamätám, ako starých dedičných robotníkov doslova nútili k tomu, aby "plnili plán" za každú cenu. Predovšetkým za cenu nízkej kvality práce, straty kritérií profesionálnej cti. Dnes veľmi mnohí, keď sa dopustia nemravného skutku, pociťujú skôr radosť, než hryzenie svedomia /napríklad "odnášač," ktorý beztriestne ukradol niečo vo výrobe/.

Myslím, že humanizácia len vtedy prinesie žiadúce plody, keď sa bude opierať o fundament už osvojených a praktizovaných všeobecných mravných princípov. Ako dŕža dosiahnuť takéto cieľ? Konkrétne odpoveď na to zatiaľ nemáme, ale riešenie je rozhodne nevyhnutné nájsť. Veď od toho - ako už bolo povedané na začiatku tohto článku - závisí budúcnosť nielen novej socialistickej spoločnosti ale aj civilizácie vcelku.

Moderný život s jeho hypertrofovaným úsilím opierať sa predovšetkým o racionálne poznávanie a v dôsledku toho vypestovať si ľahostajný postoj k tomu, čo som nazval poznaním

iracionálnym, intuitívnym, emocionálnym, dáva vznik nebezpečným deformáciám v správaní ľudského spoločenstva. Keď človek uvažuje nad problémom optimálneho spojenia racionálneho a iného poznania ako usmerňujúcich impulzov našej činnosti, mimovoľne dospeje k nasledovnému záveru.

Na iracionálnu zložku sa rozhodne musí prihliadať pri určovaní cieľa, ku ktorému treba smerovať. Racionálne zložka však má núkať najrozumnejšie riešenia vytýčenej úlohy. Inými slovami, cieľ má byť mravný, a cesty, ktorými ho chceme dosiahnuť, spoľahlivé.

Je celkom zrejmé, že nielen konečný cieľ, ale aj každý krok k nemu má odpovedať kritériu mravnosti.

V posledných rokoch tento problém nadobúda nové črty. Donedávna racionálna veda s určitým vedomím prevahy pozerela na všetko "iracionálne," akoby to dokonca bránilo pokroku. Ale pokroku, chápanému práve z hľadiska racionálneho poznania. Vezmime si hoci bezuzdné úsilie rezortov vybudovať gigantické priehrady, kanály a podobné "stavby storočia." Keď sa humanitná verejnosť nad tým rozhorčovala a poukazovala na ničenie historických pamiatok, unikátnych prírodných scenérií, nivočenie životného prostredia malých národov, inými slovami, na nezorálnosť podobných projektov, jej dôvody sa pokladali za druhoradé, vykonštruované, nehodné pozornosti. Zdalo sa, že vždy má väčšiu váhu tvrdenie, podľa ktorého krajina potrebuje kov, elektroenergiu, zavlažovanie a pod. Zvlášť "racionálne" orientovaní "myslitelia" so závideniehodným sebevedomím sa podoberali určovať čo práve "krajina potrebuje." Tento proces v trochu inej podobe vlastný aj Západu, je prirodzeným dôsledkom neriadeneho vedecko-technického pokroku. Teraz vidíme jeho plody. Celý svet sa začína so znepokojením pozerieť na svoj dnešný stav, a ani prognózy nensachádzajú miesta pre umiernenosť.

Všade možno pozorovať neobyčajne zaujímavý obraz: triviálne racionálne poznanie, opierajúce sa o množstvo počítačov, samo odrazu s hrôzou zistilo, keď až ľudstvo priviedlo. Nastalo jasno: vyžaduje sa, ak se tak možno vyjadrit,

Hlboká predstavba ľudského správania. Pokračovania v praxi posledných desaťročí nevyhnutne vedie k ekologickej katastrofe. Ale veď aj pred týmito výpočtami humanisti, tvorivá inteligencia, ba i nenaslá časť národa s vyhroteným citom mravnej zodpovednosti už začala boj s blížiacou sa katastrofou: už veľa rokov sa zostavujú "červené knihy" na ochranu prírodného prostredia pred zničením, vznikajú stále nové hnutia na záchranu takých unikátnych útvarov prírody ako je Bajkal a pod.

Užitočné je ešte raz zdôrazniť: Cítanie, svojho druhu bôľ za osud Zeme a krajiny predchádzalo výpočtom, ktoré iba potvrdili to, čo už bolo povedané na jeho základe. K tomu strata mravných kritérií v každodennom správaní ľudí začala znepokojovať nielen "lyrikov," lež aj "fyzikov." V konečnom dôsledku znovu vzrastá záujem o mimologické, nediskurzívne poznanie, úsilie o celistvé chápanie sveta namiesto smerovania k triumfu jednostranne ponímaného "vedeckého obrazu sveta." Práve tak isto sa rodí aj ucelená recepcia sveta namiesto úzko racionálne chápaného "vedeckého svetonázoru."

Ze dôležitý moment nového ponímania sveta treba pokladať aj posilnenie priority všeobecne ľudských hodnôt. Veď jednou z hlavných všeludských hodnôt je planéta Zem, a preto nové myslenie má zahrňovať nielen politickú a vojenskú sféru, lež aj všetky ostatné oblasti ľudskej činnosti. Najmä tie, čo sú späté s ekológiou. Čoraz väčší význam nadobúda aj primát všeludských hodnôt vo vzťahu medzi ľuďmi, v úsilí o zjednotenie ľudstva do jednej družnej rodiny. Všade je potrebné nové myslenie, a jednou z jeho charakteristických črt sa musí stať harmonická spätosť práce, mysle a "srdca," racionálneho a emocionálneho, rozumového a intuitívneho poznania.

Kommunist, Moskva, máj 1989,
č.8, s. 89-97.

Raušenbach Boris Viktorovič, akademik, vedúci katedry Moskovského fyzikálno-technického inštitútu, laureát Leninovej ceny, aktívny člen Medzinárodnej akadémie astronautiky

NAJVÄČŠÍ PODVOD V LUDSKÝCH DEJINÁCH

Pomocou absolútnej politickej moci, ktorej sekundovala totalitná politická prepaganda, bolo možné uskutočniť v 20. storočí najväčší podvod v ľudských dejinách. Bol inscenovaný tak, že sa sfalšovali sociálne vedy v najširšom slova zmysle, aby sa mohol skresliť vývoj ľudskej spoločnosti. Všetko prekryla ideológia, ktorá v intenciách vysnívanej utópie natiakala po desaťročia masám občanov presvedčenie, že pravdou nie je skutočnosť, ale to, čo treba veriť a obdivovať podľa prania tých, ktorí absolútna rozkazujú dobre plateným strojncom, ktorí im slúžia.

Pomerne malá hŕstka ľudí mohla pomocou komunikačných prostriedkov 20. storočia, ktoré si monopolizovala pre svoje ciele, ovplyvniť obrovské ľudské masy falšným obrazom sveta. Masy preberali vo veľkom učenie a názory plné sľubov, o ktorých mocipáni tvrdili bez prestania, že sú zaručené a že oni samotní vedú k nim masy podľa poznania zaručene vedeckého. Preto tu bolo často i dosť oduševnenia, hoci ono bolo ranené alepetou. Pri tomto preberaní nanúteného obrazu sveta všetko hralo a klapalo, kým masy trpezlivo čakali na splnenie bájných sľubov. Keď sa však utopické sny neuskutočňovali a ľudia začali pochybovať, totalitná moc neabdikovala, ale pristupovala bezohľadne k násiliu so starakými variantami. Tak sa tento dejinný fenomén rozvetvil do viacerých prúdov. Môžeme veriť, že končí svoju neblahú púť poznačenú surovým a krvavým tererem.

Aspekty tohto obrovského bludu možno vidieť v týchto skutočnostiach:

I. podvod

Marxisti vyhlasovali, že odhalili podstatu vykorisťovania, že objavili zákony vývoja ľudskej spoločnosti a spôsob, ako definitívne vyriešiť všetky sociálne nespravodlivosti, a tak že privedú ľudské dejiny k definitívnemu završeniu.

Skutočnosť

Marxistické učenie o vykorisťovaní malo svoje etické opodstatnenie a preto malo obrovskú propagačnú silu. Stojí za povšimnutie, že Marx po prvý raz v Kapitáli predpokladá vykorisťovanie na 100 percent a potom to opakuje bežne, akoby išlo o dokázaný fakt. Toto sa neskoršie prednáša miliónom ľudí. Masy bez akéhokoľvek predbežného ekonomického vzdelania sú potom uchvátené týmto priamočiarym učením, ktoré vzbudzuje tú najmocnejšiu krátkodobú ľudskú vášeň - nenávisť. Črtala sa tu i rovná a pomerne jednoduchá cesta k novej dokonalej ľudskej spoločnosti. Odstránenie vykorisťovania a vytúžená rovnosť ukazovali sa na dosah ruky. Prebúdžalo to nadšené nádeje, pretože propaganda hnutia šírila naplno tieto idey, sny a túžby. Skutočnosť, že vývoj k urýchleniu a uľahčeniu výroby dávaajú vynálezcí, sa stráca. Nekladie sa otázka, čo by pracovník robil bez lopaty, sekery, píly, bez ďalších nástrojov a strojov a toľž bez zdrojov stále novej energie. Robotnícka trieda - nepresný termín - je vykorisťovaná, ale ona oslobodí ľudstvo! Aká vznešená perspektíva! Nepočítalo sa s tým, že táto vrstva bude rapídne vymierať!

Hoci teória bola chybná, ako najpresnejšie ukázale neskoršie budovanie socializmu, predsa sa naširoko presadila svojou čestnou ideou ochrany utláčaných a nádejným snom o rovnosti a spravodlivosti. Socializmus sa teda opieral o dobré stránky ľudského charakteru a to bolo neobyčajne pritažlivé. Kapitalistické učenie stavale napreti tomu na ne sympatických rysoch človeka ako tvora spoločenského, na egoizme a ziskuchtivosti. Tým sa stalo, že ľudia boli ďaleko viac naklonení prijať socializmus, a to práve pre jeho vieru v dobrého človeka. Cit je však zlým radcom pre objektívne posudzovanie konkrétneho sociálneho života už i preto, že teória a z nej vyplývajúce dianie nemusia byť v súlade, nie je to to isté. Radšej treba pečať s horším, aby bolo možné usmerniť dianie správnym smerom pre dobro ľudskej spoločnosti.

Boli rozličné socialistické hnutia, ale marx-leninizmus-stalinizmus vyústil do kolešálnej tragédie. Veď v súvislosti s odstránením vykorisťovania človeka človekom mala sa zrodíť najhumánnejšia spoločnosť s ideálnymi medziludskými vzťahmi. Túžba

pe moci, ktorá s využitím vznešených ideálov vyústila v teraristickú diktatúru, uskutočnila mieste vysnívaných ideálov najkrutejšie štátne zriadenie 20. storočia s najväčším počtom občanov zavraždených v miari v koncentračných táborech, v masových hroboch, v dôsledku hladomorov a zločinných súdnych procesov. Krásne ideály sa zvrhli v opak a stali sa len ideologickou prikrývkou zločinov. Mnohí však nevedeli, že vytrubovanie ich totalitnej politickej propagandy je lživé a tak si toto učenie získavalo ďalších prívržencov a šírilo sa do celého sveta...

O nebezpečnom pomere ideálov a moci v službách politiky vyslovuje hlbokú pravdu Aldous Huxley: "Toto zapriahanie moci, zrodenej dobrom, do služieb zla, je jedným zo základných a najtragickejších tém ľudskej histórie.

2. podvod

Marx-lenin-stalinisti vyhlasovali, že len oni majú vedecký svetový názor, len ich filozofia je vedecká, že len oni ovládajú skutočnú vedu.

Skutočnosť:

Marx-lenin-stalinizmus tvrdí, že jeho teória i prax sú vedecké. Pri svojom čiarno-bielom videní ľudskej spoločnosti úplne zaznávajú iné spôsoby myslenia, iné teórie.

Marx a Engels vytvorili jednotnú koncepciu vývoja ľudských dejín, ktorá začína prvotnospoločnou spoločnosťou - teda komunistickou spoločnosťou - a završujú dejiny v budúcnosti zas komunistickou spoločnosťou. Tú začali v ich šlapajách budovať už v súčasnosti Lenin, Stalin a ich nástupcovia.

Koncepcia jednotného vývoja ľudstva je nesprávna. Napr. na úsvite ľudských dejín bol skôr problém diktátu otca, resp. deda veľkoročiny. Predpoklad komunistickej spoločnosti v budúcnosti, i keď na vyššom stupni, je bezpredmetný a vyhlasovať túto spoločnosť za definitívne završenie ľudských dejín, ktoré sa už blíži, to je rozprávka pre deti. Pri tom však sa takáto nesprávna koncepcia vtíka do miliónov občanov, aby sa ona stala súčasťou ich nesprávneho obrazu sveta.

Vo svojom spise o empiriokriticizme kritizuje Lenin tých, ktorí vidia a posudzujú problémy ináč ako on. Pri tom ich nazýva takto: filozofickí reakcionári, strážmajster na profesorskej katedre, šarlatáni, černosotenc, pogromista, úbohí eklektici, diplomovaní lokaji farárčiny a pod. O ich teóriách sa vyslovuje takto: eklektická žobrácka polievka, quasi vedecký nezmysel, profesorský a banálny galimatyáš, inteligentké táranie, quasi veddecké bláznovstvo. - Tente spis vydávajú za prvoradé filozofické dielo! Netreba sa tomu čudovať. Veď po uchopení moci komunistickou stranou každé filozofické dielo uvádzale - - obyčajne už v úvode - že skutočne vedeckú filozofiu vytvorili až Marx a Engels a tí mali geniálnych pokračovateľov v Leninovi a Stalinovi, ktorí predstavujú v súčasnosti vrchol ľudského myslenia. Tote sa učile a skúšalo na všetkých stupnoch škôl! Smutnou skutočnosťou pri tom bole, že skorumpovaná filozofia prestala byť tým, čím mala byť, totiž hľadaním pravdy a láskou k pravde. Bola surovo podriadená totalitnej politickej propagande...

Hodne pripomemíť, že Lenin v diele Štát a revolúcia" tvrdí, že v budúcej komunistickej spoločnosti budú vládne funkcie také jednoduché, že ich bude môcť vykonávať ktokoľvek a občania sa budú môcť pri tom meniť. - Skutočnosť je taká, že o budúcnosti mal celkom pomýlané predstavy a názory!

Stalin, ospevovaný ako najväčší a najvšestrannejší génius ľudstva, otec národov, podal všeobecný zákon súčasného kapitalizmu a socializmu. Hovorí toto: "Zabezpečenie maximálneho kapitalistického zisku a jeho vykorisťovanie, zbedačovanie a zžobračovanie väčšiny obyvateľstva danej krajiny, zotročovanie a sústavným drancovaním národov iných krajín, najmä zaostalých krajín, a napokon vojnami a militarizáciou národného hospodárstva, ktoré sa využívajú na zabezpečenie najvyšších ziskov." - Pre socializmus zas platí podľa neho toto: "Zabezpečenie maximálneho uspokojenia neustále rastúcich materiálnych a kultúrnych potrieb celej spoločnosti nepretržitým rastom a zdokonaľovaním socialistickej výroby na základe najvyššej techniky." - Táto absurdnosť platila za najhlbší a najsprávnejší zákon globálnych problémov sveta! Týmto zaplavovali duše občanov! - Skutočnú hodnotu tohto dvojjákeho pechepíme,

ak si uvedomíme, že jeho doplnením, a završením bolo milión razy veľmi nahlas opakované heslo: "Poalebný kliniec do rakvy imperialismu!"

Chruščov tvrdil pri svojej návšteve v USA, že v Sovietsakom zväze nebude treba, aby každá rodina mala auto. Tie bude vlastniť obec či mesto a občania si ich budú brať podľa potreby. - Ako by tie autá vyzerali o jeden či dva mesiace? Skutočnosť je totiž taká, že ľudia nie sú anjeli!

Zároveň pripomeňme už len vedecky /! / vypracovaný grafikon komunizmu! Fantastické prognózy, ktoré sa museli učiť žiaci i študenti a boli z toho i skúšaní! Tvrdilo sa im vedecky /! /, že oni už budú žiť v komunizme /zatiaľ si vedíme v ňom/, keď každý bude pracovať podľa svojich schopností a bude dostávať podľa svojich potrieb. Utopická teória nikdy však nepovedala, kto bude určovať potreby občanov. Bol to vynikajúci propagačný tah, pretože tí, ktorí tomu uverili, boli presvedčení, že potreby si bude každý určovať sám. Ako by to asi vyzeralo v skutočnosti? Mala by ženička z domácnosti rovnakú možnosť mať norkový kožuch ako manželka tajomníka strany? - Ľudia nie sú anjeli...

Z oblasti prírodných vied uveďme len dva príklady: Svojho času odhlasovala Sovietska akadémia vied jednohlasne - ako ináčsprávne - Lysenkovo učenie, hoci je ono nesprávne. - Tak isto sovietski akademici tvrdili, že skaza životného prostredia hrozí len kapitalizmu, socializmus je vraj od toho uchránený svojou podstatou. Dnes to už nikto netvrdí!

Je to len niekoľko príkladov, ktoré však ukazujú, že veda je v marx-lenin-stalinizme plne podriadená totalitnej politickej propagande. Sociálne vedy sú zdegradované úplne, prírodné vedy však tiež musia slúžiť ideológii. Je to absolútna negácia akejkoľvek objektivity, je to výlučné zdôrazňovanie len tých ideí, ktoré pomáhajú udržiavať moc menšiny nad väčšinou. Aj názov "vedecký svetový názor," ktorý si dali sami, je len šikovným propagačným trikom. Pripočítajme k tomu cenzúra, nemožnosť normálnych vedeckých stykov a neprístupnosť vedeckej literatúry z celého radu kultúrnych štátov. Výchova k tzv. "vedeckému svetovému názoru" je v skutočnosti zaplavovaním myslí občanov

od útleho detstva falošným obrazom sveta, masovým ohlupovaním národov. Je to podvod kolosálnych rozmerov...

3. podvod

Stalin povedal a každý tomu musel - aspoň naoko - veriť, že socializmus je v súčasnosti najvyšším štádiom ľudskej spoločnosti.

Skutočnosť:

Nebolo to nič iného, že propagačná téza. Najprv sa tvrdilo, že fronty pred obchodmi v Sovietskom zväze neexistujú, potom sa prešlo k propagačnému tvrdeniu, že každý má možnosť kúpiť si, čo potrebuje. Volakedy to tak nebývalo a preto bolo vraj všetkého dosť. V súčasnom kapitalizme sú ľudia nezamestnaní a veru bývajú aj pod mostami! Ak aj existujú nejaké nedostatky, nevyplývajú zo socialistického systému, ale zavinili ich funkcionári nízkej úrovne. A nakoniec: Prípadné ťažkosti sa prekonajú, veď spejeme priamo k nášmu žiarivému cieľu - ku komunizmu! - Vyhovorky a propagačné heslo zakrýva skutočnosť, že socializmus je nedostatkovým národným hospodárstvom.

Socializmus je samozrejme aj najhumánnejšia ľudská spoločnosť. Každý má prácu a medziludské vzťahy založené na vzájomnej dôvere a súdružskej spolupráci sú najdokonalejšie. - Skutočnosťou bol diktát, teror, nespravodlivé politické prenasledovanie a procesy, hladomory, masové hroby, koncentračné tábory...

Skutočnosť bola opakom toho, čo sa tvrdilo!

4. podvod Vodca hnutia je neomylný, všestranne geniálny a jeho jedinou starosťou je dobro občanov a k tomu boj za dobro ľudstva, najmä boj za mier!

Skutočnosť:

Už starí Rimania mali príslovie, že mýliť sa je ľudské. A všetci komunistickí vodcovia, ako išli za sebou pomýlili sa radikálne vo svojich plánoch a predpokladoch. Stačí sa spýtať, či už predbehli ekonomicky USA a či už začala komunistická spoločnosť,

ako to vedecky zvestoval grafikom komunizmu! - Neomylnosť a genialita vedúcich osobností bola len propagandou. A dodajme, že niečo z nej sa ušlo i nižším kádom.

A boj za dobro občanov? - Robili, čo mohli a mylili sa. Ale robili aj to, čo nemali robiť: Veď dnes sa už vie, že oni založili koncentračné tábory. K tomu pristupuje enormné zbrojenie, ktoré trvale a drasticky znižovalo aj tak nízku životnú úroveň občanov. Pritom udržiavali celý svet v napätí. - Propaganda zas prekrývala skutočnosť kultom vedúcich osobností!

5. podvod

Zrodila sa nová kultúra a nové školstvo, ktoré majú najvyššiu úroveň.

Skutočnosť:

Ako veda, tak i celá kultúra a školstvo boli postavené do služieb totalitnej politickej propagandy. Boli zdegradované a zglajchšaltované na slúžku ideológie. Cenzúra dozerala na všetko písané i hovorené slovo a ideológovia rozhodovali o všetkom kultúrnom dianí. Ak nové myšlienky a nové teórie vybočovali z rámca ideológie, nesmeli uzrieť svetlo sveta!

V školách sa masovo zaplavovali duše, aby sa vychoval dav, ktorý bude vždy len a len tliekať držiteľom moci!

Katedry marx-leninizmu vychovávali agitátorov a propagandistov, pokiaľ sa im to darí. - Technickú stránku vyučovacieho procesu nechávali stranou.

6. podvod

Socialistická epdočnosť je najslobodnejšia.

Skutočnosť:

To, čo je uvedené vyššie je už vyvrátením i tohto podvodného propagačného tvrdenia. Hožno dodať len jedno: Svojho času niektorí západní politológovia a právnici obdivovali Stalinovu

ústavu ako najslobodnejšiu a najpokrokovejšiu. Sami žili v demokratických štátoch, kde bedlia nad dodržiavaním ústavných práv. Všetci občania vrátane slobodnej opozície. Nevedeli si preto predstaviť, že ústava môže byť kusom bezcenného papiera, ak je v nej paragraf o vedúcej úlohe jednej politickej strany. To vedie k tomu, že sa robí to, čo si prajú držitelia moci, bez ohľadu na mienku občanov, ktorí nemôžu protestovať. Tí sú totiž pozbavení akejkoľvek možnosti sa organizovať a protestovať. Tak miesto najľobodnejšej spoločnosti tu bola diktatúra a teror a občania sú bezmocní. Otázkou je: navždy - na večné časy?

7. podvod

Naši amatérski športovci sú najlepši na svete!

Skutočnosť:

Hneď po druhej svetovej vojne dali najlepším športovcom možnosť venovať sa plne len tréningu a zápasom, napr. pretekom. Urobili z nich de facto profesionálov. Sami pritom profesionalizmus ohovárali podobne ako napr. aj reklamu a kybernetiku. Nenechali si ujsť možnosť využiť propagačne fenomén tak neobyčajne populárny. - Propaganda za každú cenu - i proti vlastnému svedomiu!

Kde sa komunizmus zmocnil celého štátu, zriadil všade totalitný politický režim. V šialenej chtivosti začína hneď realizovať svoje utopické vízie. Neriadi sa biblickým: "Miluj bližného svojho ako seba samého," ale Leninovým "Kde rúbu les, tam lietajú triesky." Komunistickí diktátori postupujú vždy bezohľadne, vyvražďujú a ničia občanov, veď sú to len triesky! A triesky treba odpratáť!

Po desaťročiach skutočný život ukázal, že utópia sa nedá uskutočniť ani násilím. Mocipánom však zachutila absolútna moc, tak, že bojovali proti skutočnosti vymyslenými samochválami a ďalším terorom. Občania museli oficiálne súhlasiť s touto záplavou lží - ináč, beda im! A týmito lžami krmia celý svet s odváznou nádejou, že mnohí uveria. Tieto ich cigánstva a prekrúcanie faktov malo obrovské rozmery. Za pomoci súčasných komunikačných prostriedkov predstavovala táto činnosť spolu so všetkým, čo

čo robili najväčší podvod v ľudských dejinách.

Záverom ešte niekoľko slov: Táto strana ukrutne pošpinila, zdefarmovala a zdegradovala svojou totalitnou politickou propagandou pojmy "socializmus, komunizmus, demokracia." O pojme "totalitný režim resp. systém" nechceli samozrejme nič vedieť. Snažili sa urobiť zo socializmu spejúceho ku komunizmu - ako tvrdili - ten najlepší a najpríťažlivejší štátny systém, za ktorý majú ľudia bojovať, pracovať a po ktorom majú túžiť. Podvod bol aj v tom, že ich systém bol po ekonomickej stránke štátnym socializmom a po politickej stránke totalitarizmom. Umožňoval i realizoval diktatúru a teror tak obrovských rozmerov, aké dejiny zatiaľ nepoznali.

Pojmy "socializmus /so zameraním na komunizmus/" a "kapitalizmus" sú predovšetkým ekonomické systémy a nie je správne stavať ich do príkreho protikladu, to je kamufľáž.

Dnes ide predovšetkým o d e m o k r a c i u, čo je len iné slovo pre slobodu a ako politický systém je to vláda väčšiny so slobodnou opozíciou a tým aj slobodnou kritikou.

Totalitný systém naproti tomu znamenal absolútnu vládu menšiny nad väčšinou, pričom opozícia a kritika sú umlčované mocenskými prostriedkami. V totalitnom režime sú občania donútení byť viac-menej pomocníkmi zla.

Len v demokracii môže žiť občan ako slobodný človek - ako bytosť stvorená na Boží obraz.

Na svete je všetko možné, len nie klamať ľudí

Čínske príslovie

Náboženská sloboda je najväčšia zo všetkých slobôd, lebo sloboda modliť sa k Bohu stojí nad všetkými ostatnými

J. M. Lustiger

Často treba oveľa viacej odvahy svoj názor posmeniť, ako za ním pevne stáť.

Hebbel

O DVOJAKÝCH POSTOJOCH K NÁBOŽENSTVU V RÁMCI SOVIETSKEJ
PERESTROJKY

Sovietsky časopis ŽURNALIST dostal od profesora marxizmu-leninizmu A. Bykovského z Voroneže rozhorčený článok s názvom ZNETVORENÁ SYMBIÓZA - v ktorom autor vehementne kritizuje masovokomunikačné prostriedky za nenáležité postoje k náboženstvu a veriaci. Hneď v úvode cituje Lenina: "Žiadame, aby náboženstvo bolo súkromnou vecou vo vzťahu k štátu, ale vonkoncom ho nemôžeme považovať za súkromnú vec vo vzťahu k našej strane. Štát sa nemá čo starať do náboženstva a náboženskej spoločnosti sa nemajú spájať so štátnou mocou." A. Bykovskij je pobúrený nad tým, že v súčasnosti vraj dochádza k "znetvorenej symbióze" náboženských organizácií s niektorými orgánmi tlače, rozhlasu a televízie. Polemizuje s časopisom Argumenty a fakty, lebo v ZSSR vraj nikto nedelí ľudí na veriacich a neveriacich; návrhom profesora teológie V. Sorokina v časopise MEDICINSKAJA GAZETA umožňovať dobročinné akcie cirkvi, pretože by ich vraj znužila; s časopisom SEMJA, pretože uverejňuje čítania zo života svätých; a rozhlasu vyčíta, že vysielal nábožensky motivovanú poviedku I. Druceho Samaritánka. Najviac sa však rozhorčuje nad Ústrednou televíziou, že odvysielala relácie CHRÁM, FILOZOFICKÉ BESEDY, NÁBOŽENSTVO A POLITIKA, osobitne nad pravidelnou reláciou VZGLAD, v ktorej otec Mark verejne propaguje náboženské názory i nad tým, že sa ateistickej výchove okrem časopisu SOCIALIZMUS I RELIGIJA v minulom roku písalo len v dvoch článkoch / v časopise KOMUNIST A PRAVDA /.

Naším čl. masmédiám ani takéto "znetvorená symbióza" bohužiaľ nehrozí. O to poučnejšie je pre nás poukázať v tejto veci na "Sovietsky zväz - náš vzor" v zmysle Leninovho postoja k náboženstvu a zoznámiť sa s podstatnými časťami článku NÁBOŽENSTVO A PRESTAVBA, ktorý si redakcia časopisu ŽURNALIST vyžiadala od doktora filozofických vied Leva Mitrochina ako stanovisko k citovanému článku.

Donedávna sa o náboženstve hovorilo zriedka, spravidla v súvislosti s požiadavkou zdokonaľiť ateistickú výchovu. Teraz sa o náboženstve hovorí často, pričom diskutujúcimi sú

najčastejšie kňazi a samotní veriaci. Zmenil sa charakter ateistických publikácií. Donedávna boli preniknuté nevraživosťou, na prebaloch populárnych ateistických prác boli vyobrazené pavuky, škorpióny a iný škodlivý hmyz. Teraz sa cirkev vyobrazuje vo svetlejších farbách, kým "vedeckým ateistom" sa dáva vina za bezduchovosť, arevný úpadok a barbarské zničenie kultúrnych pamiatok.

Nečakane sa prejavila aj krehkosť ateistickej propagandy, ktorá sa ešte včera zdala nezvratná. "Bojovní ateisti" akosi zhesli, k slovu sa dostali horliví novinári, ktorí neberú ohľad na zastarané dogmy, no - žiaľ - ani na hodnoverné informácie. V dôsledku toho badať medzi propagandistami ateizmu masové "rozpaky, mátenie myšlienok a citov." Jední chcú ostať verní, druhí čakajú na pokyny, bez ktorých si boj s bohom nevedia predstaviť. "Ateizmus" nielenže vyšiel z módy, ale sa stal takmer hanlivým výrazom.

Autor sa dotýka dvoch programových okruhov:

1. Vzťahu sovietskeho štátu k náboženstvu a cirkvám /právny aspekt/.
2. Vzťahu Komunistickej strany k náboženstvu a cirkvám a s tým spojenej práce a prostriedkov masovej informácie /ideologický aspekt/.

Požiadavky veriacich /aby nové zákonodarstvo bolo v súlade s leninským dekrétom o cirkvách, aby sa občania rozhodovali medzi náboženstvom, ateizmom, resp. indiferentným postojom výlučne na zásede dobrovoľnosti/ sa v článku surovo hodnotis ako "výmysly," ako sneha "pridať kvapku blenu" našej socialistickej spoločnosti a dosiahnuť "reštauráciu predrevolučného postavenia cirkví v podmienkach sovietskeho štátu," lebo veď, tvrdí autor, "presne také zákony už máme!"

Také tvrdenia sa mi zdajú podivné, Každý deň sa dozvedáme o nových faktoch narúšania zákonnosti, o masovom terore, o hľade, o zvolí orgánov steraajúcich sa o ochranu práv, o nedokonalostiach právnych noriem, o rozpore medzi slovami a skutkami.

Koncom 20. rokov všetky základné náboženské organizácie poľvrčili svoju lojálnosť vo vzťahu k sovietskej moci. Utvorili sa všetky predpoklady na odstránenie chýb a prehmatov. Ako je

známe, predpoklady sa nespĺnili: začal sa proces upevňovania temnej samovlády Stalina.

Podľa ustanovenia "O náboženských spolkoch" z r. 1929 "náboženské spoločenstvá a skupiny veriacich nemajú právo právnej osoby." V tomto ustanovení je sformulované aj právo registrácie i právo odmietnutia registrácie a zákaz poskytovať "materiálnu podporu svojim členom," zákaz organizovaného vyučovania náboženstva atď. Pravda, neskôr sa do ustanovenia vniesli nejaké zmeny, ale jeho podstata sa zachovala v plnej miere.

Nasledujúce udalosti ukázali, že duchovní a veriaci boli najčastejšie obeťmi Stalinovho despotizmu.

Pravda, možno oponovať tým, že strana v 30. rokoch neraz vystríhala pred násilnými činmi vo vzťahu k cirkvám. Je pravda, že pokiaľ ide o slová, všetko bolo v poriadku. V uznesení ÚV VKS/b/ "O boji s úchylkami straníckej línie v kolchoznom hnutí" sa kritizovali "úplne neprípustné úchylky straníckej línie v oblasti boja proti náboženským predsudkom... Máme na mysli administratívne zatváranie kostolov bez súhlasu drvivej väčšiny obce, ktoré obyčajne viedlo k zosilneniu náboženských predsudkov."

Kedyže bola vyhlásená táto podmanivá demokratická výzva brať do úvahy "drvivú väčšinu obce?" Ťažko uveriť, ale 14. marca 1930!

A o akom "odlúčení" cirkvi možno hovoriť, keď v tlačive sčítania osôb z r. 1937 figurovala priama otázka o vzťahu k náboženstvu? /Pripomeňme, že pri sčítaní v r. 1920 bola táto kolonka vynechaná na priame nalichanie V.I.Lenina./ Práve duchovní a veriaci uvádzali sa ako obľúbené príklady na potvrdenie smutne preslávanej tézy o zostrení triedneho boja.

Keď sa začala vojna, Stalin rozpustil Zväz bojujúcich ateistov, ktorý mal 3 milióny členov, a v r. 1943 obnovil patriarchát. No zanedlho sa začali uplatňovať vo vzťahu k cirkvi metódy z pozície sily. Nedotkol sa ich vrtošivý Chruščovov "odmák" a po XXII. zjazde strany /r. 1960/, na ktorom bol prijatý program vybudovania komunizmu za 20 rokov, sa upletnili vo veľkom: komunizmus s náboženstvom neráta. Problém sa riešil zvyčajnými administratívno-byrokratickými prostriedkami, hlavne

protizákonným zatváraním kostolov. Nieto kostolov - nato náboženstva! Za niekoľko rokov sa ich počet znížil na desaťtisíc. V rokoch takzv. stagnácie sa pokračovalo v podobnom štýle.

Mienka autora, že pozitívne riešenie problému týkajúceho sa zákazu poskytovať materiálnu pomoc tým veriacim, ktorí to potrebujú: invalidom, starým, osamelým, atď., nevyhnutne vyvolá kriminálne dôsledky, je podľa mňa jednoznačnou urážkou veriacich.

V zjednodušenej, karikatúrnej podobe sa podáva činnosť niekoľkých generácií ateistov. Im sa dávajú za vinu všetky hriechy, ako plienenie kostolov a prenasledovanie veriacich. Minulosť však bola zložitejšia a tragickejšia: úprimné snahy väčšiny ateistov boli zneužitá: najprv ich použili na potvrdenie drakonickkej politiky a potom ich uvrhli do tých istých väzníc, kde boli duchovní.

V článku ide o odsúdenie samého faktu, že sa fundovane hovorí o našej náboženskej situácii a že to hovoria duchovní a samotní veriaci. Autor je tej mienky, že "sovietsky človek" nepotrebuje nič vedieť o citech a pocitoch veriacich, lebo oni sú pre socialistické spoločenstvo nielen cudzorodým ale škodlivým prvkom. Taký prístup je podľa mňa výsledkom spojenie dogmatizmu nedávnych desaťročí a predmarxiatických ilúzií kritikov náboženstva.

Aj takáto argumentácia vyvoláva údiv: "Zásady, ktoré sa stali všeľudskými, mravnými normami, nedalo ľuďom náboženstvo. Ustanovili ich ľudové masy v procese historického vývinu, náboženstvo prevzalo od ľudu mravné normy a pridalo im mystický nádych."

Podivné je napríklad hodnotenie "Filozofických besied." Preto sa hovorí o "údajných" vedcoch? Besedy vedú poprední predstavitelia našej kultúry. Autora zvlášť rozčuľuje účasť "bohoslovca v pravoslávnom habite a s krížom:" "Zrejme nie náhodou na záver dospeli k nejasnému záveru, že v zložitej súčasnej medzinárodnej situácii svet zachráni zjednotený ucelený svetonázor. To je čo? Zmiešanie komunistického s náboženským: Veď Marx napísal, že záchrana ľudstva je v zničení"

súkromného vlastníctva. Alebo azda nemá pravdu?" Takúto rétoriku treba vysvetliť rečnickým zápalom, ináč by bolo treba autorovi vyčítať, že očividne nepochopil význam všeludských hodnôt, význam zjednocovania úsilia všetkých ľudí v boji o prežitie ľudstva, skrátka že nepochopil špecifikum duchovného v nepokojnej jadrovej epoche.

Máme vo zvyku tvrdiť, že u nás je náboženstvo "prežitkom," "materským znamienkom kapitalizmu," že viera v Boha nemá sociálne korene atď. Spomeňme si na slová Marxa: "Náboženstvo bude zaniknúť v takej miere, v akej sa bude rozvíjať socializmus." A čo keď namiesto rozvoja nastúpilo obdobie stagnácie, keď stranické princípy a princípy vedenia štátu boli vážne zdeformované?

Takže nechajme ilúzie ilúziami. Náboženské predstavy vznikajú a obnovujú sa preto, lebo sú ľudia, ktorí pocitujú ich potrebu. Tieto predstavy sú "vnútorným" produktom našej spoločnosti, reálnou, "živou" zložkou duchovného života mnohých sovietskych občanov. A pokiaľ tu je také situácia, budú existovať aj cirkvi, ktoré budú uspokojovať tieto životné potreby.

Koľko je u nás veriacich? Niekoľko desiatok miliónov, k tomu treba ešte prirátat takých, čo s veriacimi sympatizujú. Ak som dobre pochopil, autor chce týmto všetkým odoprieť právo verejne vysloviť svoje presvedčenie a cítenie, aby sa nenarúšila plagátová predstava. A načo zveličovať? Fakt, že v televízii alebo v tlači vystúpia duchovní a veriaci, nie je porušením Dekrétu /o odluke cirkvi od štátu/.

"Komu a načo je potrebná prázdna demagógia redaktora a "otcom Markom?" V žiadnom prípade nie sovietskej mládeži."

Nuž zaujímavé je stretnúť človeka, ktorý je schopný hovoriť v mene všetkej sovietskej mládeže. Nie je však jasné: to, čo besedovali s redaktorom, neboli azda "mladí sovietski ľudia?" Ak súdime podľa logiky autora, nie. Veď aj ich výroky sú, ako vidíme, "prázdnu demagógiou." Lenže, keď sa zamyslíme, to je práve to, čo sa nazýva urážkou citov veriacich.

Veľmi dlho sa tvrdilo, že cirkev je nésiteľkou antisocialistickej ideológie, na kňaza sa pozeralo ako na "cudzieho"

a na veriaceho človeka ako na človeka "druhej akosti."

Ak máme hovoriť o zmenách vo vzťahu k veriacim, o tom, aby mali možnosť dôstojne vyjadriť svoje vlastné názory, možno odpovedať nasledovne: pomáha to stmeliť sovietský ľud, zabezpečiť občianske práva, podporuje to humanizáciu ľudských vzťahov a v konečnom dôsledku revolučné pretvorenie našej spoločnosti.

/Lev Mitrochin: Religija i perostrojka, Žurnalist 1989, č.4,
str. 11-14/

Najťažšie zo všetkého je rysovať stredovú čiaru vo vývoji spoločnosti: tu nepomôže, ako na okrajoch, kriky, päšť, bomba, mreže. Stredná línia si vyžaduje najväčšie sebaovládanie, najtvrdšiu odvalu, najobozretnejšiu trpezlivosť, najpresnejšie znalosti

Alexander Solženicyn

Vysvitá, že človek zhromažďuje po celý život, aby na konci videl, že sa mu podarilo zhromaždiť len za hrst ovrviniek

Jordan Račičkov

Sloboda je len vtedy slobodou, keď sa nebojí zákona, inak je to fikcia

Čingiz Ajtmatov

Viera nie je nijaké opojenie, viera je produkt utrpenia mnohých generácií, na viere treba pracovať tisícročia a denne

Čingiz Ajtmatov

UMENIE A PRÓZA

Všetko skúmate a to najlepšie si osvojíte.

Umenie je dar zhora a treba ho spájať s usilovnosťou a modliť sa o poňknanie sprístupniť ho iným.

Cieľom umenia je robiť šťastným.

Michelangelo

Umenie je vrkačlom a kronikou svojej doby

W. Shakespeare

SLOVO O SLOVE

VÁCLAV HAVEL

Vážení prítomní!

Cena, ktorou som dnes poctený, nazýva sa "mierovou" a udelili mi ju kníhkupci, teba Tudia, ktorí sa venujú šíreniu slova. Hádám ma to oprávňuje k tomu, aby som sa tu dnes zamyslel nad tajomnou súvislosťou medzi SLOVOM A MIEROM a vôbec nad tajomnou mocou slova v Tudských dejinách.

Na počiatku bolo slovo - hovorí sa na prvej stránke jednej z najdôležitejších kníh, ktoré poznáme. V nej to znamená, že zárojom celého stvorenia je SLOVO BOŽIE. Neplatí to však prenesene aj o každom Tudskej počínaní? Nie je to azda aj v našom prípade slovo, ktoré je najvlastnejším zdrojom toho, čím sme - ba samotným základom toho spôsobu vesmírneho bytia, ktorému hovoríme ČLOVEK? Duch, Tudska duša, naše sebauvedomenie, schopnosť zabezpečovať a myslieť v pojmoch, chápať svet ako svet /a nielen ako svoje okolie/, a potom aj naša schopnosť vedieť, že umrieme - a navyše žiť - nesprostredkúva sa to všetko, ba dokonca tvorí slovom?

Ak je SLOVO BOŽIE zárojom každého Božieho stvorenia, tak potom tá časť stvorenia, ktorú predstavuje Tudskej plemeno, existuje sama sebou len vďaka inému Božiemu zázraku - zázraku Tudskeho slova. Ak je tento zázrak kľúčom k dejinám človeka, tak je zároveň aj kľúčom k dejinám spoločnosti. Ba možno, že je tým prvým len preto, že je tým druhým: keby toto slovo nebolo druhom komunikácie medzi dvoma, či viacerými Tudskými "ja" - nebolo by asi vôbec.

To všetko nejakým spôsobom vlastne už oddávna vieme alebo aspoň tušíme. Pociť osobitného významu a váhy slova je v povedomí Tudsťva prítomný zaiste od nepamäti.

Ale nielen to: vďaka zázraku slova vieme asi lepšie než ostatní živočíchovia, že toho v skutočnosti vieme veľmi málo - totiž že existuje tajomstvo. Zoči-voči tomu tajomstvu, a cítiac onú pre nás takmer ustanovujúcu moc slova, pokúšame sa od nepamäti osloviť to, čo nám toto tajomstvo zahaľuje a svojim slovom to ovplyvňovať. Ako veriaci sa modlíme k Bohu, ako magici vyvolávame, či zaklíname duchov a tak sa pokúšame svojím slovom zasahovať do prírodných a ľudských dejov. Navyše ako príslušníci novovekej civilizácie - či už veriaci a či nie - skladáme zo svojich slov vedecké teórie a politické ideológie, ktorým čelíme - tu i tam úspešne a či nie - tajomnému behu sveta a nimi tento beh naplno, či šťastí ovplyvňujeme. Čiže: či si to uvedomujeme a či nie, či už si to vysvetľujeme akokoľvek, jedno sa pozdáva zrejším: že na svetodejinovú moc svojho slova vždycky - a v istom zmysle právom - veríme.

Prečo hovorím "právom"?

Je naozaj ľudské slovo tak mocné, že môže meniť svet a ovplyvňovať dejiny? A pokiaľ niekedy tak mocné bolo, platí o ňom aj dnes?

Vy, Nemci, si žijete v krajine, kde je veľká sloboda slova. Túto slobodu môže hocikto používať na hocičo bez povšimnutia ostatných, ba dokonca aby sa tým zaoberal. Preto sa vám môže pozdávať, že význam slova preceňujem jednoducho preto, že žijem v krajine, kde sa za slová ešte zatvára do väzenia.

Hej, žijem v krajine, kde sa váha a rádioaktívne žiarenie slova denne potvrdzuje sankciami, ktoré na seba slobodné slovo privoláva. Nedávno si celý svet pripomenul Veľkú francúzsku revolúciu a s ňou si spomíname na slávnú DEKLARÁCIU práv človeka a občana. V nej sa hovorí, že každý občan má právo vlastniť tlačiareň. V týchto dňoch - 200 rokov po deklarácii - odsúdili môjho priateľa Františka Stárka na dva a pol roka väzenia za to, že tlačil nezávislý kultúrny časopis VOKNO, a to nie v súkromnej tlačiarňi ale na škripajúcom predpotopnom cyklosty-le. Krátko predtým môjho priateľa Ivana Jirouša odsúdili na

18 mesiacov väzenia za to, že na písacom stroji vykrikol to, čo každý vie: že v našej krajine bolo veľa justičných vrážd a že dnes môžu nespravodlivo uväzneného človeka utýrať vo väzení. Mój priateľ Petr Cibulka je vo väzení za to, že šíril samizdatové texty a nahrávky nekomfortných spevákov a skupín.

Hej, to všetko je pravda. Žijem skutočne v krajine, kde zjazd spisovateľov alebo najeký prejav na ňom môže otriasť systémom. Dokážete si predstaviť niečo podobné v Spolkovej republike?

Hej, žijem v krajine, ktorou pred 21 rokmi otriasol text môjho priateľa Ľudvíka Vaculíka, ktorá sa menoval - akoby preto, aby potvrdil moje vývody o moci slova - "2000 slov." Tento text okrem iného poslúžil ako dôvod na to, aby v istú noc prepadlo našu krajinu päť cudzích armád. A vôbec to nie je náhoda, že vo chvíli, keď toto píšem, tresie naším režimom jedna stránka textu - akoby opäť na ilustráciu môjho tvrdenia - NIEKOĽKO VIET." Hej, naozaj žijem v systéme, kde slovo môže zatriasť všetkými mocenskými aparátmi, kde slovo môže mať väčšiu silu než 10 divízií, kde pravdivé slovo Solženicynovo bolo pocitované ako čosi tak nebezpečné, že autora bolo treba násilím vtisnúť do lietadla a odviešť preč.

Hej, žijem tam, kde slovo SOLIDARITA bolo schopné zatriasť celým mocenským blokom. To všetko je pravda! Veľa sa o tom popísalo a na tomto mieste hovoril o tom môj vzácný predchodca Lev Kopelev.

Mne však teraz ide trochu o čosi iné. Nechcem hovoriť len o neuveriteľnej váhe, ktorú nadobúda slovo v totalitných pomeroch. Nechcem ilustrovať tajomnú moc slova tým, že sú krajiny, v ktorých môže niekoľko slov zaväziť viac než inde celý vlak dynamitu. Chcem hovoriť všeobecnejšie a prihliadať na svoju tému v jej širších a rozporupnejších súvislostiach.

Žijeme vo svete, v ktorom je možné, aby na občana Veľkej Británie ktosi mocný z ďalekej cudzej krajiny - úplne verejne a bez ostychu - namieril smrtiaci šíp len preto, že dotýčny napísal určitú knihu. Ten "mocný človek" to urobil údajne menom 1 miliardy svojich súvercov. A nielen to: v tom

svete je možné, aby sa určité - dúfajme, že len malá časť tej-
to miliardy s vynesenným rozsudkom identifikovala.

Čo to vlastne je? Čo to znamená? Je to len arazívny zá-
van fanatismu, čudne zaznievajúceho v čase rozličných hel-
sinských konferencií a navyše čudne oživovaného - a dost drviva-
cimi dôsledkami dost drvivej expanzie európanstva do svetov,
ktoré o dovoz cudzej civilizácie pôvodne nestáli a ktorým na-
koniec tento dvojkyselný dovoz spôsobil stá miliardy a nik-
dy nesplniteľné dlhy?

Istotne, to všetko je samozrejmé. Ale je to aj čosi via-
cej: je to symbol záhadnej mnohoznačnosti, ktorá ona veľká
moc slova má.

Hej, moc slova nie je jednoznačná a priehľadná. Nie je to
len oslobodzujúca moc Walesovho slova alebo varovná moc Sa-
charovho slova a nie je to moc - zrejme nezmyselne vyloženej
kničky Rusdieho.

Povedľa slova Rusdieho je tu totiž aj slovo Chomejního.
Vedľa slova elektrizujúceho spoločnosť svojou slobodou a
pravdivosťou je tu i slovo hypnotizujúce, zavádzajúce, fanati-
zujúce, zbesilé, podvodné, nebezpečné, smrteľné. SLOVO - šíp.

Myslím, že nemusím práve vám rozprávať o čiernej mágii
niektorých slov. Veď ste na vlastnej koži v pomerne nedávnej
dobe zažili, ku akým navýslovným dejinným hrôzám môže za urči-
tej politickej a sociálnej konštelácie viesť hypnoticky uhran-
čivé a zároveň neskutočne šialené slovo jedného priemerného
salomeštiaka. Nemôžem topochopiť, čím mohol časť vašich otcov
matiek počarovať. Pritom však chápem, že to muselo byť čosi
sugestívne a veľmi zákerné, keď to bolo schopné - aj keď len
nakrátko - očarovať aj onoho veľkého ducha, ktorý dal tak no-
vý a prenikavý zmysel slovom "das Sein", "das Da - Sein" a
"die Existenz".

Preto chcem povedať: slovo je ukaz tajomný, mnohoznačný,
ambivalentný, zrádny. Môže byť lúčom v kráľovstve tmy - ako
kedyśi pomenoval Belinskij Ostrovského BURKU - ale môže byť
raz tým raz oným - môže byť dokonca zároveň obojím.

Aké bolo vlastne slovo Leninovo? Oslobodzujúce alebo naopak: šalebné, nebezpečné a nakoniec zotročujúce? Zájemci o dejiny komunizmu vášnivo dodnes vedú spor. Iste im to ešte dlho potrvá. Ja osobne som si na tom slove všimol hlavne to, že bolo trvale besné.

Aké bolo vlastne slovo Marxovo? Vrhlo svetlo na celú jednu skrytú rovinu spoločenských mechanizmov, alebo to bol len nenápadný prezárobok všetkých neskorších strašných GULAGOV? Neviem, ale najskôr asi súčasne oboje.

A čo slovo Freudovo? Odkrylo tajný kosmos ľudskej duše, alebo to bol len zázrak ilúzie, ktorou sa dnes omluže polovica USA totiž, že sa možno zbaviť svojich trápení a svojich vín tým, že ich bremeno odložíme do interpretácie dobre plateného odborníka?

A idem ešte ďalej a pýtam sa ešte provokatívnejšie: aké bolo vlastne Kristove slovo? Bol to začiatok dejín spásy a jeden z kultúrno-tvorných impulzov v dejinách sveta, alebo to bol duchovný prazárodok križiackych vojen, inkvizícií, zničenia amerických kultúr a nakoniec celej tej rozporuplnej expanzie bielej rasy, ktorá spôsobila toľko tragédií včítane tej, že dnes najväčšia časť ľudskeho sveta sa rodí do smutnej kategórie svete vraj až tretieho? Ja si stále myslím, že to bolo skôr to prvé, ale zároveň nemôžem ignorovať stohy kníh, ktoré dokazujú, že i v tom najčistejšom rannom kresťanstve bolo už nevedome zakódované čosi, čo na pozadí súhry tisícok okolností - včítane relatívnej trvalosti ľudskej povahy - mohlo určitým spôsobom duchovne otvoriť priestor i tým hrôzom, o ktorých som sa zmienil.

Slová majú aj svoje dejiny

Boli napríklad časy, keď slovo socializmus bolo pre celé generácie ponížených a utlačovaných magnetickým synonymom spravodlivejšieho sveta a keď za ideál - týmto slovom vyjadrovaný - boli ľudia schopní obetovať dlhé roky života alebo aj sám život. Neviem, ako vo vašej krajine, ale v mojej

vlasti sa z toho istého slova: socializmus - stal už celkom obyčajný obušok, ktorým od rána do večera mlátia po chrbtoch všetkých svojich slobodomyselných občanov skísi zbohadnutí a v nič neveriaci byrokraati. Pritom občanov nazývajú "nepriateľmi socializmu" a antisocialistickými silami," Neozať, v našej krajine je toto slovo - socializmus - už dávno bohapustým zariekadlom, ktorému je najlepšie sa vyhnúť, ak sa človek nechce stať podozrivým. Nedávno som bol na istej spontánnej a žiadnymi disidentami neorganizovanej manifestácii, protestujúcej proti výpredaju najkrásnejších čestí Prahy nejakým austrálskym miliónárom. A keď tam nejaký rečník - búrlivo proti tomu projektu vystupujúci - chcel posilniť svoju výzvu na vládu zdôraznením, že za záchranu svojej domoviny bojuje v mene socializmu, začal sa zhromaždený dav smiať. Nie preto, že by bol proti sociálne spravodlivému spoločenskému poriadku. Jednoducho preto, že začul slovo, ktorým sa po dlhé roky a vo všetkých možných a nemožných súvislostiach zaklína režim, ktorý ľudí len manipuluje a ponižuje.

Prečudné osudy môžu mať slová! Ten istý druh slobodomyselných a statočných ľudí môže byť raz uvrhnutý do žalára len preto, že nejaké slovo pre nich môže niečo znamenať a inokedy preto, že pre nich toto slovo už nič neznamená, keďže sa zo symbolu lepšieho sveta premenilo na jazykové zaklínanie nadlo šibnutého diktátora.

Ani jedno slovo - esopň v onom trochu metaforickom zmysle, v akom tu slovo používam - neobsahuje len to, čo mu prisudzuje etymologický slovník. Každé jedno v sebe obsahuje aj osobu, ktorá ho vyslovuje - navyše situáciu, v ktorej ho vyslovuje a dôvod, prečo ho vyslovuje. To isté slovo raz môže žiariť veľkou nádejou, druhý raz vyžarovať ľúže smrti. To isté slovo môže byť raz pravdivé, inokedy ľživé - raz oslňujúce a druhý raz šalebné - raz môže otvárať veľkolepé perspektívy a inokedy môže len ukladať na zem koľajnica, ktoré vedú do celých súostroví koncentračných táborov. To isté slovo môže byť raz stavebným kameňom pokoja a druhý raz môže každá jeho hláska dunieť ozvenou guľometov.

Gorbačov chce zachrániť socializmus zavedením trhu a slobody slova. Lí Pcheng zachraňuje socializmus masakrovaním študentov a Ceausescu zbuldozerovaním svojho národa. Čo to slovo vlastne znamená v ústach jedného a v ústach tých druhých dvoch? Čo je to za tajomná vec, ktorú tu tak rozlične zachraňujú?

Spomenul som francúzsku revolúciu a tú krásnu deklaráciu, podľa ktorej sa beh revolúcie realizoval. Podpísal ju pán, ktorý bol jednou spomedzi prvých osôb, ktoré v mene tohto veľkolepého humánneho textu poprevili. A po ňom to boli stovky a zeda tisíce ďalších. Voľnosť, rovnosť bratstvo - aké veľkolepé slová a ako desivé môže byť to, čo znamenali: voľnosť slobodne si rozopnúť košeľu pred popravou, rovnosť v rýchlosti, a ktorou podá gilotína na krk, bratstvo v akomsi podozreľom nebi, kde vládne Najvyššie Bytosť!

Celým svetom zaznieva veľkolepo nádejné slovo "perestrojka." Všetci veríme, že za tým slovom sa skrýva nádej pre Európu a celý svet.

A predsa - priznávam sa - občas sa chvejem strachom, aby sa to slovo nestalo zesleným novým zariadením a aby sa nakoniec nepremenilo na obušok, ktorým nás niekto mláti. Nemyslím teraz na svoju vlasť, kde to slovo má v ústach mocipánov asi taký význam, ako slovo "nás mocnár" v ústach Josefa Švejka. Myslím na niečo iné: a to na to, že i onen statočný muž, ktorý dnes sídli v Kremli, vysielal občas - a možno len zo zúfalstva - na stávkujúcich robotníkov alebo na búriace sa národy a národnosti alebo na nebezpečné nárazové menšiny obvinenie, že ohrozujú perestrojku. Chápem ho! Splniť tú gigantickú úlohu, ktorú si zaumienil, je nezmerne ťažké. Veď to všetko visí na vlásku., a takmer čokoľvek môže ten vlások roztrhnúť a všetci potom budeme paďať do priepasti. Ale napriek tomu si hovorím: nie sú v tomto "novom myslení" povážlivé zostatky starého myslenia? Neozýva sa to ozvena dávnych myšlienkových stereotypov a mocensko-jazykových rituálov? Nezačína sa slovo perestrojka už-tu a tam-trochu podobať slovu socializmus, najmä keď je ním občas nenspadne po hlave tresknutý ten istý človek, ktorého tak dlho a tak nespravodlivo trepali slovom socializmus?

Vaša krajina vniesla do moderných európskych dejín veľký vklad: prvú vlnu détante /odzbrojenie/, svoju známú OSTPOLITIK.

Ale i toto slovo dokázalo byť hocikedy pekne dvojzmyselné. Znamenalo samozrejme prvý záblesk nádeje pre Európu bez studenej vojny a železnej opony; zároveň však - bohužiaľ nerez znamenalo i rezignáciu na slobodu a tým nezákladný predpoklad akéhokoľvek skutočného mieru. Stále ešte mám v pamäti, ako sa mi začiatkom 70-tych rokov poniektorí západonemeckí kolegovia a priatelia vyhýbali z obavy, že by akýmkoľvek kontaktom so mnou - ktorého nemá tunajšia vláda v láske - mohli túto vládu nadarmo provokovať a tým krehké základy rodiacej sa détente ohrozovať. Nehovorím o tom, samozrejme, kvôli sebe ako takému, a už vôbec nie preto, žeby som seba samého ľutoval. Veď ja som už vtedy ľutoval skôr ich než seba, pretože som to nebol ja, ale oni, čo sa dobrovoľne vzdávali svojej slobody. Prípomínam to preto, aby som len z inej strany osvetlil, ako ľahko sa môže dobre mierená vec premeniť na zradu svojho vlastného dobrého úmyslu - a to nanovo len prostredníctvom slova, ktorého zmysel nebol zrejme dost' bedlivo strážený. Takáto vec sa ľahko môže stať - a človek si to ani nevšimne - a stane sa to nenápadne, ticho, pokradme - a keď to nakoniec človek zistí, ostáva mu už len jediná možnosť: - neskorý údiv.

A je to presne ten diabolský spôsob, ktorým nás dokážu slová zradzovať, keď pri ich používaní nedávame stále pozor. A často - bohužiaľ - i celkom malá chvílková strata obozretnosti môže mať tragické a nenapraviteľné následky. A skutočne ďalekosiahlo prekračujúce nehmotný svet čírych slov a ďalekosiahlo vstupujúce do sveta až príliš prihmotného.

Kbnečne sa dostávam ku krásnemu slovu mier

Štyridsať rokov ho čítam v našej krajine na každej streche a v každom výklade. 40 rokov som tak - ako všetci spoluobčania - vychovávaný k alergií na toto krásne slovo, pretože viem, čo 40 rokov znamená: nič iné len mohutné a stále mo-

hutnejúce armády ako údajnú záštitu mieru.

Navzdory tomuto dlhému procesu systematického vyprázdňovania slova mier, ba ešte viacej než len vyprázdňovanie: jeho naplňovanie práve opačným významom, než aký má podľa slovníka. Navzdory tomu všetkému sa podarilo niekoľkým donkichotom z CHARTY 77 a niekoľkým ich mladším kolegom z NEZÁVISLÉHO MIEROVÉHO ZDRUŽENIA toto slovo rehabilitovať a vrátiť mu jeho pôvodný zmysel. Museli však túto sémantickú "perestrojku" - totiž obrátenie slova mier z hlavy znovu na nohy niečím zaplatiť: takmer všetci mladí predáci Nezávislého mierového združenia si museli pár mesiacov za to odsedieť. Malo to však zmysel: veď jedno dôležité slovo bolo zachránené pred svojím totalitným znehodnotením. A to už vôbec nie je - ako sa tu stále pokúšam vysvetliť - ani zďaleka len holá záchrana slova. Je to záchrana čohosi oveľa dôležitejšieho.

Všetky dôležité udalosti reálneho sveta - krásne i obľudné - majú totiž vždycky svoju predohru vo sfére slov.

Ako som už povedal, mojím dnešným úmyslom nie je odovzdávať skúsenosť človeka, ktorý poznal, že slovo stále ešte niečo zaväzuje, keď sa zaň musí platiť aj väzením. Mojím úmyslom bolo vyspovedať sa z inej skúsenosti, ktorú sme na tomto kúsku sveta s váhou slov urobili a ktorá - ako som pevne presvedčený - má univerzálnu platnosť; a to, že zo skúsenosti sa oplatí byť ku slovám podozrievaný a dávať si na ne pozor a navyše: že nijaká opatrnosť tu nemôže byť zbytočne veľká. Podozrievavosťou ku slovám sa dá rozhodne pokažiť menej než prekrščenou dôverou k nim.

A nakoniec nie je presne to - podozrievavosť ku slovám a ich usvedčovanie z hrôzy, ktorá v nich môže nenápadne drieť - najvlastnejším poslaním intelektuála? Spomínam si, že André Glucksmann - môj milý predrečník - kedysi v Prehe hovoril o tom, že intelektuál má byť ako Kasendra, pretože jeho úlohou je dobre počúvať slová mocných, dozeráť na ne, varovať pred nimi a veštiť, čo by mohli zlého znamenať či priniesť.

Všimnime si jednej veci: cez stáročia sme mali my aj vy: t.j. Česi a Nemci - rozmanité ťažkosti so svojím súžitím

v strednej Európe. Za vás nemôžem hovoriť, ale myslím si, že za nás môžem zodpovedne povedať, že prádvne a cez sto-ročia najrozličnejšie priživované národnostné animozity, predsudky a vášne v ostatných desaťročiach z nás Čechov sa vyparili. A už vôbec nie je náhodou, že sa to stalo v dobe, keď sme boli postihnutí totalitným režimom. Ten v nás totiž vypestoval tak hlbokú nedôveru ku všetkým generalizáciám, ideologickým floskulám, frázam, heslám, myšlienkovým stereo-typom a ponúkaným výzvam na tie, či oné vratvy našich citov - - od najnižších až po najvyššie, že sme dnes väčšinou imúnni k akejkoľvek hypnotizujúcej návnade - aj keď by mala až tak sugestívnu podobu, akú jej tradične dáva výzva nacionálna a nacionalistická. Zadušený príkrov tisícov prázdnych slov, pod ktorým musíme tak dlho žiť, v nás vyvinul tak silnú nedôve-ru ku svetu šalebných slov, že dnes smes schopní lepšie ako prv vidieť ľudský svet taký, akým je naozaj: totiž ako zložitú spo-ločenstvo tisícov a miliónov neopakovateľne jedinečných ľudských bytostí, ktoré majú povedľa stovák krásnych vlastností aj stov-ky chýb a zlých sklonov. A tie nikdy nemožno jednoducho uhle-diť žehličkou dutých fráz a devalvovaných slov do jednej ho-mogénnej masy - ako napríklad triedy národa alebo politickej sily - a ako také "en bloc" ich chváliť alebo odsudzovať, milovať alebo nenávidieť, hanobiť alebo oslavovať.

To je ten malý príklad, ne čo je nedôverčivosť k slovám dobrá.

Príklad zvolený na príležitosť, pri ktorej je použitý totiž ku chvíli, keď má Čech tú česť prehovoriť k publiku prevažne nemeckému.

Na počiatku všetkého je SLOVO.

Je to zázrak, ktorému vďačíme za to, že sme ľuďmi.

Ale je to zároveň osídlo, skúška, lesť a test.

A možno omnoho väčšie, než sa to vám môže pozdávať, keďže žijete v podmienkach veľkej slobody slova - čiže v pomeroch, kde na slovách zdánlivo natoľko až nezáleží.

Záleží na nich!

Záleží na nich všade!

To isté môže byť raz pokorné a inokedy pyšné. A privedmi ľahko a veľmi nenápadne sa môže pokorné slovo premeniť na slovo pyšné - zatiaľ čo slovo pyšné sa len veľmi ťažko a veľmi dlho mení na slovo pokorné. Pokúsil som sa to demonštrovať na osudoch slova mier v mojej krajine.

Tento svet - predovšetkým Európa - sa v závere druhého tisícročia po Kristu ocitá na zvláštnej križovatké: prídicho nebolo toľko dôvodov na nádej, že všetko dobre skončí, a nikdy nebolo zároveň toľko dôvodov k obave, že keby to skončilo všetko nedobre, bola by to katastrofa definitívna.

Nie je ťažké dokumentovať, že všetky hlavné hrozby, ktorým dnešný svet musí čeliť - od atómovej vojny cez ekologickú katastrofu - až po katastrofu sociálne civilizáciu /priepasť medzi bohatými a chudobnými jednotlivcami aj národmi/ majú kdesi vo svojich útrobách skrytú jednu spoločnú príčinu: nenápadnú premenu slova pôvodne pokorného na slovo pyšné.

Človek si začal naduto namýšľať, že ako koruna a pán tvorstva kompletne rozumie prírode a môže si s ňou robiť, čo chce.

Pyšne si začal namýšľať, že ako majiteľ rozumu je schopný kompletne pochopiť svoje dejiny a naplánovať tek pre všetkých šťastný život a že mu to dáva dokonca právo každého - ktorému sa jeho plán nepozdáva - zmiest z cesty v záujme údajne lepšej budúcnosti všetkých, lebo len on jediný k nej našiel ten jediný a pravý kľúč.

Nadute si začal o sebe myslieť, že keď dokáže rozbiť atómové jadro, je odrazu už tak dokonalý, že mu nehrozí nebezpečenstvo atómového zbrojového súperenia, nie to ešte atómovej vojny.

Vo všetkých týchto prípadoch sa osudovo zafíli. To je zlé. Ale vo všetkých týchto prípadoch už začína svoj omyl chápať. A to je dobré.

Tým všetkým takto poučení, mali by sme všetci a spoločne bojovať proti pyšným slovám a vnímavu pátrať po kukučích vajciach pýchy v slovách zdánlivo pokorných.

To nie je - ako je zrejme - úloha len zďaleka lingvistická.

Ako výzva k zodpovednosti za slovo a ku slovu je to úloha bytostne mravná.

Ako také nie je však zakotvená pred horizontom nami viditeľného sveta, ale až niekde tam, kde prebýva to SLOVO, ktoré bolo na začiatku všetkého a ktoré nie je slovom človeka.

Nebudem vysvetľovať, prečo je to tak. Omnoho lepšie než by som to bol schopný vysvetliť, urobil to váš veľký predok Emanuel Kant.

Ďakujem Vám za pozornosť.

Hrádeček, 25. 7. 1989

/c/ Borensverein des Deutsches Buchhandels, e.V., 1989

KNIHY

Pokiaľ človek nebráni dobro, neodvratne
sa stáva nositeľom zla. Stáva sa tým i
ľahostajnosťou. Nad ňu niet nič hor-
šieho, lebo práve ona rodi netu-
dskosť,

Tengiz Abuladze

Po získaní dobrých priateľov naj-
lepším ziskom sú dobré knihy.

Ch. C. Colton

Hlavným údelom vzdelania nie je
vedieť, ale konať.

H. Spencer

Okrem stručných recenzií niektorých diel nateraz vydaných v nemčine, predkladám čitateľom aj výber kresťansky orientovaných publikácií, odporúčaných pre postupnú prípravu a vydanie v cirkevnom, prípadne iných nakladateľstvách.

1. Dokument II. vatikánskeho koncilu /4 konštitúcie/
2. Hales: Ján XXIII a jeho revolúcia
3. Cyril a Metod /životopisy a štúdie o nich/
4. Teilhard de Chardin: Božie prostredie, Mój kozmos, Slová viery
5. V. Soloviev /výber z diela/
6. Keller: A biblia má predsa pravdu
7. G. K. Chesterton: Ortodoxia
8. J. Maritain: Kresťanský humanizmus
9. E. Mounier: Miesto pre človeka /Manifest personalizmu/
10. G. Marcel: Byť a mať /Filozofia nádeje/
11. J. T. A. Robinson: Čestne s Bohu
12. K. Rahner: Úloha a príležitosť Cirkvi
13. R. Adolfs: Stane sa Cirkve Božím hrobom?
14. H. Küng: Večný život?
15. Evely: Manifest lásky, Čo sa bojíte, zaloverní?
16. G. Papini: Hotový človek
17. Ricciotti: Život Ježiša Krista
18. R. Guardini: O živom Bohu, O posledných veciach
19. R. Guardini: Pánova Cirkev, Slová viery, Listy nekresťanke
20. Snackenburg: Úvahy a štúdie o Novom zákone
21. K. Rahner: Reformácie z Ríma
22. O. von Nell Breuning: Štát a hospodárstvo /II. Vatikán. koncil/
23. Schillenbeeckx: Eucharistická prítomnosť, Tajomstvo spoločnosti
24. C. F. von Weizsäcker: V záhrade ľudskosti, Dejiny prírody
25. F. Heer: Božský život, Večnosť sa začína dnes

CARLO MARIA MARTINI

DU RUFST MICH BEIM NAMEN

Sechs Wege zum Glauben

Maximilian Kolbe

Therese von Lisieux

Charles de Foucauld

Simone Weil

Giorgio La Pira

Robert und Christina

VERLAG NEUE STADT
MÜNCHEN ZÜRICH WIEN

DU RUFST MICH BEIM NAMEN - TY MA VOLÁŠ PO MEJE

Autor Carlo Martini, S.J./ner.1927/: do r.1979 rektor gregoriánskej pápežskej univerzity, potom milánsky kardinál. V knižke uvádza 6 ciest, ktoré vedú ku viere. Taliansky originál vyšiel r.1983. Informuje nás o rozmanitých zdrojoch kresťanského života, a to prostredníctvom duchovných velikánov. Pri každom z nich vyhmatava osobitosť cesty, vedúcej ku kresťanskej dokonalosti.

Maximilián Kolbe: povolenie k láske až po odovzdenie života.

Terezka Ježiškova: nájdenie neomylnosti viery v tieni vnútorných skúšok.

Charles de Foucauld: jedinečná cesta obrátenie a skúsenosti Boha.

Giorgio La Pirus: kresťanské angažovanosť vo verejnom živote niekdajšieho mešťanostu Florencie - a dozrievanie mladučského páru verencov Róberta a Christiany k rozhodnutiu pre spoločnú cestu v manželstve.

C.S. LEWIS

Die Abschaffung
des Menschen

Samizdat.sk

JOHANNES

DIE ABSCHAFFUNG DES MENSCHEN = Likvidácia človeka : je výsledkom vedľajšej tvorby C.S.Lewis /1889-1963/, profesora anglickej literatúry stredoveku a renezancie v Oxforde a Cambridgi. Tvoria ju tri prednášky, ktoré autor predniesol vo februári 1943 na univerzite v Durhame. Zaangažoval sa v zdanlivo nevinnom spore, ktorý povstal okolo jedného nezmyselného výrazu v gymnaziálnej učebnici a prenikavo demaskoval zvrátený svetonázor, ktorý sa za ním skrýval. Tento spor ho priviedol k hlbšiemu zamysleniu a k zásadnej otázke prijať či neprijať to, čo sa skrýva za storočným " TAO " / / = celostný poriadok, zahŕňajúci v sebe svet aj ľudí/. Odmietol ho a apokalypticky domýšľa hroznú budúcnosť, v ktorej človek slobodne degradoval svoju vlastnú prirodzenosť, na materiál svojich manipulácií. Vo svojom širšom chápaní pojmu "TAO" Lewis ukezuje na nevyhnutnosť nerozdielnosti morálky a náboženstva. Človek sa v zmysle veľkého konceptu TAO stane skutočným pánom prírody len vtedy, keď nebude chcieť vládnuť a podrobiť si prírodu, ale keď s ňou nadvisze vauťorný dialóg. Tým sa začlení do náboženskomorálneho poriadku TAO a z toho dialógu vystúpi ako jej skutočný pán vo svojej autentickej slobode.

- 136 -

Henri J. M. Nouwen

Im Haus des Lebens

Von der Angst zur Liebe

Samizdat.sk

Herder

Freiburg · Basel · Wien

Kniha holandského profesora pre špiritualitu na harvardskej univerzite Henriho N. Nouwena /ner.r.1932/ "V dome života" je vynikajúcim uvedením do kresťanského duchovného života. Nouwen v nej podáva svoje poznatky a skúsenosti duchovného poradcu získané v Centre pre duchovne postihnutých "Arcka" v Tro-sly pri Paríži a v Toronte.

Lajtmotívom tohto diela je, že strach, ktorý najmä v dnešnej dobe všetko preniká a do značnej miery podmieňuje naše konanie, možno postupne prekonávať jedine láskou v Kristovi. Autor nás kvalifikovane presviedča o tom, že každý z nás môže uskutočniť rozhodujúci prielom z "domu strachu do domu lásky". V tomto "dome lásky" sa má pestovať a rozvíjať v duchu zakladateľa "Archy" Jeane Vaniera: intimita, plodnosť a extáza.

Toto riešenie vychádza z Jánovho evanjelia, kde nájdeme jasnú výzvu k intimita /" Ostaňte vo mne a ja vo vás" - Jn 15, 43/, k plodnosti /" Ja som vinič, vy ste ratolesti. "Kto ostáva vo mne a ja v ňom, prináša veľa ovocia" - /Jn 15, 50/ a k extáze /" To som vám povedal, aby vo vás bola moja radosť a aby naša radosť bola úplná " - Jn 15, 112/.

Thomas Merton

Meditationen
eines Einsiedlers

Über den Sinn
von Meditation und Einsamkeit

Samizdat.sk

Goldmann Verlag

Známy americký mystik a konvertita Thomas Merton / 1915-1968/ vo svojej práci " Duchovné vedenie a meditácia " sa pokúsil čitateľom sprístupniť neľahkú cestu, vedúcu k opravdivej meditácii. Poukazuje v nej duchovné míľniky, vytvárajúce základnú osnovu meditácie. Merton nie je typom vyrovnaného mystika. I po svojej konverzii ku katolicizmu /roku 1937/, navonok privedenej štúdiom stredovekých mystikov, i po vstupe do trapistického kláštora, vracajú sa mu pochybnosti vo viere, cez ktoré sa prebojáva len s veľkou námahou a s čoraz väčším zasadením srdca. Mertonove myšlienky ovplyvnili mnoho súčasných kresťanských špirituálnych mysliteľov, menovite brata Davida Steindl - Rasta. Z Mertonovho dosť rozsiahleho diela Kresťanská akadémia v Ríme vydala knihy: " Hora sedmi stupňů ", " Rozjímání v samotě " a " Žádný člověk není ostrov ".

26. West: V štapajách Pánových
27. B. Pascal: Myšlienky
28. B. Häring: Láska je viac než prikázanie
29. Marshall: Plná slávy
30. G. Greene: Paradox kresťanstva, Moje fascinácie
31. Ch. de Fouccault: Evanjelium, Mój život
32. Gemelli: Františkánske posolstvo svetu /Fr. z Assisi/
33. De Brouchers: Helder Camara /životopis/
34. C. Kingová: Mój život s M. Lutherom-Kíngom
35. Reller; Vittighof-Schell: Maximilian Kolbe
36. N. Kazantzakis: Svätý úbožiacik
37. M. Celepin: Deň čo deň
38. Quoist: Stretnutia
39. Výchova v kresťanskej rodine /poľské štúdie/
40. J. Dobraczyński: Prelievať more, Listy Nikodémova
41. V. Tendriakov: Atentát na preludy
42. Janko Silan /poetické záznamy, výber z básní/
43. J. Kútnik-Šmálov /úvahy a eseje o kultúre/
44. P. Štraus /výber z esejí a úvah lekára/
45. A Srholec: /výber z denníkových záznamov v pastorácii/
46. I Lepp: Psychoanalýza ateizmu
47. Anon: Tneilhardizmus /rukopis/
48. Anon: Druhý koperníkovský obrat v prírodevede? /rukopis/
49. Anon: Evolúcia a láska /rukopis/
50. Anon: Láska a manželstvo /zborník preložených štúdií, rukopis/

POÉZIA

„Premiéra Panna, jedná zo zástupu,
čo s plnou lampou čakala na žienka“

„Predivná Panna, v tvorstve nemáš
páru.“

„Prejasná Panna, oporný bod duši,
nad vlnobitím neomylná tvierka,
na Teba úsne spolieha sa plavec.“

„Ó, šťastný deň, keď vyjdem zo ža-
lára zeme a zhodím ťažký obal
tela sta ošumelú, ťažkú, starú šu-
bu.“

Petrarca

Č Í R E A K O V O D A

/Jankovi Silanovi/

MNE STAČÍ, KEĎ SA DÍVAM
A VIDÍM AJ TVAR
VECÍ, ČO ODJAKŽIVA
SI CENÍM AKO DAR

AJ KEĎ MI MYSEĽ BOČÍ
ZA INÉ PREDELY,
NESTRÁCAM NIKDY Z OČÍ
TO, ČO STE VEDELI

TAK ELEGANTNE PODAŤ
I KEĎ LEN V NÁZNAKU,
TO ČÍRE AKO VODA
Z JARNÉHO OBLAKU.

TO SLOVO PREÚŽASNÉ
VOTKANÉ DO VERŠOV
MELANCHOLICKEJ BÁSNE,
ČO ZNELA POD JELŠOU

TAM U VÁS PRI POTOKU,
KDE TICHU ŠUMEL SPLAV:
ZOSTAL MI NAVŽDY V OKU
VÁŠ TAJUPLNÝ ZJAV.

MNE STAČÍ, KEĎ SA DÍVAM,
AJ SLOVO VTEDY ZRIEM
ČO Z HRDLA VYSKOČÍ VÁM
A PRILETÍ AŽ SEM,

KDE MÁM SVOJ SKROMNÝ PRIVÁT
S VÍHLADOM DO ZÁHRAD,
ODKIAĽ SA MÔŽEM DÍVAŤ
NA VŠETKO, ČO MÁM RÁD.

Janko Silan

K r á t k a e l é g i a

Tak začínajú /kde sa končia?/ naše trýzne.
Boh večne živý v Betleheme hneď aj mizne?

Albino Luciani - pápež - teraz kde ste?
Nemluvňa šepce: "V Betleheme, v božom meste,

kde nadostač je chleba, nadostač je vína."
- Dnes je to celkom jasné: je to naša vina

že Vy ste umreli tak náhle ako zora.
Šťastie, že úsmev neumiera. Zlieta zhora.

jak anjel ustatý, čo vyspevuje stále:
Nesmútte za mnou! Stalo sa to k Božej chvíle,

že už ma neuzriete zajtra v Getsemani.
Ja bývam v Betleheme. Príďte! Pán Boh s vami!

Potom Ján Pavol prvý už len mlčí. Sníva.
A každá duša sa len za ním k nebu díva.

Važec, 7. 10. 1978

Janko Silan

Z d r a v i c a

1.

Za Babiou Gorou, tam hneď pri Orave,
na západ od Važca, hneď za Kriváňom
kvitnite, Vadovice, buďte zdravé!
Váš rodák robotník je veľkým pánom,

pápežom, skvelým sluhom božích sluhov.
Ja viem, ja viem, že dnes aj mňa rád hladká
jak Vyšinského včera. To je vzpruhou
pre kňaza slepého, pre úbožiaka.

Ja viem, ja viem, že dobre odprevedí
ma do neba a zadarmo jak zákony
kážu mu. A Pán Ježiš na nás hľadí.

Som šťastný, prešťastný som, budem ako nik.
Hľaďte, jak bohatneme, jak sme mladí!!
Hľaďte, jak Slovan k večnu cvála na koni!

Važec, 25.10. 1978

2.

To je ten pokrok, bratia Rusi.
Pri cvale nebojme sa komárov.
Gágajú dobre všetky husi,
že používal iba somárov

keď narodil sa v Betleheme,
pre svoje cesty Kristus Pán.
My mudri nechápeme,
že kôň či somár pomáhajú nám.

No menej ako pápež, biskup rímsky,
nástupca Petrov. Netreba ho biť.
Keď treba, praskočí múr čínsky

a naučí nás pravdu velebiť.
Veď je nám všetkým taký blízky.
V modlitbách poďme si ho pozdraviť!

Važec, 26.10. 1978

9.

A ešte raz s vždy sa utiekam
len k Tebe, k Tebe, Otče svätý.
Miluješ chorých, náš svet i deti.
Kam by som išiel inde? Neviem kam.

Soz Kambodžan a z domu utekám..
Zachráň ma, prijmi ešte v lete,
v jeseni iste budem na lafete
ležať a budem iste celkom sám.

Ale keď s Tebou som, som s Kristom.
Budeme spolu trpieť dvaja
a predsa jeden v ohni čistom,

v zépále lásky, ktorá spája
v prístave jeho pravdy istom.
Nič naše srdcia nezahojá.

Vo Važci, 28.6. 1979

4.

A ja až potom, potom pocítim,
aká je Tvojej horlivosti tvár,
tvár Cirkvi, večný katolícky Rím,
by podľa nich len Poliak - pápež - tmár.

Nevládzem stúpať po sne pred oltár,
chápeš ma: Slepý som a nevidím.
Ale mám nádej, čakám iba ja,
úrodu jahôd s jasom liečivým.

Zbytočný potom bude pre mňa snár
egyptský, ruský, čínsky. Čo tu s ním?
Nečakal slepec pri Jerichu zmar.

Boh predse múdry. Múdry Popolvár,
náš slevenský. Tak zameň si ma s ním.
Som važecký len hlúpy štvrtfarár.

Bez všetko príde na pretras.
Hneď vedel to i Judáš.
Zachráni, Janko, Teba kňaz
aj vtedy, keď ho udáš.

Smiešny je každý, kto má strach.
Už si to nedovoľme!
Prichádza predse pred náš prach
Maximilián Kolbe.

A prosí, prosí chleba skyvu.
Má stále smäd a hlad,
má dušu stále večne živú
a žobre. Čo mu dať?
V záhrobí neholduje pivu,
len túži odpúšťať.

IVAN HOFFMAN

Slúbili sme si lásku

*Videli sme tých,
ktorí vystierali ruky,
mali ich prázdne
a ešte bola tma.*

*Po našich uliciach
odvtedy prešli veky,
zobudili sme sa
zo zlého sna.*

*Refrén: Slúbili sme si lásku,
slúbili vraviť pravdu len,
slúbili sme si vydržať,
slúbili sme si nový deň.*

*Tí mladí za nás
vystreli prázdne ruky,
za nás boli biť,
za naše mlčanie.*

*Po našich uliciach
odvtedy prešli veky
a zaznelo zlému
posledné zvonenie.*

Refrén: Slúbili sme si lásku...

*Vystrime všetci
s nimi prázdne ruky
a bude v nich
naša budúcnosť.*

*Po celej tejto zemi
podajme si ruky,
neviery a strachu
už ozaj bolo dosť.*

Refrén: Slúbili sme si lásku...

26. novembra 1989, námestie SNP, Bratislava

SPRÁVY

Žbor katolíckych duchovných
univerzity Karola Eberharda v Tübingene
udeľuje

dosložitému pánovi Jozefovi Květinovi,
ktorý niere bratov nie je vladcom, ale
ich radostou, pomocníkom v putách i
vo väzeni, živým slovom i s verný-
mi opísmi celú teológiu prenikol
principom lásky a stal sa príkladom
staču (1P 5,9)

hodnosť čestného doktora teológie
v Tübingene

pod vatkou pedatou tejto univerzity
dňa 20. Oktobra r. 1988

Wolfgang groß Vitku m

v zast. rektora

Herbert Greinager

dekan

Milí priatelia,

To čo platilo v politickom a praktickom živote, dnes nadobúda úplne nové formy. SLOBODA, včítane slobody náboženskej, sa stáva súčasťou života každého občana. Rýchly vývoj a dynamika posledných dní nás spolieha na zaujať iný postoj a prehodnotiť doterajšiu prax v diskretnom informovaní o aktuálnych, verejnosti však utajovaných, náboženských správach aspoň pre menšiu skupinu vybraných ľudí. Nie bezdôvodne predpokladáme, že informačné pole rozšíri svoj priestor pre celú verejnosť a pravidelné periodiká budú neskreslene, výstižne a včas informovať svojich čitateľov o najnovších udalostiach z náboženského sveta.

Dúfame, že už v budúcom období v oficiálne vychádzajúcom RAN-e, budeme uvádzať len vybrané správy z niektorých zahraničných náboženských časopisov. Dovoľujeme si Vás však požiadať, aby ste sa so svojimi poznatkami a informáciami, ktoré považujete za dôležité obracali na REDAKCIU. V prípade, že v minulých číslach nášho časopisu došlo v oblasti náboženských správ k nepresnostiam, alebo chybným formuláciám, prosíme čitateľov o ospravednenie. Chýb, ktoré doprevádzajú každý SAMIZDAT, sa pokúsime v budúcnosti vyvarovať.

Požehnanie všetkým ľuďom dobrej vôle, slobodu vnútornú a vonkajšiu v roku 1990 praje

redakcia RAN

O B S A H

	Strana
Slovo na rozlúčku	1
J. Silan: Óda na múdrosť	3
M I E S T N A - C I R K E V	
Konkrétne situácia cirkvi na Slovensku	7
Roman Guardini: Pravda a irónia	18
Príloha - studium christianum 1989	23
F I L O Z O F I A	
Filozofické myslenie	51
Jozef Dieška: Výhľady slovenskej filozofie, jej úskalia a budúcnosť	75
Aristoteles hovorí k dnešku	80
E K U M E N I Z M U S	
B. Ranšenbach: K racionálnemu a obraznému videniu dneška	85
DN: Najväčší podvod v ľudských dejinách	100
L. Mitrochin: O dvojakých postojoch k náboženstvu v rámci sovietskej perestrojky	109
U M E N I E A P R Ó Z A	
V. Havel: Slovo o slove	117
K N I H Y	
Recenzie	131
P O Ě Z I A	
V.J.: Číre ako voda (Jankovi Silanovi)	143
Janko Silan: Krátka elégia	144
Ivan Hofman: Sľúbili sme si lásku	148
Š P R Á V Y	
Komentár redakcie	151